

Kulturstudier

Nr. 1 / Juni 2024

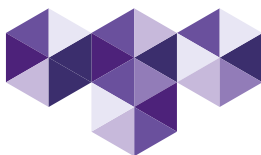
Birgitte Romme Larsen /

"Hvis du vil vide noget om integration, så er det ikke her"

Leonora Lottrup Rasmussen / Biografiens materielle muligheder

Magdalena Naum / Black dolls, nannies and childcare in the
Danish West Indies

Kulturstudier

**Dansk tidsskrift for kulturhistorie,
etnologi, folkløristik og lokalhistorie**

Kulturstudier er et forskningsbaseret og fagfællebedømt tidsskrift, der bringer artikler med udgangspunkt i historiske og aktuelle studier af steder, folk, kultur og dagligliv.

Tidsskriftet er dannet i 2010 ved sammenlægning af *Fortid og Nutid* (grundlagt 1914) og *Folk og Kultur* (grundlagt 1972) og har sin base i de kulturhistoriske museer, arkiver, universitetsmiljøer og foreninger i Danmark.

Tidsskriftet udgives som Open Journal System-tidsskrift i samarbejde med Statsbiblioteket.

På tidsskriftets hjemmeside fremlægges bilag, links og andet supplerende materiale til de enkelte artikler.

Se www.tidsskriftetkulturstudier.dk

KULTURSTUDIER, NR. I, JUNI 2024

© 2024 Forfatterne og Kulturstudier

REDAKTION

Ansvarshavende redaktør:

Ivan Lind Christensen, *Institut for Politik og Samfund, Aalborg Universitet*

Anne Katrine Kleberg Hansen, *Det Kongelige Akademi – Arkitektur, Design, Konservering*

Camilla Schjerning, *Odense Bys Museer*

Caroline Nyvang, *Dansk Folkemindesamling, Det Kongelige Bibliotek*

Jakob Ingemann Parby, *Københavns Museum*

Louise Karlskov Skyggebjerg, *Centre for Business History, Copenhagen Business School*

Maria Simonsen, *Institut for Politik og Samfund, Historie, AAU*

Marlene Paulin Kristensen, *Etnologi, SAXO-Instituttet, Københavns Universitet*

Martin Brandt Djupdræt, *Den Gamle By*

Nina Toudal Jessen, *Sustainability Science Centre. Globe Institute, Københavns Universitet*

Søren Byskov, *Sydvestjyske Museer*

Tine Damsholt, *Etnologi, SAXO-Instituttet, Københavns Universitet.*

Redaktionssekretær: Freja Lund, *Det Humanistiske Fakultet, Aalborg Universitet*

Webmaster: Jesper Overgaard Nielsen

Artikler i dette nummer af Kulturstudier vurderes til 1 point i „den bibliometriske forskningsindikator“.

DESIGN

Depot 1

TYPOGRAFISK OPSÆTNING

Anna Falcon, www.annafalcon.dk

OMSLAGSFOTOS

Udsnit af fotos i tidsskriftet

REDAKTIONSADRESSE

Tidsskriftet Kulturstudier

Att. Ivan Lind Christensen

Institut for Politik og Samfund

Aalborg Universitet

Fibigerstræde 1, lok. 18

9220 Aalborg Øst

kontakt.kulturstudier@gmail.com

www.tidsskriftetkulturstudier.dk

Kulturstudier udgives af Dansk Historisk Fællesråd og tænketanken Perspekt

Kulturstudier er et open access-tidsskrift og er gratis tilgængeligt på internettet fra udgivelsesdagen

ISSN 1904-5352

Printed in Denmark

Indhold

- Birgitte Romme Larsen**
- 5 "Hvis du vil vide noget om integration, så er det ikke her"
Et etnografisk studie af naboskab og institutionel forbundethed mellem
asylcenter og lokalsamfund i byen Jelling
- Leonora Lottrup Rasmussen**
- 36 Biografiens materielle muligheder
Clara Lachmann (1864-1920) tegnet gennem familiefotografier,
musikinstrumenter og menukort
- Magdalena Naum**
- 65 Black dolls, nannies and childcare in the Danish West Indies

Birgitte Romme Larsen har en Ph.d.-grad i Antropologi fra Københavns Universitet, og hun er lektor ved Pædagogisk Antropologi på Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet. Hun forsker i krydsfeltet mellem migration og lokalsamfund med særligt fokus på hverdagens møder og naboskaber i danske landdistrikter mellem etablerede lokalbefolkninger og forskellige former for nytilkomne, såsom flygtninge, asylansøgere og udflyttede statsligt ansatte.

Keywords: Etnografi, Samtid, Danmark, Jelling, Asylcentre, Lokalsamfund, Naboskab, Institutionel forbundethed, Pragmatisme, Lokal kulturhistorie, Kollektiv erindring, Integration

---

”HVIS DU VIL VIDE NOGET OM INTEGRATION, SÅ ER DET IKKE HER”

Et etnografisk studie af naboskab og institutionel forbundethed mellem asylcenter og lokalsamfund i byen Jelling

Artiklen bygger på et etnografisk studie af det hverdagslige naboskab mellem asylcenter og lokalsamfund i den mindre danske by Jelling. Her har et opholdscenter for asylansøgere fungeret uafbrudt gennem tre årtier, og artiklen viser, hvordan asylcentret og byens egne institutioner med tiden har vævet sig ind i hinanden, rumligt og socialt. Analysen fokuserer på de lokale praksisser og forståelser, som i det daglige ligger til grund for udviklingen af denne institutionelle inter-forbundethed i dag, og den viser, hvordan bestemte aspekter af byens kulturhistorie i den forbindelse spiller en central rolle. Derved konkluderer artiklen, at det lokale møde i Jelling mellem asylcenter og lokalsamfund dybest set ikke begynder med selve asylcentrets tilstedeværelse, men at dette møde i stedet allerede er indskrevet i eksisterende lokale kollektive erindringer.

Denne artikel baserer sig på et etnografisk studie af det hverdagslige naboskab mellem asylcenter og lokalsamfund i den sydjyske stationsby Jelling med 3.600 indbyggere. Asylcentret, der er drevet af Røde Kors på vegne af staten, har ligget centralt i byen siden 1993, og det huser op til 200 asylansøgende beboere. Den danske samfundsdebat på flygtninge- og indvandrerområdet er i almindelighed karakteriseret ved det, man kan kalde en indbygget 'os'/'dem'-diskurs,¹ og i de seneste årtier har især flygtninge og indvandreres såkaldte integration i det danske samfund udgjort et gennemgående tema i den offentlige og politiske samfundsdebat.² Som antropologer har beskrevet, henviser 'integration' i denne debat typisk til den almene forståelse, at en bestemt udefrakommende 'del' (jf. flygtninge/indvandrere) skal indoptages i en allerede eksisterende 'helhed' (jf. det danske samfund).³ Samtidig har antropologiske studier vist, hvordan flygtninge og indvandrere i Danmark, herunder særligt personer med muslimsk baggrund, ikke mindst siden 11. september 2001 er blevet underlagt en stigende mistro og 'sekuritisering' i samfundet,⁴ hvilket i sig selv kan siges at have bidraget til en 'kulturel frygt'⁵ i befolkningen i relation til flygtninge og indvandrere. Politisk betragtet kan en sådan udvikling ikke mindst ses afspejlet i de mange løbende stramninger af udlændinge- og integrationslovgivningen. Her er især det såkaldte 'Paradigmeskifte' værd at nævne, som siden 2019 har ændret det politiske fokus på flygtninge (og andre med ikke-permanente opholdstilladelser i landet) fra 'integration' til 'hjemsendelse' (skulle situationen i oprindelseslandet en dag ændre sig).⁶ Og når det vedrører konteksten for nærværende studie, lader en 'kulturel frygt'⁷ i befolkningen sig for eksempel spore, når der rundt om i landet sommetider opstår lokal modstand mod etableringen af et asylcenter – et fænomen, jeg tidligere har beskæftiget mig med.⁸

I udforskningen af det hverdagslige møde mellem asylcenter og lokalsamfund i byen Jelling, tager nærværende artikel imidlertid ikke sit udgangspunkt i sådanne ovenstående etablerede samfundsdiskurser på flygtninge- og asylområdet. Som jeg skal uddybe i denne indledning, interesserer artiklen sig snarere for, hvordan – i lokale miljøer med etnisk diversitet – sociale inklusions- og eksklusionsprocesser rent faktisk *opstår og tager form* i det daglige; det vil sige, på mikrosociologisk plan betragtet, og med afsæt i konkret *social kontakt*.

Mens flygtninge og indvandreres integration i det danske samfund som nævnt i de seneste årtier har udgjort et gennemgående tema i den offentlige debat, da har det politiske fokus, når det vedrører lige netop asylansøgere, dog nærmere været rettet mod

---

1 Eriksen 1997.

2 Fx Hervik 2011; Larsen 2022; Olwig og Paerregaard 2011.

3 Fx Jöhncke 2011; Olwig og Paerregaard 2011; Rytter 2019.

4 Pedersen og Rytter 2011; Rytter og Pedersen 2014.

5 Grillo 2003.

6 Rytter et al. 2023.

7 Grillo 2003.

8 Larsen, Whyte og Olwig 2015; Whyte, Larsen og Olwig 2019.

disses "ikke-integration" – grundet deres endnu uvisse fremtid i landet, alt imens de venter på afgørelsen af deres asylsager. Således må en asylansøger for eksempel ikke arbejde, førend vedkommende eventuelt overgår til at blive anerkendt som flygtning med opholdsgrundlag i landet. Forskning har vist, hvordan asylansøgere typisk oplever denne ventetid som svært stressende,⁹ ligesom den kan have alvorlige indvirkninger på deres mentale helbred.¹⁰ Med andre ord kan det for beboerne på et asylcenter være vanskeligt at etablere et meningsfuldt hverdagsliv,¹¹ og dermed også at finde overskud til personligt at involvere sig i det omgivende samfund. Hertil kommer, at danske asylcentre sommetider er afsidesliggende placeret, nogle gange op til flere kilometer fra nærliggende byer, såsom i forhenværende militærkaserner.

Sammen med kolleger har jeg tidligere udført et antropologisk studie, *Den nye landbefolkning*, omhandlende åbningen af asylcentre i danske landdistrikter under den såkaldte "flygtningekrise" i 2015, hvor et stort antal asylansøgere ankom til landet fra krigen i Syrien.¹² Her bedrev vi etnografisk feltarbejde i to landdistriktskommuner, hvor vi blandt andet deltog i lokale borgermøder om åbningen af asylcentre, og parallelt hermed granskede vi tilgængelige borgermøde-referater fra andre steder i landet, hvor asylcentre stod for at skulle åbne. I studiet fandt vi, at lokale indbyggers modstand mod placeringen af et asylcenter i deres nærhed typisk kan sammenfattes under følgende hovedbekymringer: 1) en frygt for faldende lokale ejendomsværdier, 2) en frygt for stigende lokal kriminalitet i form af indbrud, butikstyveri og vold, 3) en lidt mere diffus frygt for at blive overrendt af "for mange" udefrakommende, samt 4) en bekymring for, hvorvidt et asylcenter ligger "for tæt" på en lokal skole eller anden børne- og ungeinstitution.¹³ Betragter man det begrænsede statistiske materiale, der i Danmark findes om asylcentres lokale indvirkninger, peger dette dog på, at deres tilstedeværelse hverken resulterer i øget lokal kriminalitet eller lavere ejendomsværdier.¹⁴

Mens Udlændingestyrelsen har selve myndighedsansvaret for asylansøgere i Danmark, er selve driften af de asylcentre, hvor de opholder sig, imens deres sager afgøres, udliciteret til eksterne operatører. Historisk set har Røde Kors drevet størstedelen af landets sådanne opholdscentre, men i løbet af de sidste 15 år har også danske landdistriktskommuner meldt sig på banen som driftsoperatører. I 2015, da jeg sammen med kolleger studerede åbningen af asylcentre, var eksempelvis to tredjedele af Danmarks dengang 34 opholdscentre drevet af sådanne kommunale operatører, mens

---

9 Fx Vitus 2010; Whyte 2011.

10 Fx Filges et al. 2015.

11 Fx Vitus 2011; Whyte 2009.

12 Larsen, Whyte og Olwig 2015; Whyte, Larsen og Olwig 2019.

13 Larsen, Whyte og Olwig 2015; Whyte, Larsen og Olwig 2019; for et lignende studie af lokale reaktioner på asylcenteråbninger i en norsk kontekst, belyst gennem deltagelse i lokale borgermøder, se også Strømsø og Bygnes 2021.

14 Bolius Boligejernes Videncenter 2015.

dette i skrivende stund gælder for syv ud af landets for tiden blot ni opholdscentre.¹⁵ I studiet *Den nye landbefolkning* fandt vi, hvordan de kommunale operatører typisk fremhæver de økonomiske og demografiske muligheder, som det at drive asylcentre kan bidrage med til deres kommuner, både i form af de statsmidler, arbejdspladser og mennesker (beboerne på centrene), som følger med.¹⁶ En vægtlægtning, som skal ses i lyset af den voksende affolkning og økonomiske ubalance, som præger mange danske land- og yderkommuner i dag. Uanset type af operatør huser de danske opholdscentre typisk mellem 100 og 400 beboere, og centret i Jelling – drevet af Røde Kors – huser som nævnt op til 200 asylansøgere.

Det danske asylcenterlandskab er generelt turbulent – med opholdscentre, der kontinuerligt åbner eller lukker, idet antallet af asylansøgere i Danmark kan svinge gevaldigt fra år til år. Set i et lokalsamfundsperspektiv betyder dette, at 'asylcentret' som institution ofte kun udgør en relativt midlertidig nabo. Der opstår med andre ord sjældent mulighed for etablering af mere langvarige naboskaber mellem asylcentre og deres næromgivelser. Sommetider lukker et opholdscenter efter seks måneder, nogle gange inden for et par år. I vores studie af nyåbnede asylcentre, fandt mine kolleger og jeg, hvordan mange lokale indbyggere – efter en indledende periode med reservation og bekymring, som ovenfor beskrevet – ofte endte med modsat at udtrykke skuffelse, når et asylcenter oprettet i deres lokalområde pludselig stod over for igen at skulle lukke: nu havde man lige vænnet sig til beboernes tilstedeværelse i gadebilledet, lagt sine værste bekymringer om medfølgende vold og kriminalitet på hylden, og set hvordan asylcentre bidrog til den lokale økonomi og dets beboere til opretholdelsen af den lokale lukningstruede folkeskole eller fodboldforening.¹⁷ Samtidig pointerede mange, at asylcentrenes forventelige korte levetid var med til at holde dem tilbage fra at etablere kontakt og forskellig form for samarbejde med centrene og deres beboere.

Ganske omvendt forholder det sig i Jelling. Her findes en unik mulighed for indblik i, hvordan et naboskab mellem asylcenter og lokalsamfund over tid *kan* udvikle sig – såfremt centrets lokale eksistens bliver af mere langvarig og permanent karakter. Asylcentret i Jelling adskiller sig imidlertid ikke alene fra andre steder Danmark i kraft af dets langvarige, uafbrudte lokale tilstedeværelse gennem nu tre årtier. Men muliggjort af dette, adskiller det sig også – som vi skal se – i kraft af de mange måder,

---

15 De danske asylcentre er fordelt over et *modtagecenter* (Modtagecenter Sandholm, drevet af Røde Kors), et mindre antal *udrejsecentre* (i skrivende stund de tre udrejsecentre Avnstrup, Kærshovedgård og Sjølsmark, drevet af Kriminalforsorgen og Røde Kors), samt et meget varierende antal *opholdscentre* (inklusive centre for børn og centre for særligt omsorgskrævende) drevet af enten Røde Kors eller kommunale driftsoperatører (i skrivende stund driver Tønder Kommune og Vesthimmerland Kommune en række opholdscentre). Se også, <https://nyidanmark.dk/da/Ord-og-begreber/US/Indkvartering/Asylcentre> (Besøgt 12/4 2024)

16 Larsen, Whyte og Olwig 2015; Whyte, Larsen og Olwig 2019.

17 Larsen, Whyte og Olwig 2015; Whyte, Larsen og Olwig 2019; for et tilsvarende fund i en norsk kontekst omhandlende lokale reaktionsskift fra bekymring til ærgrelse i forbindelse med asylcentres henholdsvis åbning og lukning, se også Bygnes 2020.

hvorpå asylcentret og lokalsamfundet i dag viser sig at være blevet tæt sammenvævet over tid. Asylcentret og en række af lokalsamfundets egne centrale institutioner har nemlig på indviklet vis hen over årene flettet sig ind i hinanden, rumligt og socialt. For eksempel er både byens kommunale fritids- og ungdomsklub og en lokal dagpleje i dag placeret i to af selve asylcentrets barakker, hvor de lejer sig ind.

I Røde Kors, som driver asylcentret, kalder de selv dette lokale naboskabsscenario for "Jelling-modellen". Spørger man centerpersonalet, hvad de mere præcist lægger i dette *emiske* udtryk, får man imidlertid ingen videre præcis forklaring eller organisatorisk definition, andet end at udtrykket synes at henvise til en kombination af en lav grad af lokal modstand mod asylcentret og en høj grad af lokal involvering af asylansøgerne. Til trods for asylcentrets langvarige eksistens i byen mangler der altså fortsat nærmere svar på, *hvordan* og *hvorfor* det er blevet sådan i Jelling. Ud over centrets langstrakte eksistens alene, hvilke mere specifikke lokale forhold eller omstændigheder, har bidraget til udviklingen af det særlige naboskab, som vi i dag finder her, når det angår samarbejde og institutionel forbundethed et lokalsamfund og asylcenter imellem?

Med henblik på netop at udforske og forstå sådanne underliggende lokale forhold og omstændigheder, udførte jeg i årene 2015-2018 et antropologisk studie funderet i længerevarende etnografisk feltarbejde i Jelling, fordelt over gentagende feltbesøg i 2016/2017. De anvendte dataindsamlingsmetoder bestod i etnografisk deltagerobservation og 'deep hanging out'¹⁸ inden for selve asylcenterområdet såvel som i byens øvrige offentlige rum. Endvidere udførte jeg semistrukturerede kvalitative interviews og uformelle samtaleinterviews, blandt både almene lokale indbyggere og beboere/personale på asylcentret (inklusive Røde Kors Asylskole og Røde Kors Sundhedsklinik), foruden med en række lokale nøglepersoner og repræsentanter for centrale lokale institutioner; herunder folkeskolen, fritidsklubben, dagplejen, folkekirken, byrådet, svømmehallen, lokalavisen, handels- og erhvervslivet (fx caféejere og brugsuddelere), idrætsforeninger og andet lokalt foreningsmiljø (fx byens frivilligforening for asylansøgere), museet *Kongernes Jelling*, samt *Jelling Festival* og andre lokale kulturfestivaler. Jeg udførte i alt 18 semistrukturerede kvalitative interviews varende mellem 1-3 timer, og 15 kortere semistrukturerede kvalitative interviews varende mellem 15-40 minutter (alle 33 interviews båndede og transskriberede). Hertil består datamaterialet af cirka 300 siders computerskrevne feltnoter, indeholdende nedskrevne uformelle samtaler og deltagerobservationer løbende gengivet i detaljeret form.

Igennem de seneste årtier har forskellige former for multietnisk sameksistens udgjort et centralt tema i socialvidenskabelige og kulturanalytiske studier inden for international migration, inklusive i Danmark.¹⁹ Sådanne studier har dog langt overvejende haft udgangspunkt i storbyer eller urbane forstæder, hvor temaet har været

---

18 Geertz 1998.

19 Fx Jensen 2016; Lapina 2016.

diskuteret ved hjælp af begreber som 'social sammenhængskraft',²⁰ 'multikulturalisme',²¹ 'diversitet'²² eller 'super-diversitet'.²³ I flere europæiske lande, herunder Danmark, har det imidlertid længe været den politiske norm geografisk at sprede såvel asylansøgere som anerkendte flygtninge til mere landlege, ikke-urbane områder.²⁴ Alligevel findes der fortsat ikke mange sociokulturelle studier af lokal sameksistens på tværs af etnicitet i mere rurale sammenhænge. Det overordnede formål med dette studie har været at bevæge sig ud over denne urbane forkærlighed i migrationsforskningen ved at præsentere en etnografisk baseret kulturanalyse af såkaldt 'multietnisk sameksistens'²⁵ i et mindre dansk bysamfund på landet.

Med afsæt i denne ikke-urbane migrationslokalitet ønsker jeg således med denne artikel at bidrage til eksisterende forståelser af, hvordan social inklusion og eksklusion konkret praktiseres og erfares i hverdagen i bestemte lokale miljøer med etnisk diversitet – i kraft af *social kontakt*. Det betyder samtidig, at artiklen har til hensigt at afdække et bestemt migrationsrelateret møde, hvor fokus ikke er på 'migranten' som værende *afskåret* fra omverdenen (såsom i kraft af at være afskåret fra at entrere, deltage i eller interagere inden for et givent territorium). Dette er en tematik, som i de sidste årtier har præget en stor del af den kanoniske teoretiske tænkning inden for nutidig global migration.²⁶ Med denne artikel stiller jeg mig i stedet nysgerrig overfor, hvad vi kan lære om sociale inklusions- og eksklusionsdynamikker ved at tage afsæt i specifikke lokale migrationsscenerier karakteriseret ved det modsatte af afskåret, det vil sige *forbundethed*. Fra sådant udgangspunkt kaster analysen etnografisk lys over de forskellige måder i hverdagen, hvorpå et asylcenter og et mindre dansk lokalsamfund på indviklet vis over tid er blevet institutionelt forbundne – rumligt og socialt.

Analysen kan ses som bestående i to hoveddele, foruden en konklusion. Første del rummer to afsnit. I det første af disse redegør jeg for selve asylcenterområdets nuværende indretning og den særlige måde, hvorpå asylcentret og en række af byens egne institutioner her med tiden har vævet sig ind i hinanden, og i det følgende afsnit fremanalyser jeg de nærmere lokale pragmatiske tilgange i hverdagen, som har ledt frem til denne situation i dag. I analysens anden del, som rummer fire afsnit, beskæftiger jeg mig med, hvordan denne institutionelle inter-forbundethed, som er at finde inden for selve asylcenterområdet, over tid har bredt sig til resten af byens offentlige rum. I det første afsnit diskuterer jeg således, hvordan asylcentret i dag er blevet inkorporeret i det almene kredsløb af institutionelle samarbejder, som det lokale samfundsliv generelt involverer og bygger på. Og i de tre følgende afsnit analyserer jeg

---

20 Fx Hickman, Mai, og Crowley 2012; Vertovec 1999.

21 Fx Baumann 1999; Wise og Velayutham 2009.

22 Fx Berg og Sigona 2013.

23 Vertovec 2007.

24 Fx Hynes 2011; Larsen 2011a.

25 Fx Jensen 2016.

26 Fx Agamben 1998; Bauman 1997; Hage 2003.

den hverdagslige familiarisering med asylcentrets eksistens i byrummet, centreret omkring hvert sit empirisk genererede nedslagspunkt, henholdsvis omhandlende fysiske møder i lokalt offentligt rum, nationale samfundsdebatter, samt byens kulturhistorie. Tilsammen demonstrerer disse tre nedslagspunkter den centrale rolle, som lokal kulturhistorie og 'social erindring'²⁷ i hverdagen viser sig at spille, når det angår udviklingen af det specifikke migrationsscenario, vi finder i byen i dag. Konkluderende peger artiklen derfor på, at det lokale møde i Jelling mellem asylcenter og lokalsamfund dybest set ikke begynder med selve asylcentrets tilstedeværelse. I stedet er dette mødes særegne udvikling og betingelser allerede indskrevet i eksisterende lokale kollektive erindringer om tidligere tiders møder med "det anderledes" i byens rum og offentlighed.

Asylcenterområdet i Jelling – et indviklet landskab af institutionel forbundethed

Selvom byen blot udgør en lille prik på danmarkskortet, er Jelling både nationalt og internationalt kendt for sine historiske monumenter: Jellinghøjene, Jelling Kirke og Jellingstenene. Disse har været på UNESCO's verdensarvsliste siden 1994, ligesom de spiller en central rolle i dansk national bevidsthed.²⁸ Her ved disse monumenter siges det, at navnet 'Danmark' – omkring år 956 e.Kr. – for første gang blev fremsagt af Harald Blåtand, søn af Gorm den Gamle: den første konge i den danske kongerække og begravet i en af Jellinghøjene.

Asylcentrets historie i Jelling går knapt så langt tilbage. Det blev etableret i efteråret 1993, hvor Røde Kors på vegne af den danske stat fik til opgave at sørge for akut husly til tusinder af bosniske krigsflygtninge. Et par hundrede af disse blev indlogeret i Jelling i en række nødtelte placeret på et stort offentligt grønt område – lige ved krydset mellem Jellings hovedvej og togsporene, der skærer midt gennem byen. Efter nogle måneder blev teltene erstattet af en række mere stationære barakker, ejet af Udlændingestyrelsen – og disse er fortsat i brug i dag 30 år senere. I 2001 blev der indgået et lejemaal mellem Udlændingestyrelsen og den daværende Jelling kommune (fra 2007 og frem en del af Vejle Kommune). Kontrakten omhandlede kommunens ældrebolig-rækkehuse, beliggende på det samme store offentlige grønne område, hvor også asylcentrets barakker ligger. På det tidspunkt stod kommunen nemlig over for at skulle flytte sine ældreboliger til andre, nyere bygninger andetsteds i byen. Udlændingestyrelsen lejede sig derfor ind i de eksisterende rækkehusbygninger, sådan at Røde Kors kunne udvide asylcentrets beboelseskapacitet. Siden da har asylcentret således ligget spredt ud over det meste af det store grønne område midt i byen: med

---

27 Connerton 1989.

28 Schütze 2013.

de oprindelige barakker i den ene ende, og byens tidligere ældrebolig-rækkehuse i den anden ende – forbundet af en lang offentlig vandresti, som skærer tværs gennem det samlede område. Denne udstrakte placering gør det i dag vanskeligt umiddelbart at se, hvor præcist asylcenterområdet begynder eller ender. Første gang jeg skulle besøge asylcentret (år forud for dette studie og i anden anledning) havde jeg således svært ved at finde asylcentret. Eller, det vil sige, jeg *troede*, at jeg havde svært ved at finde det – og måtte derfor ringe til centrets leder for at spørge om vej. Da lederen over telefonen bad mig beskrive, hvor jeg befandt mig, svarede jeg, at jeg stod et sted, hvor en masse dansktalende børn løb legende rundt omkring benene på mig, og at jeg derfor mente at befinde mig på legepladsen til en lokal børneinstitution, snarere end midt på asylcentrets matrikel. Men da svarede lederen: ”Jamen så er du her – jeg kan se dig her fra mit kontorvindue”.

Siden asylcentret i sin tid blev etableret på det dengang store tomme grønne område, er også en række lokale børne- og ungeinstitutioner kommet til, vævet ind og ud mellem asylcentrets bygninger. Sådanne tilkomne institutioner indbefatter: 1) den lokale folkeskole, 2) en kommunal specialskole, 3) en kommunal børnehave, placeret dør om dør med asylcentrets egen børnehave, 4) byens integrerede fritidshjem og ungdomsklub, placeret i en række af selve asylcentrets barakker, udlejet til kommunen, samt 5) en lokal privatdagpleje, også beliggende i en af asylcentrets barakker, hvor den lejer sig ind. Når den lokale folkeskole, som altså også ligger på det grønne område, igennem tiden har manglet plads, har desuden også denne haft taget eventuelle ledige barakker på asylcentret i brug til midlertidige klasseværelser (alt imens asylcentrets egne skoleelever går i skole i byens tidligere rådhus, beliggende uden for området, lige på den anden side af vejen). Med andre ord fremtoner asylcentret som institution i dag relativt rumligt udefinerbart inden for det store grønne område. Dette skyldes både den måde, hvorpå asylcentret i dag er omgærdet af diverse lokale børne- og ungeinstitutioner, og den måde, hvorpå centret og disse øvrige institutioner over tid er blevet rumligt flettet ind og ud af hinanden, som ovenfor skitseret.

Som forklaret finder man både byens integrerede fritidshjem og ungdomsklub (herefter, fritidsklubben) og en lokal privatdagpleje i nogle af asylcentrets barakker, hvor de gennem nu 25 år har lejet sig ind. I dagligdagen betyder dette for eksempel, at forældre i Jelling, som skal aflevere og hente deres småbørn i dagplejen, hver dag bogstaveligt talt passerer gennem et asylcenter; en situation, der ikke findes magen til noget andet sted i landet. Da en række medier under feltarbejdet blev bekendt med mit studie, skulle lige netop denne specifikke situation da også vise sig at give anledning til stor national mediebevågenhed.²⁹ Blandt andet producerede Danmarks Radio en nyhedsreportage fra asylcenterområdet i Jelling, bragt i *TV Avisen*, 7. november 2016, hvor de især spurgte personale og forældre i den lokale dagpleje ind til deres

29 For en særskilt analyse af den nationale medieopmærksomhed, som ramte studiet undervejs, og hvordan den indvirkede på det etnografiske feltarbejde, se Larsen 2019a, 2024.

NYHEDER DR

07. NOV. 2016 KL. 21:00

I Jelling afleverer de deres børn midt i asylcentret

I byens asylcenter er der både en ungdomsklub og en privat dagpleje. Nu skal en forsker undersøge, hvordan asylcentret er smeltet sammen med resten af byen.

Claus Lagstrup Oltzen afleverer hver dag sin søn Jeppe midt i Jellings asylcenter. Her ligger stordagplejen Antons Lade. (Foto: Anders Davidsen © dr)

SENESTE INDLAND

- Nyuddannede har stadig svært ved at få job KL 07.03
- Selv en halvtændelse øger risiko for psykisk sygdom KL 07.08
- Dansk-iranske Anahita berørt af Trumps forbud: Jeg bliver sat i bås 29. JAN. 2017 KL. 22:53

ALLE INDLAND

SENESTE VIDEO

- Finland vil eksperimentere med borgeren til arbejdslese
- VIDEO Fra Washington til Trump: Se 45 amerikanske præsidenter på ét minut

Nyhedshistorie bragt på *DR Online*, 7. november 2016, som led i Danmarks Radios dækning af mit forskningsstudie om naboskabet mellem asylcenter og lokalsamfund i Jelling. Screenshot: Birgitte Romme Larsen (2018).

daglige oplevelse af denne beliggenhed. Og på *DR Online* blev reportagen ledsaget af en nyhedsartikel bærende overskriften: "I Jelling afleverer de deres børn midt i asylcentret".³⁰

Set fra dagplejens perspektiv betyder denne placering for eksempel i hverdagen, at asylcentrets beboere på deres vej til centrets Røde Kors Sundhedsklinik (som ligger dør om dør med dagplejen) ofte skyder genvej gennem dagplejens lokaler, når dens døre om sommeren står vidt åbne på grund af varmen. Under feltarbejdet observerede jeg flere gange beboerne på deres vej gennem dagplejens spisesal, mens de hilste på personale og børn. Set fra selve Røde Kors-klinikkens perspektiv, hvor jeg også sommetider opholdt mig, betyder naboskabet med dagplejen omvendt, at når klinikpersonalet for eksempel skal forklare nyankomne forældre på asylcentret om passende udendørsbeklædning til børn om vinteren i Danmark, så afslutter de ofte rådgivningen med at bede forældrene om på deres tilbagevej at stoppe op og stå at kigge lidt ind på dagplejens legeplads, lige uden for klinikken. For her kan de i praksis lettest se demonstreret, hvordan de små børn er vinterklædt. Og også når det angår den lokale fritidsklub, ligeledes beliggende i nogle af asylcentrets barakker, er denne form for hverdagslig interaktion og institutionel inter-forbundethed relevant at uddybe. For her har den daglige nabokontakt med tiden resulteret i en decideret administrativ sammenlægning af de to institutioners fritidsaktiviteter – forstået på den måde, at de fleste børn og unge boende på asylcentret i dag er indskrevet i den

30 <https://www.dr.dk/nyheder/indland/i-jelling-afleverer-de-deres-boern-midt-i-asylcentret> (Besøgt 12/4 2024)

lokale fritidsklub på lige fod med byens øvrige børn og unge, selvom asylcentret rummer en egen lille fritidsklub.

Står man på asylcenterområdet i Jelling i dag, finder man med andre ord en exceptionel rumlig og social sammenvævning af et asylcenter og en række lokale institutioner, som ikke er at finde andre steder på tværs af det danske asylcenterlandskab. Dette særpræg kalder på analytisk opmærksomhed. For hvilke lokale sociale praksiser og forståelser ligger i det daglige nærmere til grund for udviklingen af dette nabo-
skab – og den særlige form for institutionel inter-forbundethed, som det som ovenfor beskrevet har ledt til over tid?

Fælles skaterbane og fritidsklub – 'integration' eller pragmatisk løsningsorientering?

Midt på det store grønne område, hvor asylcentret og de øvrige omtalte institutioner i dag er placeret, finder man endvidere byens offentlige skaterpark. Ikke mindst på lune sommeraftener oplevede jeg ofte et utal af børn og unge fra lokalsamfundet og asylcentret skate sammen, i ét stort kontrolleret kaos. Denne offentlige skaterpark kan på mange måder ses – argumenterer jeg for – som en konkretisering og materialisering af den form for institutionel inter-forbundethed mellem asylcenter og lokalsamfund, som i tidens løb har taget form. Da skaterparken blev til for tyve år siden, var dette noget byens børn og unge længe havde ønsket sig. Kommunen havde nemlig kun kunnet tilbyde selve grunden, som den i dag er bygget på, mens den dog ikke rådede over ressourcerne til materialer og etablering. Sidstnævnte blev således i sidste ende finansieret af Røde Kors. På den måde slog kommunen og asylcentrets Røde Kors-administration sig altså sammen om at gøre skaterparken til virkelighed – til gavn for alle i byen, inklusive asylcentrets beboere.

Samarbejdet omkring skaterparkens tilblivelse illustrerer ganske præcist det pragmatiske *modus operandi*, som til hverdag kendetegner interaktionen mellem de forskellige institutioner placeret på det store grønne område. Eksemplet med skaterparken demonstrerer nemlig en bestemt gensidig *pragmatisk* måde at gribe tingene an på områdets naboinstitutioner imellem, som gør, at forskellige former for tæt samarbejde og institutionel forbundethed løbende har taget form mellem dem. Lad mig give endnu et eksempel på dette pragmatiske *modus operandi* at finde på stedet.

Dengang asylcentrets egne fritidsaktivitetsbehov som nævnt blev administrativt slået sammen med den kommunale fritidsklub, beliggende dør om dør, var dette et resultat af den samme form for pragmatiske løsningsorientering, som også gjaldt i forhold til skaterbanens tilblivelse. Igennem noget tid havde lederen af den kommunale fritidsklub været irriteret over, at en række børn og unge fra asylcentret jævnligt efter lukketid hoppede over indhegningen til klubbens udendørs aktivitetsområde, idet de ikke kunne modstå de spændende *mooncars*, som stod derinde, mens de dog

samtidig på deres vej over hegnet uforsættligt kom til at beskadige det. I fællesskab besluttede de to ledere af henholdsvis fritidsklubben og asylcentret, at den nok mest holdbare løsning på dette problem ville være formelt at inkludere asylcentrets børn og unge i klubben, på lige fod med byens andre børn og unge.

Denne pragmatisk funderede, gensidige løsningsorientering, som de to ovenstående eksempler illustrerer – og som på en og samme tid både udgør *en forudsætning for* og *et udkom af* det daglige naboskab institutionerne imellem på det grønne område – rejser et interessant dilemma, når det kommer til den almene forståelse af 'integration' i den danske samfundsdebat, sådan som tidligere omtalt. For mens det politiske fokus på asylansøgere i Danmark som nævnt mestendels koncentrerer sig om disses "ikke-integration" i samfundet (så længe deres asylsager pågår), da synes det lige netop at være integration, som her finder sted i Jelling. Men analytisk at tilgå den specifikke institutionelle forbundethed mellem asylcentret og det omgivende danske samfund i Jelling som et udtryk for "integration" vil ikke desto mindre – argumenterer jeg for – være at oversimplificere sagen. Lad mig uddybe især to grunde til dette.

For det første var det asylcentret, som først kom til på det store grønne offentlige område, efterfulgt af en række af byens egne institutioner, hvoraf nogle lejede sig ind i selve asylcentrets barakker. Det betyder konkret, at da for eksempel asylcentrets børn og unge formelt blev integreret i den kommunale fritidsklub, da kan selv samme fritidsklub på samme tid siges *allerede* at være den, der først havde integreret sig i asylcentret (i kraft af klubbens mangeårige logi i dets barakker). Sagt anderledes: inden for det store grønne område har asylcentret og byens fritidsklub, foruden den lokale dagpleje, med tiden vævet sig ind i hinanden i kraft af en række nærmest arkæologiske lag af ejerskab/lejerskab, som ikke længere lader sig filtrere ud. Denne kompleksitet af stratificeret inter-forbundethed er – ifølge centerpersonalet – *i sig selv* en væsentlig grund til, at asylcentret i Jelling aldrig har været udsat for nedlukning. Selv i perioder med meget få asylansøgere i Danmark, hvor landets asylcentre som beskrevet typisk lukkes ned på stribe, har Udlændingestyrelsen og Røde Kors hver gang prioriteret at bevare centret i Jelling. Fjerner man i dag asylcentret, vil det ganske enkelt påvirke ikke mindst de af byens egne institutioner, som nu i årtier har haft til huse i dets barakker.

For det andet betyder den specifikke rumlige og sociale organisering, som over tid har taget form på det store grønne område, at det ganske enkelt er vanskeligt helt præcist at afgøre hvem, der er "integreret" i hvad – er det asylcentret, der med tiden er blevet integreret i byen, eller er det snarere lokalsamfundet, der gradvist er blevet integreret i selve asylcenterområdet? Den både rumlige, sociale og institutionelle sammenfiltrering af asylcenter og bysamfund, som vi i dag ser i Jelling, gør det med andre ord ikke oplagt at forstå situationen som et udtryk for det, der almindeligvis forstås ved integration i den danske samfundsdebat. For som antropologer som nævnt har diskuteret, henviser 'integration' i den almene offentlige debat typisk til den etablerede forståelse, at en bestemt udefrakommende 'del' (jf. flygtninge og indvandrere)

skal indoptages i en allerede eksisterende 'helhed' (jf. det danske samfund).³¹ Men i Jelling giver det ikke længere mening at tale om, hvad der i så fald er "helheden", og hvad der er "delen": som sagt, fjernede man asylcentret, ville lokalsamfundets egne institutioner blive berørt, og omvendt. Nærmest som var der – som jeg har beskrevet situationen andetsteds – tale om "et slags avanceret korthus, hvor det enkelte kort på én og samme tid er båret af helheden og selv er bærende for denne".³² I stedet for 'integration', forstået i henhold til ordets almene samfundsbrug i dag, leder denne korthus-metafor altså snarere tanken hen på "et holon" – det vil sige noget, der på én og samme tid udgør en helhed og en del.³³

Her er det imidlertid vigtigt samtidig at understrege, at den rumlige og sociale sammenvævning, som vi i dag ser institutionerne imellem på det store grønne område i Jelling, *heller ikke* bør forstås som et udkom af det, man i migrationsforskningen med et engelsk analytisk begreb har kaldt for 'proximity by design'.³⁴ Det vil altså sige en bevidst designet nærhed på tværs af etnisk diversitet, i form af en målrettet 'planing for pluralism'.³⁵ Sagt anderledes: når for eksempel byens fritidsklub og dagpleje i tidens løb er flyttet ind i nogle af asylcentrets barakker, da har denne organisering og sammenvævning ikke rod i et foruddesignet, ideologisk forankret sameksistensprojekt. Det har ikke *målrettet* handlet om at skabe 'conviviality': et engelsk analytisk begreb, som i studier af multietnisk sameksistens i stigende grad anvendes til at betegne uproblematiske lokale møder med diversitet.³⁶

Frem for et *ideologisk* forankret og bevidst fokus på skabelsen af sådan 'conviviality', eller 'multikulturel sameksistens',³⁷ viser materialet modsat, hvordan sammenvævningen af asylcentret og forskellige lokalsamfundslige institutioner snarere er vokset ud af et *pragmatisk* fokus på lokale løsninger på lokale udfordringer. Eksempler på dette har netop været, da man i byen manglede plads til en lokal dagpleje, og denne plads – på et tidspunkt med få asylansøgere i landet – netop viste sig at findes i en af asylcentrets barakker. Eller da den føromtalte *mooncars*-problematik blev løst ved, at de to institutionsledere sammen besluttede formelt at inkludere asylcentrets børn og unge i den kommunale fritidsklub. Eller da kommunen og Røde Kors slog deres kræfter sammen for i fællesskab at kunne realisere en skaterbane til gavn for alle. Det er med afsæt i akkurat denne form for *pragmatisk løsningsorientering*, at det generelt velfungerende naboskab mellem asylcenter og lokalsamfund i Jelling i dag har taget form. Når jeg i relation til dette studie ofte er blevet spurgt af journalister "hvad kan vi da lære af situationen i Jelling, når det kommer til integration andre steder i landet?", har jeg derfor svaret, at aylcenternaboskabet i Jelling aldrig har været

---

31 Fx Jöhncke 2011; Olwig og Paerregaard 2011; Rytter 2019.

32 Larsen 2019a, s. 44.

33 Koestler 1967, s. 48.

34 Fortier 2010.

35 Gressgaard og Jensen 2016.

36 Lapina 2016.

37 Jensen 2016.

https://www.facebook.com/DRNyheder/videos/1329878580395996/?_xts__[0]=68.ARC_6bvC6l6s3lAtzjacTHpEI_PIA852gamh8my3XDaWTXgtLAJ2ZebUgIzy3-baMfu...

Søg

Birgitte Startside Opret

Tilbage til Nyheder

Noget af det, der typisk bekymrer, når der skal placeres et asylcenter, er afstanden til institutioner.

DR Nyheder

Synes godt om Kommenter Del

2,9 tusind 337 kommentarer 518 delinger

234 tusind visninger · for ca. 2 år siden

I Jelling er byens asylcenter smeltet sammen med resten af byen.

Kommentarer (125)

Dét er en god historie!!

Synes godt om · Svar · 2 år

Sådan Jelling!!!!

Synes godt om · Svar · 2 år

Sådan Jelling. STORT LIKE herfra!

Synes godt om · Svar · 2 år

Bravo, Jelling

Synes godt om · Svar · 2 år

Jeg elsker det

Synes godt om · Svar · 2 år

https://www.facebook.com/DRNyheder/videos/1329878580395996/?_xts__[0]=68.ARC_6bvC6l6s3lAtzjacTHpEI_PIA852gamh8my3XDaWTXgtLAJ2ZebUgIzy3-baMfu...

Søg

Birgitte Startside Opret

Tilbage til Nyheder

Det griber man helt anderledes an i Jelling. Her ligger en af byens institutioner lige midt i asylcentret.

DR Nyheder

Synes godt om Kommenter Del

2,9 tusind 337 kommentarer 518 delinger

234 tusind visninger · for ca. 2 år siden

I Jelling er byens asylcenter smeltet sammen med resten af byen.

Kommentarer (125)

Dét er en god historie!!

Synes godt om · Svar · 2 år

Sådan Jelling!!!!

Synes godt om · Svar · 2 år

Sådan Jelling. STORT LIKE herfra!

Synes godt om · Svar · 2 år

Bravo, Jelling

Synes godt om · Svar · 2 år

Jeg elsker det

Synes godt om · Svar · 2 år

https://www.facebook.com/DRNyheder/videos/1329878580395996/?_xts__[0]=68.ARC_6bvC6l6s3lAtzjacTHpEI_PIA852gamh8my3XDaWTXgtLAJ2ZebUgIzy3-baMfu...

Søg

Birgitte Startside Opret

Tilbage til Nyheder

I ungdomsklubben møder verden Jelling.

DR Nyheder

Synes godt om Kommenter Del

2,9 tusind 337 kommentarer 518 delinger

234 tusind visninger · for ca. 2 år siden

I Jelling er byens asylcenter smeltet sammen med resten af byen.

Kommentarer (125)

Dét er en god historie!!

Synes godt om · Svar · 2 år

Sådan Jelling!!!!

Synes godt om · Svar · 2 år

Sådan Jelling. STORT LIKE herfra!

Synes godt om · Svar · 2 år

Bravo, Jelling

Synes godt om · Svar · 2 år

Jeg elsker det

Synes godt om · Svar · 2 år

Stillfotos fra Danmarks Radios nyhedsreportage fra asylcenterområdet i Jelling, bragt i TV Avisen, 7. november 2016 – og efterfølgende delt på DR's Facebook-profil. Reportageholdet besøgte både den lokale dagpleje og ungdomsklub, som begge har til huse i en række af asylcentrets barakker. Screenshots: Birgitte Romme Larsen (2018).

hverken lokalt udtænkt, anskuet eller italesat som lige netop *integration* (forstået som en bevidst, ideologisk forankret og målrettet indsats). Og at noget af det, vi derfor muligvis kan lære fra Jelling, akkurat er, at konstruktive lokale møder på tværs af etnisk diversitet måske først er noget, der lykkes, når vi holder op med at fokusere på det som netop 'integration'.

Ovenstående pointe har tillige været fremført af antropolog Mikkel Rytter – overført til selve diskussionen af den måde, hvorpå vi også som migrationsforskere hele tiden er nødt til selv at gøre brug af forskellige begreber til at analysere vores empiriske materialer.³⁸ For ikke blindt at overtage og analytisk reproducere det emiske samfundsbegreb 'integration' – og dets mange allerede indlejrede betydninger i samfundet – må vi søge at anskue vores migrationsrelaterede empiriske materialer gennem andre analytiske optikker end denne, skriver Rytter.³⁹ I nærværende studie har et fokus på institutionel inter-forbundethed udgjort et sådant "alternativt" analytisk blik, hvorigennem jeg har søgt at betragte og forstå det konkrete migrationsscenario i Jelling – et studie, som altså journalisten ovenfor imidlertid per automatik forstod og kategoriserede som et integrationsstudie.

Den hverdagslige familiarisering med asylcentrets tilstedeværelse i byen

Asylcentrets udprægede grad af institutionel interaktion og forbundethed med de øvrige institutioner placeret på det store grønne område i Jelling har med tiden bredt sig i det lokale offentlige rum – det vil sige, fra selve asylcenterområdet til resten af byen. Sagt på anden vis er asylcentret gennem årene blevet inkorporeret i det bredere kredsløb af institutionelle samarbejder, som det almene samfundsliv i byen generelt involverer og bygger på. Af eksempler på dette kan nævnes, hvordan den lokale folkeskole og asylcentrets egen skole ofte afholder deres musiktimer i fællesskab. Og under byens årlige kunstdag, *Mytologisk Festival*, er asylcentrets børn og unge inviteret til at deltage i en open-air udstilling ved foden af Jellinghøjene på lige fod med samtlige andre skoleelever i Jelling på tværs af folkeskole, specialskole og privatskole. I forbindelse med byens årlige fire-dages musikfestival, *Jelling Festival*, indgår asylcentret og dets beboere desuden på festivalens generelle liste over organisationer, som inviteres til at være frivillige på festivalen mod en fribillet på linje med alle andre lokale institutioner, organisationer og foreninger i byen. Ud af mange flere eksisterende, udgør dette blot tre eksempler på, hvordan det daglige naboskab og samarbejde mellem asylcentret og lokale institutioner over tid har bredt sig fra asylcenterområdet til andre af byens rum. Det betyder, som jeg videre skal vise, at man generelt i lokalbe-

---

38 Rytter 2019.

39 Ibid.

folkningen i dag erfarer asylcentret som blot en lokal institution, ligesom alle andre lokale institutioner. Og i diverse sammenhænge oplevede jeg således – som ovenfor illustreret – hvordan asylcentret som institution typisk mere eller mindre automatisk er tænkt med ind i det lokale samfundsliv og dets almene kredsløb af institutionelt samarbejde, på tværs af eksempelvis skoler, festivaler og foreningsliv.

Asylcentrets tilstedeværelse i Jelling og dets indgåelse i det generelle kredsløb af institutionelle samarbejder i byen betyder, at der i det lokale offentlige rum i hverdagen opstår en række fysiske og sociale møder mellem asylansøgere og Jellings faste indbyggere. Etnografisk betraget giver det imidlertid ikke nødvendigvis bedst mening at definere disse møder i det daglige byrum som et møde mellem forskellige nationale eller etniske kategorier af personer. Snarere finder jeg det analytisk frugtbart her at anskue det som et møde mellem *beboere* i samme by, *forældre* til børn på samme legeplads, *børn og unge* indskrevet i samme fritidsklub, *med-elever* på samme musikundervisningshold, *skatere* på den samme skaterbane, *medfrivillige* på samme festival – og så fremdeles. For som antropolog Sandra Wallman har påpeget: ”noget” sker, når indbyggere i hverdagen bevæger sig inden for det samme lokale offentlige rum, nemlig en vis ’familiarisering’ – ikke nødvendigvis med hinanden, individ til individ, men med et bestemt gadebillede.⁴⁰ Samtidig pointerer antropologen Vered Amit, at denne særlige form for social fortrolighed eller familiarisering ikke er at sidestille med ’fællesskab’ eller ’personligt netværk’.⁴¹ I nærværende tilfælde er denne pointe af særlig relevans, idet der hele tiden pågår en løbende udskiftning i selve gruppen af asylansøgere, som på individplan typisk opholder sig i byen alt fra få måneder til et par år.

Hvis den særlige familiarisering, som hverdagens fysiske møder i det offentlige byrum fører til, altså hverken er at betegne som fællesskab eller personligt netværk, foreslår jeg, at den i stedet kan betragtes som det, der med et engelsk analytisk udtryk er blevet defineret som ’knowledge by acquaintance’.⁴² Ved dette forstås en situeret lokal viden, som er funderet i hverdagens konkrete *ansigt-til-ansigt-møder*. Denne form for viden står i modsætning til det, der samtidig er defineret som ’knowledge by description’.⁴³ Ved dette forstås omvendt den form for viden, som bliver til på baggrund af diverse *narrative beskrivelser og diskurser*, såsom dominerende diskurser inden for en samfundsdebat. Den form for social fortrolighed eller familiarisering, som i Jelling opstår i kraft af det daglige møde mellem asylansøgere og etablerede indbyggere i byens rum, kan lige nøjagtig ses – foreslår jeg – som et udtryk for førstnævnte, det vil sige ’knowledge by acquaintance’: en lokalt situeret viden funderet i det fysiske bekendtskab med hinandens kroppe og ansigter i gadebilledet.⁴⁴

---

40 Wallman 1998.

41 Amit 2002.

42 Russell [1905] 2005.

43 Ibid.

44 Ibid.

For at blive klogere på den daglige lokale familiarisering med asylcentrets beboere i byens rum, opsatte jeg som led i opstarten af feltarbejdet en interimistisk samtalebod på *Jelling Sommermarked*, ved foden af Jellinghøjene. Det lille samtalefelt indeholdt to stole og et bord, og her kunne byens borgere tage plads for at fortælle mig om det hverdagslige naboskab mellem asylcenter og lokalsamfund. I løbet af dagen gæstede i alt 15 voksne Jellingborgere samtaleboden. Fortællingerne, som alle blev båndoptaget, varede alt mellem 15 og 40 minutter. De refleksioner, som samtalegæsterne indvilgede mig i ved denne anledning, skulle siden vise sig under resten af feltarbejdet at tage form af generelle fund. Når jeg i de følgende afsnit vælger især, men ikke udelukkende, at trække på materiale fra denne dag, skyldes det, at jeg under netop disse samtaler konsekvent spurgte alle deltagerne ind til emnet på en specifik måde, som åbnede op for nogle svar, der i retrospekt har vist sig særligt nyttige i forhold til at tydeliggøre de mere gennemgående fund, som siden skulle vise sig. Interviewuddragene fra sommermarkedet skal dermed ikke betragtes som stående alene i deres udsigelseskraft, men er af formidlingsmæssige årsager her vægtlagt ud fra deres særligt illustrative karakter i relation til studiets overordnede fund.

Som vi i de følgende tre analyseafsnit skal se, handler dette overordnede fund om måden, hvorpå naboskabet og den beskrevne forbundethed mellem asylcentret og byens egne institutioner i det daglige viser sig at hænge tæt sammen med navnlig *tre former* for lokal viden. Disse vidensformer synes forankret i henholdsvis 1) hverdagens fysiske møder med asylcentrets beboere i lokalt offentligt rum, 2) dominerende diskurser om 'integration' i den nationale samfundsdebat, og 3) lokale kollektive erindringer knyttet til bestemte aspekter af byens kulturhistorie.

Erfaringer med "det anderledes" i lokalt offentligt rum

Når en interviewgæst besøgte samtaleboden på sommermarkedet, introducerede jeg først kort min overordnede forskningsinteresse i 'naboskab mellem asylcenter og lokalsamfund'. Herefter stillede jeg det eksakt samme indledende spørgsmål til alle: "Hvornår i det daglige tænker du over, at her ligger et asylcenter i byen?" Med valget af præcis denne formulering var pointen at markere, at jeg ikke som sådan var nysgerrig efter de interviewedes *holdning* til det faktum, at der ligger et asylcenter i byen. Men at jeg derimod var interesseret i at vide, hvordan de rent faktisk til hverdag *erfarede* asylcentrets lokale eksistens. Med andre ord: jeg ønskede at få indblik i samtalegæsternes lokale 'familiarisering'⁴⁵ med asylcentret og dets beboere, forankret i dagligdagens ansigt-til-ansigt-møder i lokalt offentligt rum (jf. 'knowledge by acquaintance'⁴⁶) – modsat deres mere diskursive eller positionerede viden, forankret

---

45 Wallman 1998.

46 Russell [1905] 2005.

i offentlige samfundsdebatter om flygtninge eller integration (jf. 'knowledge by description'⁴⁷).

Samtlige interviewgæster reagerede på dette eksakte åbningsspørgsmål - "Hvornår i det daglige tænker du over, at her ligger et asylcenter i byen?" - med flere sekunders stilhed, og et forundret blik. Herefter pointerede alle, uden undtagelse, at det da egentlig slet ikke var noget, de tænkte over. Som en af de interviewede udtrykte det: "Jamen... faktisk tænker jeg slet ikke over det. Jeg mener... de [asylansøgerne] udgør jo bare en del af gadebilledet i byen ligesom alle andre". Gentagelsen af denne reaktion på tværs af samtlige Jellingborgere i samtaleboden skulle i høj grad vise sig etnografisk betydningsbærende - for under det resterende feltarbejde i byen viste denne samme reaktion fra lokale indbyggere sig generelt gældende. I deres besvarelser af mit åbningsspørgsmål lagde samtlige gæster i samtaleboden - uafhængigt af hinanden - ud med at tage afsæt i ganske konkrete eksempler på fysiske møder med asylcentrets beboere i byrummet. For eksempel sagde en gæst i boden sådan her:

Altså, jeg kommer til at tænke på det [asylcentrets lokale tilstedeværelse] hver gang jeg sidder og venter i min bil, når togbommen gennem byen er lukket ned. For så sker det tit, at nogle af beboerne fra centret også bare står dér - på den anden side af bommen - og venter på at krydse vejen for at komme et eller andet sted hen. Og så opstår der den her form for ufrivilligt øjeblik, hvor man sammen venter, mens man kigger på hinanden. Og der sidder jeg så og spekulerer måske på, hvor de skal hen, hvor længe de har været her, eller hvor gamle de er. Og mens de også bare står dér og venter - uden for mit bilvindue - tænker de måske over det samme i forhold til mig.

En anden interviewperson berettede, hvordan hun, hver gang hun stod af toget på Jelling Station, lagde mærke til beboere fra asylcentret, som også gik ind eller ud af toget. Hun fortalte, at dette altid fik hende til at tænke tilbage på engang, hvor det grundet besparelser havde været på tale at springe togstoppet i Jelling over ved hver anden afgang. På trods af byens beskedne indbyggertal havde talspersoner fra Jelling dog formået at sætte en stopper for dette udefrakommende forslag - netop ved at argumentere for, at byen er hjemsted for en relativt stor gruppe mennesker, som alene er afhængige af offentlig transport for at kunne bevæge sig rundt; nemlig asylcentrets beboere. Synet af asylansøgerne på togperronen mindede hende derfor hver gang om denne sammenhæng mellem asylcentrets lokale eksistens og den (fortsat) gode togtransport til og fra byen. Andre interviewpersoner beskrev, hvordan de mest af alt tænkte over asylcentrets tilstedeværelse i byen, når de befandt sig på det store grønne område, hvor det ligger. For eksempel sagde en interviewgæst, at hun tænkte over asylcentrets eksistens, når hun hver onsdag hentede sit barnebarn i den private dagpleje placeret i en af centrets barakker. Vedkommende forklarede samtidig, at hun på sin vej ind og ud af dagplejen typisk hilste på beboere fra asylcentret, når de passerede hinanden.

---

47 Ibid.

Børn fra asylcentret og byen leger sammen på Jellinghøjene under *Jelling Sommermarked*. Foto: Birgitte Romme Larsen (2016).

Når de interviewede i samtaleboden besvarede mit åbningsspørgsmål, lagde de altså alle ud med at tage afsæt i konkrete ansigt-til-ansigt-møder i det daglige byrum. Med andre ord fik jeg måske nogenlunde samme type af svar, som jeg muligvis ville have fået, havde jeg i stedet spurgt: "Hvornår i det daglige tænker du over, at her ligger et supermarked i byen?" Svarene på dette ville nok på lignende vis have været "hver gang jeg ser en varevogn på vej derhen med dagligvarer" eller "hver tirsdag og fredag, når jeg går derhen for at købe ind". Sagt på anden måde: interviewpersonernes forskellige eksempler på, hvornår de i det daglige kom til at tænke over asylcentrets tilstedeværelse i byen, udmærkede sig som ganske jordnære og trivielle; et forhold, som siden også blev gennemgående for det samlede feltarbejde.

Erfaringer med "det anderledes" i nationale samfundsdebatter

Om ikke andet lod mange af samtalebodens gæster til selv at finde deres svar trivielle. For ikke sjældent fulgte de op på deres egne indledende eksempler ved at slå fast over for mig, at jeg "derfor nok ikke ville kunne finde så meget spændende i Jelling at studere og skrive om", hvis det var asylcenternaboskab, jeg interesserede mig for. Som en interviewperson understregede det, efter at have afrundet sine jordnære eksempler på dagligdagens fysiske møder med asylcentrets beboere i Jellings gadebillede:

Så altså, hvis du gerne vil vide noget om integration og sådan noget, er du kommet til det helt forkerte sted. Fordi... virkelig, jeg mener bare... der er ingen problemer eller konflikter her overhovedet i forhold til naboskabet med asylcentret. Faktisk risikerer du bare at spilde din tid her. Du vil ikke finde noget som helst spændende om

dét, her i Jelling. Du ville kunne finde *meget* mere om dette andre steder – og hvor relationen i hverdagen til et lokalt asylcenter måske er lidt mere konfliktfuld.

I løbet af det videre feltarbejde i byen blev jeg igen og igen mødt med ovenstående reaktion på min tilstedeværelse i byen: ville jeg forske i naboskab mellem asylcentre og lokalsamfund, da var Jelling nok ikke det mest oplagte sted at lave feltarbejde, fortalte man mig. Som jeg nedenfor skal uddybe, er denne gentagende reaktion tankevækkende af flere grunde.

For når byens indbyggere berettede om hverdagens konkrete møder med asylcentrets beboere i det lokale offentlige rum, kunne deres fortællinger netop siges at bygge på den form for lokal viden, der – som nævnt – opstår gennem dagligdagens fysiske ansigt-til-ansigt-møder (jf. 'knowledge by acquaintance'⁴⁸). Men når de derimod forsøgte at forsikre mig om, at jeg ville kunne finde "meget mere spændende ting" at studere andre steder i forhold til naboskab mellem asylcentre og lokalsamfund, så tager dette råd imidlertid afsæt i det stik modsatte, nemlig en viden forankret i dominerende samfundsdiskurser inden for en offentlig flygtninge- og integrationsdebat (jf. 'knowledge by description'⁴⁹).

På trods af at jeg under feltarbejdet aldrig selv anvendte ordet 'integration' i mine samtaler og interviews, viste dette begreb sig altså hurtigt at udgøre selve lokalbefolkningens egen umiddelbare association, når jeg fortalte om min forskningsinteresse i 'naboskab mellem asylcentre og lokalsamfund'. Og i den sammenhæng var det på samme tid tydeligt, at indbyggerne forbandt ordet 'integration' med 'konflikt' – to emner, der ofte er kædet tæt sammen i den offentlige nationale debat, forstået på den måde, at blandt andet nyhedshistorier omhandlende flygtninge og integration ofte har tendens til at være konfliktvinklede.⁵⁰ At ville vide noget om lige præcis *integration* (som man altså lokalt navngav min forskningsinteresse) forekom derfor lokalbefolkningen at gå dårligt i spænd med et specifikt naboskabsscenario mellem asylcenter og lokalsamfund karakteriseret ved *ikke-konflikt*. Som sagt var mange i byen således bekymrede for, at Jelling som feltarbejdssted ville efterlade mig skuffet, hvorfor de i bedste mening anbefalede mig i stedet at studere emnet et andet sted, hvor der ville være "noget konflikt" at undersøge. Og da *Vejle Amts Folkeblad* en dag skrev en nyhedsartikel om mit studie, og jeg i den forbindelse berettede om den lokale undren over for mit valg af sted, endte journalisten ret og slet med at give artiklen denne lettere humoristiske overskrift: "Antropolog undersøger ikke-problem".⁵¹ Med andre ord var jeg ofte under feltarbejdet nødt til at forsikre lokalbefolkningen om, at jeg skam *bestemt* fandt Jelling et studie værdigt. Lige netop at tilgå 'asylcenternaboskab' ud fra en lokal sammenhæng, der *ikke* er præget af konflikt, kunne måske akkurat bidrage

---

48 Russell [1905] 2005.

49 Ibid.

50 Fx Borberg 2021; for den generelle brug af konfliktvinklede nyhedshistorier som journalistisk strategi i danske medier, se også Ingemann 2021.

51 Linnebjerg 2018.

til en øget samfundsviden om, hvad der skal være mere af, i modsætning til mindre af, forsøgte jeg. Med tiden lod befolkningen til at finde sig til rette med denne argumentation fra min side.

Erfaringer med "det anderledes" i byens kulturhistorie

I samtaleboden på sommermarkedet bad jeg tillige gæsterne reflektere over mulige årsager til, at det daglige naboskab i Jelling mellem by og asylcenter i dag har udviklet sig, som det har – det vil sige, uden nogen nævneværdig "konflikt". I granskningen efter mulige forklaringer, begav alle interviewpersoner, uden undtagelse, sig i kast med at trække på bestemte aspekter af byens kulturhistorie, på eget initiativ og uafhængigt af hinanden. I den forbindelse berettede de særligt om to specifikke lokale kulturhistoriske forhold – hvilket også skulle vise sig at blive gennemgående for mine samtaler og interviews med Jellingborgere under det videre feltarbejde.

For det første fremhævede de interviewede alle det kulturhistoriske forhold, at der i mere end halvandet hundrede år har ligget et lærerseminarium i byen. Nemlig det historiske *Jelling Seminarium*, som blev oprettet i 1841, og som fortsat uddanner lærere (og siden 1982 også pædagoger), om end i dag som en lokal afdeling under den samlede professionshøjskole *University College Lillebælt*. I dag beskriver historikere, hvordan seminariet gennem alle årene har udgjort et selvfølgeligt centrum i byen, med en altid tæt kontakt mellem by og seminarium.⁵²

For det andet fremhævede de interviewede alle det kulturhistoriske forhold, at der i 1898, ikke langt fra Jelling, blev oprettet landets største institution for psykisk udviklingshæmmede – eller, som det hed dengang, "åndsvageanstalt". Dette var *Den Kellerske Aandsvageanstalt* uden for Brejning ved Vejle Fjord, som med sine helt op til 1.700 beboere samtidig også udgjorde Europas største "åndsvageanstalt".⁵³ Fra omkring 1960 blev den slags institutioner imidlertid sat under afvikling, for i stedet at blive til mindre udviklingscentre og bo-enheder, hvor målet nu var, at beboerne skulle have "et liv så nært det normale som muligt".⁵⁴ Dette skete som led i udviklingen af en mere moderne, inkluderende tilgang til mennesker med psykiske handicap – eller det, der inden for forskningen i 'dansk åndsvageforsorg' er blevet kaldt for "normaliseringsperiode".⁵⁵ Som historiker Poul Duedahl skriver: "Målet gik i retning af at optage beboerne i det omkringliggende samfund igen. Sideløbende ændrede omverdenens syn på dem sig langsomt til en mere positiv indstilling over for tanken om

---

52 Fx Kampmann 1991.

53 https://trap.lex.dk/De_Kellerske_Anstalter (Besøgt 12/4 2024).

54 Kjeldsen 2013.

55 Kirkebæk 2001.

integration”.⁵⁶ I 1976 blev et sådant mindre og mere moderne udviklingscenter – *Jelling Have* – placeret centralt i Jelling by, hvor det fortsat ligger i dag.

Når de lokale indbyggere valgte akkurat at fremhæve *Jelling Seminarium* og *Jelling Have*, var det ifølge dem selv, fordi de fandt, at lige netop disse to institutioners lokale eksistens op gennem historien har stor betydning for, hvordan man i byen i dag erfarer asylcentret og dets beboeres lokale tilstedeværelse. Med andre ord forklarede Jellingborgerne mig, hvordan de oplever en mulig årsagssammenhæng mellem 1) byens naboskab med disse to institutioner op gennem tiden og 2) det velfungerende naboskab mellem asylcenter og lokalsamfund i byen i dag. Men hvordan det? Når jeg i nærmere detaljer bad de interviewede om at uddybe denne selvoplevede årsagssammenhæng, blev jeg overordnet mødt af nedenstående ræsonnementer – i samtalebo-den, såvel som generelt.

Når det angår lærerseminariets tilstedeværelse i Jelling siden 1841, fortalte de interviewede, hvordan dette, for dem at se, har betydet, at man lokalt ”altid har været vant til” en situation, hvor mange indbyggere kun har opholdt sig midlertidigt i byen. Frem til omkring år 2000 boede de seminariestuderende nemlig som regel i Jelling under deres uddannelse; ikke på selve seminariet, men hos private i byen. Lokalt forlyder det, at når mange af de huse i byen, som er bygget i sidste halvdel af 1800-tallet og første halvdel af 1900-tallet, er relativt store, da skyldes det netop, at der således kunne bo et par lærerstuderende i hvert hus. Efter 1. Verdenskrig opholdt der sig desuden mange lærerstuderende i byen, som havde været sønderjyder i tysk krigsfangskab. Efter genforeningen med Danmark i 1920 havde seminariet i Jelling fået særlig bevilling til at uddanne disse, forud for deres tilbagevenden til Sønderjylland – og også disse tidligere krigsfanger boede privat i byen, med alle de fysiske og psykiske krigsskader, de nu engang måtte have haft med sig. Først i slutningen af 1960’erne begyndte man at bygge egentlige kollegier i byen til seminariets studerende, og denne boform fortsatte frem til midt 2000’erne. Her skete der nogle gennemgribende ændringer af landets uddannelsesstrukturer, som blandt andet resulterede i færre undervisningstimer og mere individuel studietid. Dette ledte til, at de seminariestuderende gradvist hørte op med at bo i byen, privat eller på kollegier, for i stedet at pendle til og fra uddannelsen. Denne udvikling skete hurtigt; et kollegie, der blev bygget i Jelling omkring årtusindskiftet, kom for eksempel aldrig rigtig i brug, og anvendes i dag mere som et alment lejemål.

Fra lærerseminariets etablering i 1841 og frem til midt 2000’erne har man altså i Jelling været vant til, at en vis portion af byens indbyggere alene opholdt sig der midlertidigt. Alt imens har seminariet udgjort en fast institution i byen i nu mere end 180 år, og på trods af de studerendes midlertidige ophold, har selve seminariet og byen altid haft et tæt samarbejde. Som en historiker beskriver, har seminariets dør i Jelling

---

56 https://kilderne.dk/wp-content/uploads/2020/03/De_uoenskede-Introtekst_PoulDuedahl.pdf (Besøgt 12/4 2024).

altid været åben for byens befolkning ved for eksempel kulturelle arrangementer, ligesom "seminariefolket" altid har deltaget i byens liv.⁵⁷ På samme måde kan det siges at forholde sig i dag med asylcentret: også her opholder beboerne sig alene midlertidigt i byen, mens selve asylcentret – som vist – hen over tre årtier er blevet en fast institution i Jelling, i tæt interaktion og samarbejde med det omgivende bysamfund. Således fremhæver lokale indbyggere netop *Jelling Seminarium* som historisk parallel og årsagssammenhæng, når det vedrører naboskabet og samarbejdet på tværs af asylcentret og bysamfundets egne institutioner i dag.

Når det angår tilstedeværelsen af datidens "åndsvageanstalter" i Jellings nærområde op gennem historien, og siden 1976 placeringen af et mindre og mere moderne udviklingscenter for psykisk udviklingshæmmede midt i byen, forklarede de interviewede mig generelt, hvordan man i byen "altid har været vant til" en lokal situation, hvor nogle fra tid til anden kommer til "at stikke lidt ud" i bybilledet – i form af ikke altid lige til punkt og prikke at følge forskellige uskrevne normer i det lokale offentlige rum. Ikke af modvilje, men i kraft af måske ikke altid at være bekendt med eller mestre disse normer. Som borgerne i Jelling fortalte, kunne dette for eksempel handle om uskrevne regler såsom "ikke at springe over i køen i supermarkedet" eller "ikke at løbe rundt med numsen bar midt i byen". Jeg skal her understrege, at når lokale indbyggere fremhævede dette lokalhistoriske forhold, var deres intention *ikke* på nogen måde at sammenligne asylansøgere med mennesker med psykiske handicap. Snarere blev forholdet igen og igen nævnt for at understrege lige netop byens lokale fortrolighed – eller 'familiarisering'⁵⁸ – med mennesker i gadebilledet, som sommetider uforsætligt kommer til at bryde med alment etablerede gøremåder (for selve asylansøgernes vedkommende fordi de kan være vant at gøre tingene på andre måder end i Danmark). I samtaleboden på sommermarkedet, og generelt under feltarbejdet, forklarede lokalbefolkningen mig, hvordan de oplevede, at denne omstændighed i det både lokalhistoriske og nutidige byrum med tiden generelt har ført til en udvidet tolerance og "rummelighed" – som flere benævnte det – når det kommer til afvigende adfærd i det lokale offentlige rum. Følgende uddrag fra et interview med en indbygger illustrerer denne kollektive selvforståelse blandt byens befolkning:

Når det i ny og næ for eksempel sker, at nogle beboere fra asylcentret cykler i den forkerte side af vejen, eller taler lidt for højt i Brugsen, så tror jeg måske, at vi her i Jelling med tiden har udviklet en vis form for overbærenhed. Forstået på den måde, at de fleste af os ikke bare som det første antager, at det nok skyldes, at han eller hun ikke *vil* gøre det rigtigt – men at det måske også bare kan være, at personen simpelt hen ikke er *klar over*, hvordan man gør, fordi det ikke er noget, vedkommende er vant til eller kender til. Så fordi vi altid lige midt i byen har haft mennesker iblandt os, som sommetider handler på måder, vi andre måske ikke lige helt forstår, så tror jeg, at

---

57 Kampmann 1991.

58 Wallman 1998.

vi generelt i byen i dag tager os længere tid, inden vi dømmes – og i stedet først lige trækker vejret dybt og spørger os selv, om noget *andet* end nødvendigvis lige uvilje kunne forklare et bestemt fejltrin.

Som jeg i dybden har analyseret andre steder, kan lige netop manglende fortrolighed med dagligdagens uskrevne normer og etablerede gøremåder sommetider føre til ganske mange misforståelser og alvorlige fejltolkninger lokalt – i forhold til flygtninges vilje til at ville tilpasse sig det omgivende danske samfund.⁵⁹ I den hverdagslige interaktion mellem etablerede lokalbefolkninger og nyankomne flygtninge findes djævelen med andre ord ofte i detaljen: Her kan for eksempel manglende rugbrød i børnenes madpakke,⁶⁰ eller en forhæve med uklippet hæk og for højt græs,⁶¹ pludselig tolkes som manglende vilje til at ville ”integrere sig” og følge ”danske” normer og hverdagsrutiner. Og i danske lokalsamfund bliver flygtninges ”integrationsvilje” ikke mindst ofte knyttet sammen med netop deres vilje til at ville lære at cykle.⁶² Når de da af og til kommer til at cykle i den forkerte side af vejen, har jeg således oplevet rundt om i landet, hvordan lige præcis dette fejltrin tit bliver tolket som akkurat manglende vilje til at ville indordne sig i samfundet.⁶³ Sagt anderledes: små brud på diverse implicite sociale koder og etablerede rutiner i det lokale offentlige rum – hvor højt plejer vi at tale i Brugsen her, og hvor plejer vi ikke at cykle – har typisk stor betydning for, hvorvidt man i hverdagen konkret opfatter andre mennesker som ”fremmede”, eller som nogle, der ikke ”hører til” inden for et bestemt sted. Sammenlignet med disse ovenstående fund, som jeg tidligere har gjort mig i andre danske lokalsamfund, når det angår den hverdagslige aflæsning af flygtninge og asylansøgere lokalt fejltrin, skiller tilgangen i interviewuddraget fra Jelling ovenfor sig markant ud. Og altså ikke mindst især, når det drejer sig om lige netop den fremhævede overbærenhed over for dét at cykle i den forkerte side af vejen.

For nu at samle op: I Jelling har man op gennem historien i vid udstrækning været vant til tilstedeværelsen af både indbyggere, der *opholder sig midlertidigt i byen*, og indbyggere, som uforvarende sommetider kommer til *at stikke ud i det lokale offentlige rum*. Det er akkurat byens lokalhistoriske fortrolighed med *kombinationen* af disse to forhold, som borgerne i Jelling fremsætter som en central årsagssammenhæng bag det velfungerende naboskab og tætte institutionelle samarbejde på tværs af asylcenter og loksamfund i dag. I samtaleboden på sommermarkedet, og generelt under feltarbejdet, trak de lokale indbyggere med andre ord på en kollektiv ’social erindring’⁶⁴ om en bestemt lokal fortid, som har involveret andre møder med ”det anderledes” i byens offentlige rum. Denne årsagssammenkædning på tværs af tid og

---

59 Fx Larsen 2011a, 2011b, 2011c, 2017, 2018.

60 Larsen 2011b.

61 Larsen 2011c.

62 Larsen 2017.

63 Ibid.; Larsen, Whyte og Olwig 2015; se også <https://foljeton.dk/44602/de-cykler-i-den-forkerte-side-af-vejen> (Besøgt 12/4 2024).

64 Connerton 1989.

rum, som de lokale i Jelling drog frem, levendegør dermed byens kulturhistorie som noget, der ikke bare *er*, men som noget, der hele tiden fortolkes, fortælles, bruges og mindes til forskellige nutidige formål.⁶⁵ Som etnologer har formuleret det: "I den forstand har enhver nutid sin egen fortid – en fortid, der kan give mening i netop dén specifikke nutidige agenda. Og det er kulturhistoriens rolle både at være objekt for viden og samtidig argument og dermed aktør i en nutid".⁶⁶ Det betyder videre, at historiske processer og fortællinger bliver medskabere af samfundet i dag – og herunder også får stor social betydning for, hvad der overhovedet forstås som muligt i en given nutidig sammenhæng.⁶⁷ I den foregående analyse har jeg kastet etnografisk lys over den mindre danske by Jelling som en sådan nutidig sammenhæng, hvor bestemte kollektive erindringer og fortællinger om en række lokale kulturhistoriske forhold i dag har muliggjort en særlig samarbejdspraksis og institutionel inter-forbundethed et asylcenter og lokalsamfund imellem. Et naboskab, som – hverken i sin varighed eller bestemte form for rumlige og sociale sammenvævning – er at finde andre steder på tværs af det danske asylcenterlandskab.

Konklusion

Asylcenterområdet i Danmark er generelt ganske turbulent, med nye centre, der kontinuerligt åbner og lukker, og som derfor ofte kun eksisterer i nogle få måneder til et par år. Danmarks ældste, stadigt fungerende opholdscenter for asylansøgere har siden 1993 ligget i den mindre sydjyske by Jelling, hvor det huser op til 200 asylansøgere: en uafbrudt varighed over mere end 30 år, som på landsplan er enestående. Og med tiden har asylcentret og mange af byens egne institutioner vævet sig ind i hinanden – rumligt, socialt og institutionelt. For eksempel er både en kommunal fritids- og ungdomsklub og en lokal dagpleje i dag placeret i to af selve asylcentrets barakker. Analysen har vist, hvordan denne form for samarbejde og institutionel forbundethed mellem asylcentret og disse af byens egne institutioner over tid har bredt sig – det vil sige, fra selve asylcenterområdet til resten af byen. Asylcentret som institution er således typisk i dag mere eller mindre automatisk tænkt med ind i det almene lokale samfundsliv og det bredere kredsløb af institutionelt samarbejde, som dette til daglig involverer og bygger på. Det betyder, at man generelt i byen i dag erfarer asylcentret som "blot en lokal institution", underforstået "ligesom alle andre lokale institutioner". Baseret på etnografisk feltarbejde har artiklen i detaljen interesseret sig for, hvilke lokale årsagssammenhænge, der – ud over den langstrakte tidsfaktor – kan være med til at forklare, hvordan og hvorfor dette naboskab har udviklet sig og taget form, som det har i dag.

---

65 Damsholt og Mellempgaard 2017.

66 Ibid., s. 23.

67 Ibid.

I den forbindelse har analysen for det første fremhævet, hvordan den rumlige og sociale sammenvævning af asylcenter og lokalsamfund i Jelling ikke er resultat af et bevidst designet, *ideologisk forankret* sameksistens-projekt på tværs af etnisk diversitet. I stedet er den aktuelle institutionelle forbundethed og samarbejdspraksis mellem asylcentret og bysamfundet snarere vokset ud af en bestemt *pragmatisk løsningsorientering*, fokuseret omkring lokale løsninger på lokale udfordringer. For det andet har analysen vist, hvordan denne pragmatisk forankrede inter-forbundethed mellem asylcentret og bysamfundets egne institutioner i det daglige hænger tæt sammen med bestemte lokale selvforståelser og kollektive erindringer. En sådan betydningsfuld lokal selvforståelse handler om, at man i byen har opbygget en særlig form for rummelighed i mødet med forskellige former for "anderledeshed" i det lokale gadebillede op gennem byens kulturhistorie, nærmere bestemt i relation til henholdsvis *Jelling Seminarium* (etableret i 1841) samt institutionen for psykisk udviklingshæmmede *Jelling Have* (etableret i 1976). Op gennem lokalhistorien har disse to centralt beliggende institutioner i byen betydet, at man i Jelling "altid har været vant til", dels at mange indbyggere alene opholder sig *midlertidigt* i byen (jf. de seminariestuderende), dels at en række indbyggere af og til kommer til *at stikke ud* i det offentlige rum (jf. beboerne på centret for udviklingshæmmede), når de uforvarende kommer til at bryde med lokale normer og gøremåder i byrummet. Artiklen har peget på, hvordan lige netop byens lokalhistoriske fortrolighed med *kombinationen* af disse to forhold, ser ud til at have væsentlig betydning for udviklingen over tid af den institutionelle interforbundethed og tætte samarbejdspraksis, som i dag kendetegner naboskabet mellem asylcentret og bysamfundet i Jelling. For også asylcentrets beboere opholder sig alene midlertidigt i byen – og som nye i Danmark er heller ikke de altid bekendt med diverse etablerede gøremåder i det lokale byrum.

Med andre ord, og som jeg sammen med kolleger også har argumenteret for andetsteds, da begynder lokale reaktioner på asylcentre ikke med selve deres etablering, men snarere forholder lokalbefolkninger sig til asylcentre inden for konteksten af et allerede eksisterende sammensurium af forskellige lokale udfordringer, muligheder og erfaringer.⁶⁸ Konkluderende peger artiklen således på, hvordan det lokale møde mellem asylcenter og lokalsamfund i Jelling i dag dybest set ikke begynder med selve asylcentrets etablering og tilstedeværelse. I stedet argumenterer jeg for, at dette møde og dets særlige udviklingsbetingelser og særegne betydningsdannelser *allerede* er indskrevet i eksisterende lokale kollektive erindringer og sociale fortællinger; i dette tilfælde omhandlende tidligere møder med "det anderledes" i byens rum og offentlighed.

På denne konkluderende baggrund foreslår jeg hermed tre analytiske og metodologiske fokuspunkter, som man i den socialvidenskabelige og kulturanalytiske migrationsforskning med fordel kan tillægge større empirisk opmærksomhed og vægt

---

68 Larsen, Whyte og Olwig 2015; Whyte, Larsen og Schaldemose 2018; Whyte, Larsen og Olwig 2019.

i fremtidige studier. 1) Når vi som forskere eller studerende ønsker at kaste etnografisk lys over nogle af de mange konkrete og situerede møder mellem flygtninge og lokalbefolkninger, som finder sted i nutidens Danmark og andre lande, foreslår jeg det frugtbart, i højere grad end det ofte er tilfældet i dag, at indarbejde et kulturhistorisk blik. 2) Det betyder videre, at når vi undersøger disse møder, da kan det ydermere være givtigt ikke alene at have øje for selve flygtningenes livsverden, men tillige – og med samme empiriske dybde – tilgå selve lokalbefolkningernes medlemmer som historisk indlejrede aktører, hvis erfaringer er situerede inden for bestemte lokaliteter og sociale institutioner. Med andre ord må vi både interessere os for den levede erfaring blandt dem, der er i bevægelse og ”kommer til” – og blandt dem, ”der allerede var”; den ikke-bevægende part, så at sige. I migrationsstudier glemmer vi ofte empirisk og dybdegående at udforske sidstnævntes forståelsesverden, om end det netop er denne, de, der kommer til, lander lige midt i – med stor betydning for selve flygtningenes egen migrationsoplevelse. 3) Som jeg andetsteds har diskuteret på baggrund af nærværende studie,⁶⁹ da indebærer dette samtidigt, at vi som forskere og studerende må huske også at være opmærksomme på forskellige lokale migrationsscenarier, som ikke nemt ”passer ind” i forhold til gængse, velbeskrevne nationale diskurser, når det omhandler flygtningemodtagelse – hvad enten disse diskurser ideologisk måtte knytte an til eksempelvis positionerne ’fremmedfrygt’ eller ’humanitarisme’. Den hverdagslige inter-forbundethed, rumligt, socialt og institutionelt, på tværs af asylcenter og bysamfund i Jelling – og det særlige pragmatiske *modus operandi*, som denne forbundethed som vist har rod i – udgør akkurat et sådant overset migrationsscenario, der ikke nemt lader sig indplacere under nogen af disse ideologisk forankrede, etablerede positioner inden for modtagelsen af flygtninge og asylansøgere i samfundet.

Referencer

- Agamben, Giorgio 1998: “Part Three: The Camp as Biopolitical Paradigm of the Modern”. *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford University Press, s. 119-188.
- Amit, Vered 2002: “The Trouble with Community”. Vered Amit og Nigel Rapport (red.): *The Trouble with Community: Anthropological Reflections on Movement, Identity and Collectivity*. Pluto Press, s. 42-64.
- Bauman, Zygmunt 1997: “Tourists and Vagabonds: The Heroes and Victims of Postmodernity”. *Postmodernity and its Discontents*. Polity Press, s. 83-94.
- Baumann, Gerd 1999: *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic and Religious Identities*. Routledge.

- Berg, Mette L. og Sigona, Nando 2013: "Ethnography, Diversity and Urban Space". *Identities: Global Studies in Culture and Power*: 20(4), s. 347-360. <https://doi.org/10.1080/1070289X.2013.822382>
- Bolius Boligejernes Videncenter 2015: "Naboer til social udsatte: frygt for bosteder er oftest ubegrundet". *Bedre hjem: Danmarks komplette boligmagasin*: 6, s. 12-15.
- Borberg, Hjarn v. Zernichow 2021: "Understøtter medierne etniske misforståelser?" Vibeke Borberg, Hjarn v. Zernichow Borberg, Christian Suhr og Niels Valdemar Vinding (red.): *Når medierne sætter dagsordenen*. Djøf Forlag, s. 261-285.
- Bygnes, Susanne 2020. "A collective sigh of relief: Local reactions to the establishment of new asylum centers in Norway". *Acta Sociologica*: 63(3), s. 322-334. DOI: <https://doi.org/10.1177/0001699319833143>
- Connerton, Paul 1989: *How Societies Remember*. Cambridge University Press.
- Damsholt, Tine og Mellemegaard, Signe 2017: "Kulturhistoriske problematiseringer". Søren Christensen, Astrid P. Jespersen, Signe Mellemegaard og Marie Sandberg (red.): *Kultur som praksis: etnologiske perspektiver på individualitet og fællesskab, kultur og historie*. Hans Reitzels Forlag, s. 23-66.
- Eriksen, Thomas H. 1997: *Us and Them in Modern Societies: Ethnicity and Nationalism in Mauritius, Trinidad and Beyond*. Universitetsforlaget i Oslo.
- Filges, Trine; Montgomery, Edith; Kastrup, Marianne og Jørgensen, Anne-Marie K. 2015: "The Impact of Detention on the Health of Asylum Seekers: A Systematic Review". *Campbell Systematic Reviews*: 11(1), s. 1-104. <https://doi.org/10.4073/csr.2015.13>
- Fortier, Anne-Marie 2010: "Proximity by Design? Affective Citizenship and the Management of Unease". *Citizenship Studies*: 14(1), s. 17-30. DOI: <https://doi.org/10.1080/13621020903466258>
- Geertz, Clifford 1998: "Deep Hanging Out". *New York Review of Books*: 45(16), s. 69-72.
- Gressgaard, Randi og Jensen, Tina G. 2016: "Planning for Pluralism in Nordic Cities". *Nordic Journal of Migration Research*: 6(1), s. 1-8. <https://doi.org/10.1515/njmr-2016-0005>
- Grillo, Ralph D. 2003: "Cultural Essentialism and Cultural Anxiety". *Anthropological Theory*: 3(2), s. 157-173. DOI: <https://doi.org/10.1177/1463499603003002002>
- Hage, Ghassan 2003: *Against Paranoid Nationalism: Searching for Hope in a Shrinking Society*. Pluto Press.
- Hervik, Peter 2011: *The Annoying Difference: The Emergence of Danish Neonationalism, Neoracism, and Populism in the post-1989 World*. Berghahn Books.
- Hickman, Mary J.; Mai, Nicola og Crowley, Helen 2012: *Migration and Social Cohesion in the UK*. Palgrave Macmillan. DOI: <https://doi.org/10.1057/9781137015174>
- Hynes, Patricia 2011: *The Dispersal and Social Exclusion of Asylum Seekers: Between Liminality and Belonging*. The Policy Press.

- Ingemann, Bruno 2021: "Ulven kommer". Vibeke Borberg, Hjarn v. Zernichow Borberg, Christian Suhr og Niels Valdemar Vinding (red.): *Når medierne sætter dagsordenen*. Djøf Forlag, s. 287-301.
- Jensen, Tina G. 2016: *Sameksistens: hverdagsliv og naboskab i et multietnisk boligområde*. Roskilde Universitetsforlag.
- Jöhncke, Steffen 2011: "Integrating Denmark: The Welfare State as a National(ist) Accomplishment". Karen F. Olwig og Karsten Pærregaard (red.): *The Question of Integration: Immigration, Exclusion and the Danish Welfare State*. Cambridge Scholars Publishing, s. 30-53.
- Kampmann, Tage 1991: "Seminariets betydning for lokalsamfundet – historisk og aktuelt belyst". Harry Haue, Kristian Hvidt, Ingrid Markussen og Erik Nørr (red.): *Skole, Dannelse, Samfund: Festskrift til Vagn Skovgaard-Petersen*. Odense Universitetsforlag, s. 149-162.
- Kirkebæk, Birgit 2001: *Normaliseringens periode: dansk åndssvageforsorg 1940-1970 med særligt fokus på forsorgschef N.E. Bank-Mikkelsen og udviklingen af Statens Åndssvageforsorg 1959-1970*. SocPol.
- Kjeldsen, Susanne B. 2013: "Historisk – et liv så nær det normale som muligt". *Sygeplejersken*: 9, s. 16.
- Koestler, Arthur 1967: *The Ghost in the Machine*. Pan Books.
- Lapina, Linda 2016. "Besides Conviviality: Paradoxes in Being 'at Ease' with Diversity in a Copenhagen District". *Nordic Journal of Migration Research*: 6(1), s. 33-41. [10.1515/njmr-2016-0002](https://doi.org/10.1515/njmr-2016-0002)
- Larsen, Birgitte R. 2011a: *Ind i Danmark: skabelse af sted og tilhørsforhold blandt nyankomne flygtningefamilier bosat i mindre danske lokalsamfund*. Ph.d.-afhandling. Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Larsen, Birgitte R. 2011b: "Becoming Part of Welfare Scandinavia: Integration through the Spatial Dispersal of Newly Arrived Refugees". *Journal of Ethnic and Migration Studies*: 37(2), s. 333-350. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2011.521337>
- Larsen, Birgitte R. 2011c: "Drawing Back the Curtains: The Role of Domestic Space in the Social Inclusion and Exclusion of Refugees in Rural Denmark". *Social Analysis*: 55(2), s. 142-158. DOI: <https://doi.org/10.3167/sa.2011.550208>
- Larsen, Birgitte R. 2017: "Riding Along in the Name of Equality: Everyday Demands on Refugee Children to Conform to Local Bodily Practices of Danish Egalitarianism". Synnøve Bendixsen, Mary B. Bringslid og Halvard Vike (red.): *Egalitarianism in Scandinavia: Historical and Contemporary Perspectives*. Palgrave Macmillan, s. 47-67. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-59791-1_11
- Larsen, Birgitte R. 2018: "Parents in the Migratory Space between Past, Present and Future: The Everyday Impact of Intergenerational Dynamics on Refugee Families' Resettlement in Denmark". *Nordic Journal of Migration Research*: 8(2), s. 116-123. DOI: <https://doi.org/10.1515/njmr-2018-0014>

- Larsen, Birgitte R. 2019a: "Når asylcentret bliver en del af samfundet: Fra lokal hverdag til national mediefortælling... og tilbage igen". *Jordens Folk – Etnografisk Tidsskrift*: 54(1), s. 38-49.
- Larsen, Birgitte R. 2019b: "The Asylum Center as 'Just Another Local Institution': Co-residency and the Everyday Practice of Neighborliness Among Asylum Seekers and Locals in the Danish Town of Jelling. *JEECA – Journal for European Ethnology and Cultural Analysis*, bind Special Issue nr. 1 ('Ways of Dwelling: Crisis – Craft – Creativity'), s. 73-89.
- Larsen, Birgitte R. 2022: "When Welfare State 'Integration' Becomes an Intimate Family Affair: Ethnic Minority Parents' Everyday Orchestration of Their Children's Future Belonging in Denmark". *Genealogy*: 6(42), s. 1-17. DOI: <https://doi.org/10.3390/genealogy6020042>
- Larsen, Birgitte R. 2024: "The (Un)celebrated Asylum Centre: How Danish Media Hijacked an Ethnographic Fieldwork and Altered Local Realities". *Ethnography*: 25(1), s. 3-17. <https://doi.org/10.1177/14661381211038516>
- Larsen, Birgitte R.; Whyte, Zachary og Olwig, Karen F. 2015: *Den nye landbefolkning: asylcentres betydning og konsekvens for lokale fællesskaber i danske landdistrikter*. Forskningsrapport. Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Linnebjerg, Flemming 2018: "Antropolog undersøger ikke-problem". *Vejle Amts Folkeblad*, 16. marts, s. 13.
- Olwig, Karen F. og Paerregaard, Karsten 2011: "'Strangers' in the Nation". Karen F. Olwig og Karsten Paerregaard (red.): *The Question of Integration: Immigration, Exclusion and the Danish Welfare State*. Cambridge Scholars Publishing, s. 1-28.
- Pedersen, Marianne H. og Rytter, Mikkel 2011 (red.): *Islam og muslimer i Danmark: udviklinger efter den 11. september 2001*. Museum Tusulanum.
- Russell, Bertrand [1905] 2005: "On Denoting". Reprint in *Mind*: 114(456), s. 873-887.
- Rytter, Mikkel 2019. "Writing Against Integration: Danish Imaginaries of Culture, Race and Belonging". *Ethnos*, 84(4), s. 678-697. DOI: <https://doi.org/10.1080/00141844.2018.1458745>
- Rytter, Mikkel og Pedersen, Marianne H. 2014: "A Decade of Suspicion: Islam and Muslims in Denmark after 9/11". *Ethnic and Racial Studies*: 37(13), s. 2303-2321. DOI: <https://doi.org/10.1080/01419870.2013.821148>
- Rytter, Mikkel; Mortensen, Sarah-Louise J.; Bregnbæk, Susanne og Whyte, Zachary 2023 (red.): *Paradigmeskiftets konsekvenser: flygtninge, stat og civilsamfund*. Aarhus Universitetsforlag. DOI: <https://doi.org/10.2307/jj.5590545>
- Schütze, Laura M. 2013: "Myten om Danmarks dåbsattest: civilreligion i Kongernes Jelling". Margit Warburg, Signe E. Larsen og Laura M. Schütze (red.): *Civilreligion i Danmark: ritualer, myter og steder*. Forlaget Univers, s. 55-76.

- Strømsø, Mette og Bygnes, Susanne 2021. "Local responses to hostility to new asylum seeker centres in Norway". *International Migration* (Ahead of print), s. 1-12. DOI: <https://doi.org/10.1111/imig.12952>
- Vertovec, Steven 1999 (red.): *Migration and Social Cohesion*. Edward Elgar Publishing.
- Vertovec, Steven 2007: "Super-Diversity and its Implications". *Ethnic and Racial Studies*: 30(6), s. 1024-1054. DOI: <https://doi.org/10.1080/01419870701599465>
- Vitus, Kathrine 2010: "Waiting Time: The De-Subjectification of Children in Danish Asylum Centres". *Childhood*: 17(1), s. 26-42. DOI: <https://doi.org/10.1177/0907568209351549>
- Vitus, Kathrine 2011: "Zones of Indistinction: Family Life in Danish Asylum Centres". *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*: 12(1), s. 95-112. DOI: <https://doi.org/10.1080/1600910X.2011.549349>
- Wallman, Sandra 1998: "New Identities and the Local Factor – or When is Home in Town a Good Move?" Nigel Rapport og Andrew Dawson (red.): *Migrants of Identity: Perceptions of 'Home' in a World of Movement*. Berg, s. 181-206.
- Whyte, Zachary 2009: *In process: an ethnography of asylum-seeking in Denmark*. D.Phil thesis. Wolfson College, University of Oxford.
- Whyte, Zachary 2011: "Enter the Myopticon: Uncertain Surveillance in the Danish Asylum System". *Anthropology Today*: 27(3), s. 18-21. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8322.2011.00808.x>
- Whyte, Zachary; Larsen, Birgitte R. og Olwig, Karen F. 2019: "New Neighbours in a Time of Change: Local Pragmatics and the Perception of Asylum Centres in Rural Denmark". *Journal of Ethnic and Migration Studies*: 45(11), s. 1953-1969. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8322.2011.00808.x>
- Whyte, Zachary; Larsen, Birgitte R. og Schaldemose, Mona 2018: "The Role of Rural Grocery Stores in Refugee Reception". *Forced Migration Review*: 58, s. 24-25.
- Wise, Amanda og Velayutham, Selvaraj 2009 (red.): *Everyday Multiculturalism*. Palgrave Macmillan.

Websteder

- Agger, Renna Rose: *Føljeton* (4. august 2017), <https://foljeton.dk/44602/de-cykler-i-den-forkerte-side-af-vejen> (Besøgt 12/4 2024).
- Danmarks Radio: *DR Online*, <https://www.dr.dk/nyheder/indland/i-jelling-aflleverer-de-deres-boern-midt-i-asylcentret> (Besøgt d. 12/4 2024).
- Duedahl, Poul: *Rigsarkivet*, https://kilderne.dk/wp-content/uploads/2020/03/De_uoenskede-Introtekst_PoulDuedahl.pdf (Besøgt 12/4 2024).
- Jensen, Poul U. og Poulsen, Poul P.: *Trap Danmark lex.dk*, https://trap.lex.dk/De_Kellerske_Anstalter (Besøgt 12/4 2024).
- Udlændingeministeriet: *Ny i Danmark*, <https://nyidanmark.dk/da/Ord-og-begreber/US/Indkvartering/Asylcentre> (Besøgt 12/4 2024).

English summary

“If you want to know about integration, this is the wrong place”:

An ethnographic study of everyday neighbourliness and institutional interconnectivity across asylum centre and local community in the small Danish town of Jelling

Based on ethnographic fieldwork, this article draws on an anthropological study of the everyday neighborly relationship between asylum centre and local community in the small Danish town of Jelling (population 3,600) located in southern Jutland. While asylum centres in Denmark typically open and close on a regular basis due to fluctuating yearly numbers of arriving refugees, in Jelling one finds a centre for asylum seekers that has operated continuously for three decades, a unique circumstance within the country. This affords an exceptional insight into how neighbourliness between asylum centres and local town communities can evolve and develop when allowed to exist over an extended period. The article shows how, over time, in Jelling the asylum centre and the town's own institutions have become intertwined spatially and socially. It explores the local pragmatic practices and understandings that underpin the development of this institutional interconnectivity on a day-to-day basis, and in this regard the analysis fleshes out the central role played by specific aspects of the town's local cultural history. Consequently, the article concludes that the local encounter in Jelling between asylum centre and local community fundamentally does not commence with the presence of the asylum centre itself, but rather, this encounter is already embedded within existing local social self-understandings and collective memories.

Leonora Lottrup Rasmussen er postdoc ved Aarhus Universitet. Hun er forfatter til ph.d.-afhandlingen *De fattiges ret* (2019) og biografien *En kvindelig grænsegænger* om Clara Lachmann (2023).

Keywords: Biografi. Kvindehistorie. Materiel kultur. Visuel kultur. Clara Lachmann. Skandinavien.

BIOGRAFIENS MATERIELLE MULIGHEDER

Clara Lachmann (1864-1920) tegnet gennem familiefotografier, musikinstrumenter og menukort

Hvilket potentiale besidder ikke-skriftlige kilder som biografiske analyseobjekter og hvordan kan kilder som fotografier, illustrationer og personlige ejendele integreres i biografiske studier? Disse spørgsmål udgør omdrejningspunktet for denne artikel, der illustrerer og diskuterer anvendelsen af ikke-skriftlige kilder i udforskningen af et levet liv.

Artiklen tager udgangspunkt i et konkret biografisk casestudie om den dansk/svenske kulturpersonlighed Clara Lachmann (1864-1920). Skønt Clara oprettede en millionstiftelse i sit navn, der fortsat yder støtte til skandinavisk samarbejde, er store dele af hendes liv forsvundet ud af historien, blandt andet fordi hun kun har efterladt sig få skriftlige spor. Med afsæt i erkendelser fra den nyere forskning i materiel og visuel kultur, viser artiklen, hvordan materielle og visuelle kilder kan bidrage til at afdække hidtil ukendte aspekter af Claras personlige historie, familiens jødiske tilhørsforhold og deres sociale placering. Artiklen knytter forbindelser mellem den biografiske genre og materielle og visuelle kulturstudier og tilføjer herigennem nye metodiske redskaber til den biografiske værktøjskasse.

Indledning

Den historiske biografi er populær og i de seneste år har genren været med til at sætte spot på Danmarkshistoriens hidtil glemte eller oversete kvinder. De nye kvindebiografier afspejler en øget interesse for at finde stærke, historiske rollemodeller til at perspektivere nutidens diskussioner om køn og ligestilling. Som Dorthe Chakravarty og Sarah von Essens *Nielsine Nielsen* (2019) om Danmarks første kvindelige læge og akademiker. Eller Hanne Stragers *Skyggezone* (2022) om seismologen Inge Lehmann.¹ Men mange af datidens kvinder har kun efterladt sig få skriftlige kilder, hvilket selvsagt afføder visse udfordringer i det biografiske arbejde. Selvom historikere siden 1990'erne i stigende grad har vendt blikket mod visuelle og materielle kilder, har denne interesse endnu ikke sat sig nævneværdige spor i den biografiske genre.² Selv i nyere historiske biografier fungerer fotografier og malerier oftest som illustrationer, der underbygger allerede fremførte pointer, mens andre typer materielle genstande sjældent inddrages. Anvendelsen af visuelle og materielle spor indtager desuden en perifer plads i eksisterende forskningsdiskussioner om biografien som genre.³

På baggrund af mit eget biografiske arbejde i forbindelse med udarbejdelsen af bogen *En kvindelig grænsegænger* (2023), om den dansk/svenske kulturpersonlighed Clara Lachmann (1864-1920), vil jeg i denne artikel illustrere og diskutere ikke-skriftlige kilders ofte oversete potentiale i studiet af det levede liv.⁴ Med inspiration fra forskningen indenfor materiel og visuel kultur, vil jeg vise, hvordan genstande fra intimsfæren som familiefotografier, musikinstrumenter og menukort, kan tilføje nye perspektiver på det enkelte menneskes tilværelse i almindelighed, og på fortidens kvinder i særdeleshed. Kvinder har, i kraft af deres køn, været underlagt en række formelle og praktiske begrænsninger, hvad angik valg uddannelse og erhverv langt op i det 20. århundrede. Derfor har kvinder også i langt mindre grad end deres mandlige modpart været i besiddelse af embeder og magtpositioner, der har givet offentlige arkiver og institutioner anledning til at gemme deres korrespondancer og personlige papirer. Ikke desto mindre kan kvinders livshistorier rumme afgørende indsigter i datidens forestillinger om blandt andet køn, klasse, religion og etnicitet. Det er netop tilfældet med den for mange ukendte fondsstifter Clara Lachmann. En kvinde, der levede et liv spændt ud mellem Danmark og Sverige og mellem jødisk og kristen kultur og religion. Hendes liv fortæller os ikke kun om de skandinaviske jøders historie, men giver os også et indblik i 1800-tallets sociale og kulturelle normer. Denne historie lader sig ikke fortælle gennem det begrænsede skriftlige aftryk,

---

1 Andre eksempler på kvindebiografier og kvindeportrætter: Troels Donnerborgs *Klangen af en stjerne* (2009) om komponisten Else Marie Pade; Birgittes Possings portræt af Laura Jacobsen i *Vilje, viden og værdier* (2022); Gry Jexens *Kvinde kend din historie* (2021); Grethe Jacobsens *Magtens kvinder* (2022).

2 Rotberg og Rabb, 1988; Anderson, Berggren og Zander 2001; Stoklund 2003; Rydén 2006; Burke 2008; Damsholt, Gert Simonsen og Mordhorst 2009; Harvey 2009; Magnussen, Sinclair og Sylvest 2018.

3 Wagner-Martin 1994; Possing 2007; 2015; Hamilton 2008; Caine 2010; Jølle 2013; Renders 2013.

4 Rasmussen 2023.

Portrætfotografi af Clara som ung.

Charlottenlund privatarkiv.

Clara Lachmann har efterladt sig. Men den træder frem igennem de mange fotografier og personlige ejendele, der i dag er findes bevaret hos hendes efterkommere og på familiens skånske herregård, Charlottenlund. I denne artikel vil jeg vise, hvordan den biografiske analyses individfokus kan styrkes ved inddragelse af den visuelle og materielle vending, der betoner genstande som konstituerende for den menneskelige erfaring, identitet og kultur.⁵ Artiklen diskuterer desuden materialitetens overordnede plads i den biografiske litteratur.

På sporet af Clara Lachmann

Jeg stiftede bekendtskab med Clara Lachmann i sommeren 2021, da Stiftelsen Clara Lachmanns fond bad mig skrive en bog i anledning af deres forestående jubilæum. Jeg havde på daværende tidspunkt hverken hørt om Clara Lachmann eller hendes stiftelse. Det viste sig, at Clara havde oprettet stiftelsen i sit testamente, kort før sin død i 1920, med det formål at fremme "den skandinaviske samkänslan."⁶ Formelt set konstitueret i 1923 og med en bestyrelse bestående af svenske, danske og norske repræsentanter, fejrede stiftelsen i 2023 sit 100-års jubilæum. I et århundrede har stiftelsen således støttet en række forskellige former for samarbejde på tværs af de skandinaviske lande. Fra lejrture og ordbøger til forskningssymposier og koncerter. Alt sammen muliggjort af Claras testamentariske donation, der i 1923 beløb sig til

---

5 Auslander 2005, s. 1050; Miller 2005, s. 8; Damsholt, Gert Simonsen og Mordhorst 2009, s. 18; Harvey 2009, s. 3-5; Hamling og Richardson, 2010, s. 1-5.

6 Riksarkivet i Sverige, Vemmenhög, Ljunits och Herrestad domsagas arkiv, vol. Fil: 44, 1921, Clara Lachmanns bouppteckning.

omkring 2 millioner kroner.⁷ Alligevel eksisterede der kun en meget sporadisk viden om fondsstifterens liv. Og det på trods af, at stiftelsen ved sit 70-års jubilæum i 1993 havde udgivet bogen *Clara Lachmanns fond – en historik* (1993). På lige fod med de lokalhistoriske bidrag, der har beskæftiget sig med Clara og hendes familiens historie, var hovedvægten i jubilæumsbogen fra 1993 lagt på Claras mand, Jacob Lachmann – og ikke på Clara.

I forbindelse med stiftelsens 100-års jubilæum ønskede bestyrelsen at få genskrevet historien om fonden med vægt på Clara. Særligt på baggrund af de seneste års kultur- og kønshistoriske strømninger, der udgjorde et oplagt udgangspunkt for at tage hendes og fondes historie op til revision. De eksisterende beretninger rummede kun spredte informationer om Claras liv, der lige akkurat tillod tegningen af spinkle konturer. Clara blev født ind i det københavnske borgerskab i 1864, som datter af en jødisk kulgrosserer, og giftede sig i 1891 med sin 20 år ældre fætter Jacob Lachmann, en succesrig sukkerfabrikant i Skåne. Parret delte deres liv mellem København og Ystad, og blev i 1894 forældre til datteren Olga. I 1902 købte de det skånske gods Charlottenlund. De omgav sig med musikere og kunstnere og donerede penge til privat velgørenhed og til det lokale kulturliv i Ystad. Clara var en ivrig cellist og medstifter af Sydsvenska Kammarmusikföreningen. Hun blev enke i 1909 og mistede i 1919 først sin datter og derefter sin mor med få dages mellemrum. I august 1920 døde Clara i en alder 56 år og efterlod sig en betydelig formue, hvoraf en del blev brugt til at oprette Stiftelsen Clara Lachmanns fond.⁸ Hvorfor hun stiftede en fond, der havde til formål at fremme den skandinaviske fællesskabsfølelse har stået hen i det uvisse. Også Claras liv, før hun blev gift i en alder af 27, samt omstændighederne omkring datteren Olgas alt for tidlige død lå hen i mørke. Store dele af Claras liv var tilsyneladende forsvundet ud af historien.

Jagten på mulige nye kilder til Claras historie begyndte med et besøg på den skånske herregård Charlottenlund, som Clara og hendes familie flyttede til i 1902 og som fortsat er i familiens eje. Til min skuffelse opdagede jeg, at familien ikke havde gemt Claras korrespondancer eller personlige papirer. Udover en række postkort med små hilsner fra nær og fjern, fandt jeg kun enkelte breve og kvitteringer uden nævneværdig betydning.⁹ Til gengæld havde familien gemt på flere hundrede af Jacobs breve, både af privat og professionel karakter. Samme tendens gjorde sig gældende for de offentlige arkiver i Danmark og Sverige. På Landsarkivet i Lund og Rigsarkivet i Danmark findes arkivalier fra Jacobs tre skånske sukkerfabrikker og hans senere

---

7 Da stiftelsen konstituerede sig i 1923, bestod dens aktiver af svenske aktier og obligationer til en værdi af 246.898 svenske kroner samt danske aktier og obligationer til en værdi af 1.789.763 danske kroner (Rasmussen 2023).

8 Lindquist 1988; Bagge, Lönnroth og Weibull 1993; Lachmann 2016.

9 Charlottenlund, privatarkiv.

erhvervsaktiviteter i Dansk Vestindien.¹⁰ De få kilder fra Claras hånd, det lykkedes at opspore, var to breve skrevet til arrangørerne for *Damernes Udstilling* i Tivoli 1911 samt afskrifter og kopier af breve sendt til hendes advokater, Otto Mannheimer og C.B. Henriques kort før hendes død. Begge dele befinder sig på det danske Rigsarkiv.¹¹ Selvom Clara gennem sit liv havde været aktiv i flere foreninger med socialt, kulturelt og musikalsk sigte, havde denne aktivitet ikke sat sig aftryk i de offentlige arkivers samlinger. Samlet set var de skriftlige kilder, der kunne give os et indblik i Claras liv og handlemåder, altså relativt sparsomme.

Efter sonderingen af kildesituationen på Charlottenlund og i de svenske og danske arkiver, tog jeg bestik af situationen. Var det overhovedet muligt at skrive et interessant og relevant værk om Clara, som det oprindeligt havde været tanken? Eller var det mere oplagt at arbejde videre med det bevarede skriftlige kildemateriale og skrive en ny erhvervshistorisk bog om Jacob Lachmann som sukkerfabrikant? Selvom jeg ikke havde fundet mange skriftlige kilder fra Claras hånd, havde familien på Charlottenlund på den anden side bevaret forskellige typer af ikke-skriftligt materiale med tilknytning til Claras liv, som jeg i første omgang ikke havde tillagt den store værdi. En del af Clara og Jacobs oprindelige interiør fandtes fortsat på herregården, ligesom flere af deres personlige ejendele, i form af kunstværker og musikinstrumenter. Der til en stor mængde fotografier og fotoalbums. Familien Lachmann var åbenlyst en familie, der yndede at dokumentere deres liv gennem fotografier. Ikke kun opstillede, professionelle fotografier. Men i lige så høj grad snapshots af hinanden, i hjemmet, i haven, på rejser og familiebesøg.

Jeg rejste tilbage til Charlottenlund for at foretage en systematisk gennemgang af de visuelle og materielle spor efter Clara Lachmann. Derudover kontaktede jeg Claras efterkommere i Danmark. Selvfølgelig ud fra håbet om, at de var i besiddelse af breve fra Clara, men også for at finde flere fotografier og genstande. Her viste det sig blandt andet, at en af Claras syv brødre havde været direktør for Stenders Kunstforlag, der i 1995 blev opkøbt af det svenske selskab Pictura. På forlaget fik han udarbejdet og trykt flere fotocollager og satiretegninger, der afbilleder familiens medlemmer. Ikke overraskende havde hendes efterkommere, som mange andre familier, prioriteret at gemme denne type af visuelt materiale, fremfor personlige papirer og breve. Kombineret med de skriftlige kilder, herunder hvad kirkebøger og andre officielle protokoller rummer af informationer om familien Lachmann, gav disse visuelle og materielle kilder mig en mulighed for at trække Clara ud af hendes skyggetilværelse.

---

10 Landsarkivet i Lund, Köpingsbro sockerbruks arkiv; Ystads sockerfabriks arkiv; Öja sockerbruks arkiv; Rigsarkivet i Danmark, A/S Plantageselskabet Dansk Vestindien, forhandlingsprotokol for forretningsudvalget 1904-19022; forhandlingsprotokol for generalforsamling og bestyrelse, 1902-1922.

11 Rigsarkivet i Danmark, Industriforeningen i København, *Damernes Udstilling i Tivoli 1911*, korrespondance; modtagelses- og udleveringskvitteringer; Povl Bagge, Materiale vedr. Clara Lachmanns fond (1950-1970).

Mennesker, materialitet og visualitet

At skrive en biografi indebærer at udarbejde en skildring af en eller flere personers levnedsløb. Etymologisk er ordet dannet af det græske substantiv *bios* og det græske verbum *gráfein*, der betyder henholdsvis *liv* og *at skrive*.¹² Selvom der findes flere definitioner på, hvad en biografi er og mange forskellige typer af biografier, kan man overordnet sige, at biografien er en genre, der har mennesket i fokus.¹³ Om det så er det enkelte individ, en familie eller en social gruppe. Særligt siden 1990'erne har den biografiske genre oplevet en stigende popularitet både i den brede befolkning og indenfor humanistiske og samfundsvidenskabelige fag, hvor den "biografiske vending" i høj grad har været med til at redefinere genren.¹⁴

Redefineringen af den biografiske genre, også betegnet som den 'nye biografi', kan spores tilbage til 1970'erne og 1980'ernes kvinde- og kønshistorikere, der sammen med studier inden for mikrohistorie, ny socialhistorie og postkolonial historie, tog den biografiske genre til sig og brugte den til at belyse kvinder og minoriteters historie.¹⁵ I en dansk kontekst har særligt historiker Birgitte Possing været toneangivende inden for den nye biografiske forskning. Hendes disputats om skolepioneren Natalie Zahle, *Viljens styrke* (1992) foranledigede således en større diskussion om biografiens legitimitet som videnskabelig genre.¹⁶ Både nationalt og internationalt har forskningsdiskussionen været optaget af biografiens fokus, formål og form, men i mindre grad interesseret sig for, *hvad* biografien bygger på.¹⁷ Der har derved ikke været en udtalt interesse for at diskutere de kilder, der anvendes i det biografiske arbejde, herunder de grundlæggende metodiske og teoretiske implikationer disse valg – og fravalg – rummer.

I håndbogen *How to do Biography* (2008) pointerer historiker Nigel Hamilton, at der eksisterer tre mulige kilder til informationer for biografer. Han peger på publiceret materiale, upubliceret materiale samt interviews og mundtlige vidnesbyrd.¹⁸ Litteraten Linda Wagner-Martin fremhæver i *Telling Women's Lives* (1994) selektionen af kilder og deres anvendelse som biografiens fornemmeste opgave: "Finding facts, unearthing information, is the easy part of writing biography (...) the real art of the form is that of selection."¹⁹ Wagner-Martin fremhæver videre: "Finding the ideal shape, texture, and pace for the story is the way the biographer puts his or her mark

---

12 Egeland 2000, s. 39.

13 Egeland 2000, s.14; Hamilton 2008, s. 21; Jølle 2013, s. 42-44.

14 Banner 2009, s. 579-580; Nasaw 2009, s. 577; Caine 2010, s. 1; Possing 2015, s. 28.

15 Painter 1990; Margadant 2000, s. 7; Banner 2009, s. 580-81; Kessler-Harris 2009, s. 625-627; Caine 2010, s. 3;105; Margadant 2000, s. 4; 7-8; Nasaw 2009, s. 576. Klassiske eksempler på den nye biografi er Natalie Zemon Davis' *Women on the Margins* (1995), Nell Irvin Painters *Sojourner Truth* (1996) og Nina Rattner Gelbert *The King's Midwife* (1998).

16 Thomsen 1997; Possing 1997; Possing 2015. Andre klassiske eksempler på den nye biografi er:

17 Renders, Haan & Harmsma 2016.

18 Hamilton 2008, s.70-73.

19 Wagner-Martin 1994, s. 9.

on it.”²⁰ En lignende tilgang kan spores hos historikeren Hans Renders, der i antologien *Theoretical Discussions of Biography* (2013) afviser behovet for at diskutere de metodiske overvejelser, der ligger til grund for en given biografi, eftersom genren i sig selv udgør metoden. Som Renders formulerer det: ”Biography has no method, but is a method.”²¹

Det er således karakteristisk for studier i den biografiske genre, at de enten tager udgangspunkt i en antagelse om, at biografien er baseret på skriftlige – og til dels mundtlige – vidnesbyrd eller lader biografiens kildegrundlag forblive ukommenteret.²² Enkelte studier har imidlertid udfordret denne ensidighed. Det drejer sig i særdeleshed om biografiske studier i middelalder og tidlig moderne tid, der med inspiration fra arkæologien og antropologien, har rettet blikket mod det andre typer af kilder. En tværfaglig tilgang, der selvfølgelig skal ses i lyset af den generelle knaphed på traditionelle skriftlige kilder, der gør sig gældende for begge historiske perioder. I artikelbidraget *Writing Biography at the Edge of History* (2009) bruger historiker Robin Fleming for eksempel skeletter og gravgods til at udlægge historien om kvinden ’Atten’, der levede i 600-tallets England.²³ Flere historiske arkæologer har også skrevet biografier, hvor skriftlige og materielle kilder kombineres. Derigennem har de belyst de dele af det daglige liv, der er forblevet udokumenteret i skriftlige kilder, men har efterladt sig materielle spor.²⁴

I 2016 udgav en gruppe yngre forskere, inden for blandt andet arkæologi, historie, kunsthistorie og litteraturvidenskab, antologien *Writing the Lives of People and Things*, der slår en bredere interdisciplinær tilgang til biografiske studier i perioden 500-1700 an. I indledningen fremhæver redaktørerne Robert Smith og Gemma Watson, at biografien i sagens natur er interdisciplinær: ”Individual lives cannot be neatly bracketed within the confines of one discipline. Their traces may have been left to us in a variety of different ways other than diaries and letters that are the standard fare of biographers.”²⁵ Ifølge Smith og Watson er det oplagt at søge fortidige individers historie i de genstande, de har produceret, anvendt og omgivet sig med; i de steder, de har levet og besøgt; i den kunst og musik, de har skabt eller den litteratur, de har skrevet.²⁶ Som et led i udforskningen af biografiens interdisciplinære potentiale drager antologiens bidragsydere inspiration fra studier i materiel og visuel kultur.

Forskningsfelterne omkring materiel og visuel kultur besidder visse fællestræk. De er begge interdisciplinære og blomstrede begge op i 1990’erne. Begge interesserer sig for spørgsmål om agens, forbrug, identitet, erindring og daglig praksis.²⁷ Men

---

20 Ibid., s.8.

21 Renders 2013, s. 336.

22 Se for eksempel Possing 2015; Jølle 2013.

23 Fleming 2009, s. 606-614.

24 Hicks & Beaudry 2006, s. 2-3. Det drejer sig f.eks. om Wilkie 2010; 2021 og Yentsch 1994.

25 Smith & Watson 2016, s. 4.

26 Ibid.

27 Damsholt, Gert Simonsen & Mordhorst 2009, s. 14; Hamling & Richardson 2010, s. 10-11.

de to forskningsfelter adskiller sig også fra hinanden med hensyn til karakteren og omfanget af deres undersøgelsesområde. Hvor studier i materiel kultur interesserer sig for fysiske genstandes former, anvendelser og betydninger, beskæftiger visuelle kulturstudier sig med alle aspekter af en kultur, der kommunikerer visuelt.²⁸ Mens materiel kultur har en særlig tilknytning til arkæologi og antropologi, læner visuel kultur sig op ad kunsthistorie og de æstetiske fag.²⁹ Samtidigt kan visuelle udtryk, som malerier og fotografier, også forstås og undersøges som materiel kultur, mens fysiske genstande ligeledes rummer visuelle karakteristika og i udstrakt grad opleves og erfares gennem synssansen.³⁰ Derfor har flere også kombineret de teoretiske og metodiske perspektiver inden for disse to forskningsfelter.³¹

Inden for historiefaget har den materielle og visuelle vending særligt vist sig i en interesse for nye typer af kilder, der kan give et indblik i andre sider af den menneskelige tilværelse.³² Som historikeren Leora Auslander pointerer, har hver form for menneskeligt udtryk sine unikke egenskaber og evner: "limiting our evidentiary base to one of them – the linguistic – renders us unable to grasp important dimensions of human experience."³³ Derudover har flere historikere, inklusiv Auslander, arbejdet ud fra en teoretisk og metodisk forståelse af, at materielle og visuelle udtryk ikke kun skal analyseres som produkter af *historien*, men også som konstituerende og bestemmende for *historien*. Flere historikere har således interesseret sig for, hvordan materielle og visuelle udtryk er med til at skabe og forme menneskelige erfaringer, identiteter og relationer. På den måde har den materielle og visuelle vending også været med til at stille nye spørgsmål til historien.³⁴

Selvom den biografiske genre deler tematikker og interessefelter med materielle og visuelle kulturstudier, har udvekslingen mellem de to forskningsfelter ikke været stor.³⁵ Det vil jeg i denne artikel forsøge at rette op på. Med empirisk afsæt i mit eget biografiske arbejde, vil jeg illustrere og diskutere samspillet mellem den nye biografis analytiske perspektiver og materielle og visuelle analysers potentiale. Med andre ord, hvordan et studie, der har mennesket i centrum, kan gøre brug af genstande og visuelt materiale til at komme nærmere den biografiske hovedperson. De følgende tre afsnit centrerer sig om tre tematikker: 1) Claras personlige historie; 2) betydningen af familiens jødiske tilhørsforhold og 3) familiens sociale placering. I forlængelse af disse tre

---

28 Rogoff 2002, s. 24; Hamling & Richardson 2010, s. 10-11.

29 Jordanova 2012, s. 8.

30 Rogoff 2002, s. 24; Hamling & Richardson 2010, s. 11; Jordanova 2012, s. 1-3.

31 Se for eksempel Jordanova 2012; Zubrzycki 2017; Schmidt 2020.

32 Burke 2001, s. 13-14; Harvey 2009, s. 3-5; 31; Magnussen, Sinclair & Sylvest 2018, s. 33; Hamling & Richardson 2010, s. 1.

33 Auslander 2005, s. 1050.

34 Auslander 2005, s. 1017; 1040; Harvey 2009, s. 3-5; Hamling & Richardson 2010, s. 4-5.

35 Flere antropologer og historikere, der arbejder inden for feltet omkring materiel kultur, har dog taget den biografiske genre til sig ved at undersøge tingenes biografi. Disse studier tager imidlertid udgangspunkt i genstandenes sociale liv og placerer dermed genstandene, som det analytiske fikspunkt (Appadurai 1986; Kopytoff 1986; Hoskins 1998; Stoklund 2003; Dannehl 2009).

Fotografi af Clara foran flygelet, 1894. Charlottenlund privatarkiv.

afsnit, vil jeg til sidst foretage en mere overordnet diskussion af biografiens metode, herunder de muligheder og begrænsninger materielle og visuelle kilder rummer i forhold til det biografiske arbejde, særligt hvad angår den historiske biografi.

Clara i sin egen ret

"Images allow us to 'imagine' the past more vividly", skriver historiker Peter Burke i værket *Eyewitnessing* (2001). Det gør de, ifølge Burke, fordi de bogstaveligt talt stiller os ansigt til ansigt med fortiden.³⁶ Samtidigt kan visuelle kilder danne grundlag for en analyse af materialitet. Som kulturteoretikeren Irit Rogoff fremhæver: "visual culture opens up an entire world of intertextuality in which images, sounds and spatial delineations are read into and through another."³⁷ I mit forsøg på at få greb om Claras historie, har jeg, i tråd med denne forståelse, brugt fotografier til at give en ny dybde til i forvejen kendte aspekter af Claras liv, til at afdække nye sider af samme og til at få et indblik i den materielle verden, hendes liv udfoldede sig i. Udover at bruge fotografierne som en indgang til det materielle, har jeg også inddraget personlige

---

36 Burke 2001, s. 13.

37 Rogoff 2002, s. 24.

Fotografi af Clara i gymnastikdragt fra 1880'erne. Charlottenlund privatarkiv.

ejendele, der er gået i arv til Claras efterkommere samt tillagt genstande nævnt i skriftlige kilder (såsom kvitteringer og testamenter) analytisk vægt. På den måde har jeg, som flere før mig, kombineret de teoretiske og metodiske perspektiver inden for materiel og visuel kultur.

I den beskedne litteratur, der findes om Clara Lachmann, bliver hun beskrevet som et veluddannet og kulturelt interesseret menneske, der levede op til datidens ideal om den gode hustru og husmor, og i øvrigt viede sin tid til aktiviteter, der harmonerede med hendes køn og sociale klasse: filantropi, musik og kunst.³⁸ Det er dog kendetegnende for disse beskrivelser, at de baserer sig på et spinkelt kildegrundlag, der kun giver plads til relativt overfladiske personkarakteristikker. For eksempel karakteriserer lokalhistorikeren Gunnar Lindquist, i artiklen *Clara och Jacob Lachmann* (1988), Clara som en "varmhjärtad, enkel och naturlig, bildad och konstnärligt intresserad" kvinde, uden dog at angive sin kilde til denne opfattelse.³⁹ Historikeren Erik Lönnroth, der sad i bestyrelsen for Stiftelsen Clara Lachmanns fond fra 1957 til 1980, tager i jubilæumsbogen fra 1993 bemærkelsesværdigt nok udgangspunkt i et portrætfotografi i sin personkarakteristik af Clara. Et fotografi, der, ifølge Lönnroth, viser "ett karaktärfyllt och kraftigt ansikte men inget insmickrande – skönheten i det kom inifrån", men bemærker videre at "hennes inre historia i det väsentliga [är] okänd."⁴⁰ I

38 Lindquist 1988, s. 19-20; Lönnroth 1993, s. 36-40.

39 Lindquist 1988, s. 19.

40 Lönnroth 1993, s. 35-36.

stedet vægter han hendes betydning for Jacobs forretninger ved at pege på den sociale rolle hun spillede som hustru, værtinde og brobygger.⁴¹

Et af de få personlige kendetegn, der går igen i de eksisterende beretninger, er hendes interesse for musik og hendes egne musikalske evner.⁴² Som Lindquist skriver: "Särskilt ägnade hon sig åt kammarmusiken. Hon spelade själv violoncell och gjorde även offentliga framträdande."⁴³ Musikken er i dette tilfælde en interesse der berøres, men ikke uddybes nærmere. Vender vi imidlertid blikket mod de konkrete musikinstrumenter, der var i familiens eje, står det klart, at Clara ikke bare var cellist, men spillede på en række forskellige instrumenter. F.eks. på den autoharpe, der har tilhørt Clara og som endnu findes på Charlottenlund. I autoharpen sidder noderne til den amerikanske sang *Home sweet home*, der nød en udbredt popularitet i Norden i slutningen af 1800-tallet. Eller på den Stradivariusviolin, som familiens efterkommere fandt på Charlottenlunds loft i 2018. Dertil kommer regninger, der viser, at familien var i besiddelse af et Steinway-flygel og et såkaldt pianino fra Hornung & Møller.⁴⁴ Mens instrumenterne således gør Claras interesse for musik mere håndgribelig, giver familiens fotografier os en fornemmelse af den rolle, musik spillede i hendes liv. Familiefotografier forbinder mennesker til genstande og ting i deres liv.⁴⁵ Det ser vi bl.a. på et fotografi fra 1894, der viser Clara ved et flygel i parrets første hjem i Ystads Sockerraffinaderi.⁴⁶ Eller når vi, på et brevkort sendt til hendes svigerinde omkring 1915, ser Clara poserende i Charlottenlunds havestue med sin cello.⁴⁷ Disse fotografier vidner om, at interessen for musik var en vigtig del af Claras selvfremsstilling overfor omverdenen.

Fotografierne lader os også undersøge musikkens betydning for Claras sociale liv. Fra familiens private fotoalbums ved vi for eksempel, at Clara i juni 1909 afholdt en musikfest på Charlottenlund, der blev en optakt til stiftelsen af Sydsvenska Konsertföreningen året efter.⁴⁸ Foreningen samlede musikere fra Malmø, Lund og Ystad til koncertopførelser af Mozart, Brahms og Dvoráks musik.⁴⁹ På et fotografi fra musikfesten i 1909 poserer deltagerne foran indgangen til herregården. Her ser vi nogle af tidens mest ansete musikere og komponister. Såsom den berømte violinist og komponist, Wilhelm Stenhammar; den tjekkisk-danske cellist, Franz Neruda; violinisten Tor Aulin; komponisten Conrad Nordquist og violinist og koncertsanger Salomon Smith.

---

41 Ibid., s. 36.

42 Lönnroth 1993, s. 39.

43 Lindquist 1988, s. 19.

44 Charlottenlund privatarkiv, brev til Jacob Lachmann fra Steinway & Sons, 21.03.1906; brev fra Hornung & Møller til Jacob Lachmann, 7.12.1904.

45 Sandbye 2014, s. 14.

46 Charlottenlund privatarkiv, fotografi af Clara foran flygel, 1894.

47 Jørgen Mik-Meyers privatarkiv, brevkort fra Clara Lachmann til Alma Sara Cohn, ca. 1915.

48 Malmö Stadsarkiv, Salomon Smith Kammarmusikförening, ämnesordnade handlingar, programblad (1910-1987).

49 Ibid. Foreningen skiftede senere navn til Sydsvenska Kammarmusikföreningen.

Fotografier og personlige genstande bringer også ny viden til veje om Claras liv før ægteskabet med Jacob. I parrets læderindbundne bryllupsalbum findes således flere fotografier af Clara som ung pige. På et af dem ser vi Clara stå med korslagte arme ved siden af to andre unge kvinder. De er alle tre iført datidens gymnastikdragter med tilhørende gymnastiksko.⁵⁰ Pigernes sribede bluse og fine gymnastiksko, antyder, at Clara gik til gymnastik ved Erna Juel-Hansens *Gymnastikinstitut for Piger og Damer*, der brugte netop denne type gymnastikuniformer og var målrettet det bedre borgerskab. Instituttet åbnede i 1884 i København og havde gode faciliteter i form af avancerede gymnastikredskaber og moderne bruseinstallationer i omklædningsrummene. Gymnastikken vandt netop på denne tid frem som et led i socialiseringen af 'den gode borger'. En bevægelsesform, der tilførte den udøvende egenskaber som selvbeherskelse, yndefuldhed, disciplin og kontrol.⁵¹ Claras deltagelse i den nyetablerede gymnastikbevægelse indikerer i sig selv en vis progressivitet. Men fotografiets plads i bryllupsalbummet viser os gymnastikkens betydning for hendes selv billede og selvfremstilling.

I tillæg til, hvad fotografierne rummer af informationer om de mennesker, hun omgikkes med og de aktiviteter, hun tog del i, giver fotografierne os også en fornemmelse af Clara som menneske. Hendes positur foran kameraet, og den måde hun fremstillede sig selv på, giver indtrykket af en selvstændig og viljestærk kvinde, der mestrede optagelsessituationen. Ofte poserer hun med hagen let tiltet og blikket rettet direkte mod kameraets linse.⁵² Ligeledes afspejler fotografier efter Jacobs død i 1909, at Clara, som familiens overhoved, nu besad en ny form for myndighed. Hvor parret tidligere havde ladet sig fotografere med henholdsvis et stykke håndarbejde og en avis mellem hænderne, var det nu Clara, der sad med avisen og hende, der stolt blev fotograferet foran Charlottenlunds hoveddør, som husets 'herre'.⁵³

Forviklede familierelationer

Et fotografi taget i 1902 viser familien Lachmann foran en væddeløbsbane på en af deres mange rejser til det bøhmiske kursted Karlsbad. Yderst til venstre står familiens guvernante ved siden af Clara. Den 7-årige datter Olga er anbragt på en taburet mellem Clara på sin højre side og Jacob på sin venstre. På Jacobs anden side står en ung dreng med et alvorligt udtryk i ansigtet. Drengen hedder Johan og er Jacobs barn fra et tidligere forhold. På familiemedlemmernes opstilling foran væddeløbsbanen fornemmer man næsten intuitivt Johans særegne position i familien. Mens Clara, Olga

---

50 Charlottenlund privatarkiv, Clara og Jacob Lachmanns bryllupsalbum, 1891.

51 Trangbæk 2000, s. 75-86.

52 Se for eksempel Charlottenlund privatarkiv, portrætfotografi af Clara som ung; fotografi af initiativtagerne til Ystad Saltsjöbad, 27. Maj 1897.

53 Charlottenlund privatarkiv.

Familien Lachmann, ca. 1902. Charlottenlund privatarkiv.

og Jacob står tæt sammen, er Johan placeret med lidt afstand til resten af familien. Denne placering af familiens medlemmer – Olga i billedets midte og Johan yderst til den ene side – går igen i række af familiens fotografier fra samme periode.⁵⁴ Ifølge de officielle protokoller flyttede Johan fra sin mors til sin fars hjem i efteråret 1901. Fotografiet fra væddeløbsbanen, der formentligt er fra foråret 1902, er således fra en periode, hvor familien Lachmann gik fra at være en kernefamilie på tre til en sammenbragt familie på fire.

Johans eksistens og familiens relation til ham er central for historien om Clara Lachmann. Dels fordi den fik betydning for fordelingen af Jacobs arv, der i sidste ende lagde grunden for Stiftelsen Clara Lachmanns fond. Dels fordi den knytter sig til spørgsmålet om familiens jødiske tilhørsforhold. Både Clara og Jacobs familie tilhørte den jødiske menighed i København. Her blev slægtskab og familie vægtet højt, men flere jøder begyndte også i stigende grad at orientere sig mod det ikke-jødiske borgerskabs normer om sekularisering, individualisme og frihedsrettigheder.⁵⁵ Denne balancegang mellem det jødiske ståsted og et moderne, sekulært liv var med til at sætte en ramme for deres liv. En ramme, der blev defineret og redefineret indadtil i relationen til andre jøder, men også udadtil i relationen til det omgivende samfund. Den satte de jødiske medborgere overfor nogle særlige problematikker, eksempelvis hvad angik ægteskab.

54 Charlottenlund privatarkiv, fotografi af familien Lachmann, Karlsbad omkring 1902.

55 Banke 2018, s. 109-117.

Illustreret menukort fra Frommas 80-års fødselsdag, 1914. Jørgen Mik-Meyers privatarkiv.

På trods af den stigende assimilation, der omkring århundredeskiftet prægede den jødiske menighed, var det for mange danske jøder fortsat kutyme at gifte sig inden for menighedens mure. For det mere velstillede jødiske borgerskab, kunne der desuden være knyttet et ønske og en forventning om at finde en partner, der tilhørte samme sociale klasse. Kravet om jødisk tilhørsforhold og social klasse kombineret med størrelsen på den jødiske menighed, begrænsede mulighederne for potentielle ægtefæller betydeligt.⁵⁶ For jødiske mænd i det bedre borgerskab forlængede det begrænsede udvalg af ægtefæller deres ungarletilværelse og øgede dermed sandsynligheden for, at de præægteskabelige intime relationer, de indgik i, førte til graviditeter. Således fødte tjenestepigen Johanna Nilsson i 1888 sønnen Johan, som et resultat af hendes forbindelse med Jacob Lachmann.⁵⁷ Samme tendens kommer til udtryk på Claras side af familien. Clara, der var familiens eneste pige, havde syv brødre, der tilsammen fik ikke mindre end syv børn udenfor ægteskab. Fælles for disse børn er, at de alle var født af kvinder, der stod mål med familiens sociale klasse eller tilhørte den jødiske menighed.⁵⁸ Fælles er desuden, at børnene først blev formelt inkluderet i familien efter henholdsvis Jacobs mors død i 1897 og Claras mors død i 1919. Et hændelsesforløb, der indikerer, at fædrene ikke var i stand til at legitimere deres uægte børn, så længe

56 Banke 2018, s. 114-116.

57 Rigsarkivet i Sverige, Ystads Sankta Maria kyrkoarkiv, födelse- och dopböcker, 1882-1888; död- och begravningsböcker, 1876-1884. I 1887 var parret blevet forældre til drengen John Leonard, der imidlertid døde kun tre måneder gammel.

58 Broren Benny fik datteren Elly (f. 1900), hvis mor var damefrisør. Broren Henry fik Henny (f. 1910), hvis mor drev pensionat. Broren Emil fik datteren Milli (f. 1917), hvis mor var kontorist samt tre andre illegitime børn. Rigsarkivet i Danmark, Trinitatis Sogn, Kontraministerialbog, fødte 1900-1907; Københavns Amt, Valby Sogn, kontraministerialbog (1819-2003); Rigsarkivet i Danmark, Københavns Overpræsidium, AJ-sager, 1917/414.

deres mor levede.⁵⁹ En ting er dog hvad, kirkebøger og protokoller kan fortælle os om de illegitime børns status i de jødiske familier. Noget andet er deres eget selvbillede. Det kan man få et indtryk af ved at vende blikket mod visuelle repræsentationer af familien. Som Peter Burke formulerer det: "Images can bear witness to what is not put into words."⁶⁰

Et specialfremstillet, illustreret menukort, som familien fik udarbejdet i forbindelse med Claras mor, Frommas 80-års fødselsdag, 12. januar 1914, vises os, hvem der blev udadtil blev fremstillet som en del af familien.⁶¹ Menukortet blev efter alt at dømme produceret af Claras lillebror, Poul, og vi ved derfor ikke om illustrationen kan tolkes som et udtryk for Frommas verdensbillede. Men da menukortet er udarbejdet i forbindelse med en fælles fejring af familiens overhoved, afviger illustrationen næppe meget fra familiens kollektive selvbillede.

På menukortet ser man fødselaren omgivet af børn, svigerbørn og børnebørn, der hver præsenterer dele af fødselsdagsmenuen.⁶² Går man til menukortet med et kritisk blik, står det klart, at ingen af de uægte børn inkluderet på illustrationen, udover Claras stedsøn Johan. Derudover var Claras lillebror David i 1908 blevet gift med en engelsk, ikke-jødisk kvinde under et ophold i Newcastle; heller ikke hun er afbilledet på menukortet.⁶³ Måske var samlivet mellem de to ophørt, selvom de formelt set var gift i 1914, da Fromma holdt sin fødselsdag. Måske anså familien det ikke for et passende ægteskab. Den manglende inkludering af fødselarens illegitime børnebørn og engelske svigerdatter antyder, at de familiemedlemmer, der ikke levede op til familiens krav til religiøst og socialt tilhørsforhold, ikke var en del af familien. Hvorvidt Fromma var bekendt med disse dele af hendes sønners liv, står hen i det uvisse. Der kan givetvis have været tale om en familiodynamik, hvor de lyssky aspekter var tolereret, men ikke accepteret. Men om hendes børn om hende, i forbindelse med hendes begravelse knap seks år senere: "Som den sande Jødinde hun var, betragtede hun sit Hjem som en Helligdom, hvor Livets Smuds og Fristelser ikke maatte trænge ind."⁶⁴

De uægte børns eksistens og deres efterfølgende prekære status i familien Lachmann og familien Mik-Meyer, kan ses som en konsekvens af den balancegang mellem traditionelle netværk og levemåder og moderne, sekulære værdier, som danske jøder måtte forholde sig til i deres daglige liv. En balancegang, der også kommer til udtryk i andre af familiens efterladenskaber. I breve udvekslet mellem familiemedlemmer kan man læse, at de fejrede den jødiske forsoningsdag Yom Kippur, men blandt Claras efterladte papirer findes også en selvkomponeret julesang i hendes håndskrift. En invitation til Olgas 1-års fødselsdag viser, at menuen bød på "Suppe,

59 Rigsarkivet i Danmark, Københavns Overpræsidium, OJ-journaler, 1923/114.

60 Burke 2001, s. 31.

61 Nationaltidende, 30.01.1914.

62 Jørgen Mik-Meyers privatarkiv, menukort fra Fromma Mik-Meyers fødselsdag, 30.01.1914.

63 England & Wales Marriages 1837-2005, Newcastle upon Tyne, 1908.

64 Jørgen Mik-Meyers privatarkiv, mindeord for Fromma Mik-Meyer.

Hummer, Fasaner, Slik-Asparges, Glæce, Desserts” på trods af, at skaldyr ikke var i overensstemmelse med jødiske spiseregler.⁶⁵ Også på den skydeskive, Jacob fik malet ved sin optagelse i Det Kongelige Københavnske Skydeselskab og Danske Broderskab i 1879, spores en dobbelthed. Skydeskivens personlige motiv viser nemlig et prospekt af Odense by set fra syd. Motivet knytter sig selvsagt til Jacobs fødeby, men med byens domkirke placeret i maleriets gyldne snit, er det også et motiv, der fremhæver et utvetydigt kristent symbol. Som andre jødiske skydebrødre lod Jacob sig dog aldrig døbe, men forblev medlem af den jødiske menighed frem til sin død, på lige fod med resten af familiens medlemmer.⁶⁶ Denne balancegang kan fremstå relativt uproblematisk, men den kunne have vidtrækkende konsekvenser. Claras brødre, der ikke tog et opgør med deres traditionelt orienterede mor, men levede et slet skjult liv uden for familiens trygge skød, indgik et kompromis, der uvægerligt må have skabt gnidninger i de relationer, brødrenes uægte børn var produkter af, ligesom det også indebar omkostninger for de børn, de satte i verden. For Claras stedsøn, Johan, fik hans status som uægte barn også stor betydning. Selvom Johan i praksis var en del af familien Lachmann, som fotografierne afspejler, blev han aldrig juridisk legitimeret af sin far. Da Jacob døde i 1909 og ikke havde skrevet noget testamente, arvede Johan intet. Børn født udenfor ægteskab opnåede først arveret efter deres fædre i Sverige i 1917.⁶⁷ Det betød, at Jacobs store formue blev delt mellem Clara og parrets 14-årige datter, Olga.⁶⁸

Lys og skygge

På et fotografi fra familiens hjem i sukkerraffinaderiets direktørbolig taget i 1894, ser vi Jacob og Clara sidde i henholdsvis en skrivebordsstol og en lænestol. Jacob med en opslået avis mellem hænderne. Clara med et stykke håndarbejde. Fotografiet viser et tungt møblement, tykke gardiner, et mørkt rum og mange nips.⁶⁹ I direktørboligen havde familien indrettet sig i tråd med tidens klunkestil. På et fotografi taget godt et årti senere, ser vi Clara og datteren Olga sidde i Charlottenlunds store salon i anderledes lyse omgivelser. Herregården var ved indflytningen indrettet i samme stil som direktørboligen, men Clara og Jacob anlagde snart en lettere, mere rokokoinspireret stil.⁷⁰ Væk er de dramatisk draperede gardiner og de overpolstrede møbler. Clara og Olga er nu placeret på hver sin empirestol. På væggene ser man de rokokomalerier, familien opkøbte fra Näsby slot og i loftets hjørner anes de personlige monogrammer,

---

65 Charlottenlund privatarkiv, menukort 13.12.1895.

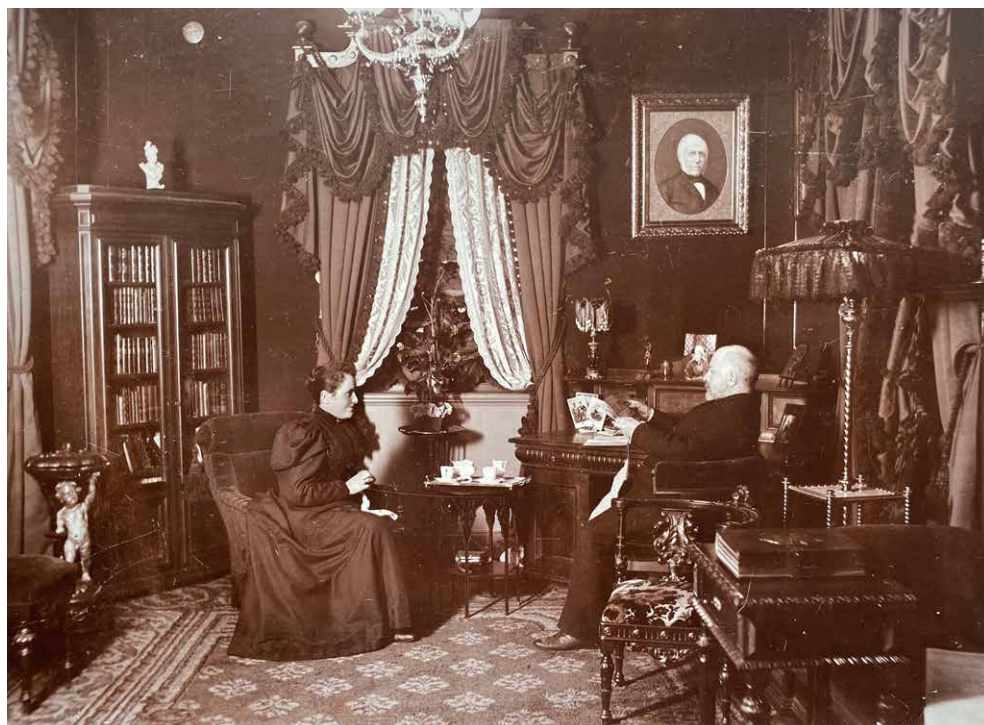
66 Bergman og Mejlhede 2016, s. 91-95.

67 Eckeryd 2017, s. 3.

68 Rigsarkivet i Danmark, Povl Bagge, Materiale vedr. Clara Lachmanns fond (1950-1970), foredrag 25.04.1973.

69 Charlottenlund privatarkiv, fotografi af Clara og Jacob Lachmann i deres hjem i direktørboligen, 1894.

70 Charlottenlund privatarkiv, interiørfotografier af herregården Charlottenlund inden familien Lachmanns overtagelse.

Clara og Jacob, 1894. Charlottenlund privatarkiv.

Clara og Olga, omkring 1906. Charlottenlund privatarkiv.

Clara og Jacob fik inkorporeret i det nye gipsloft, hvis svungne former erstattede et detaljeret kvadratisk mønster med store, karakteristiske vindrueklaser.⁷¹

Som de to eksempler ovenfor illustrerer, giver interiør- og familiefotografier et indblik i den materielle verden, fortidens mennesker levede deres liv i. Kildetyper muliggør en analyse af Claras hjem, og ikke mindst de forandringer, hjemmet undergik. For 1800-tallets borgerskab var hjemmet ikke kun de trygge rammer om familiens private liv. Herskabshjemmet var med til at skabe og udmønte en særlig form for klassebevidsthed. Indretningsstilen, i form af både møbler og pyntegenstande, udgjorde en markør, der var med til at underbygge kulturel, social og økonomisk status.⁷² Skiftet i indretningen, som fotografierne dokumenterer, kan tolkes som et led i en fortløbende dannelsesproces. "We cannot know who we are, or become what we are, expect by looking in the material mirror", skriver antropologen Daniel Miller i *Materiality* (2005).⁷³ De ting, vi laver, køber, forbruger og omgiver os med, er, ifølge Miller, konstituerende for vores identitet.⁷⁴

For familien Lachmann var købet af den skånske herregård et stort standsmæssigt skridt. Overtagelsen af Charlottenlund, der hidtil havde været ejet af greve og tidligere statsminister Arvid Posse, forbandt familien med den svenske adel. Man kan derved sige, at familien gik fra at være en del af borgerskabet, hvor status var bundet op på erhverv, til at være godsejere, hvor status (traditionelt set) var knyttet til besiddelsen af jord. Derudover indebar flytningen til Charlottenlund en konkret distance fra det, der udgjorde grundlaget for familiens formue, nemlig sukkerfabrikation. Hvor familien tidligere havde haft deres private hjem i direkte forlængelse af Ystad Sockerraffinaderi, var Charlottenlund beliggende 13 kilometer øst for Ystad by. Købet af herregården faldt desuden sammen med Jacobs exit fra sukkerindustrien. I januar 1902 solgte han sine aktier i Ystad Sockerraffinaderi. Salget gjorde Jacob, der selv var søn af en blikkenslagermester, til en af Sveriges rigeste mænd.⁷⁵

Familiens ommøblering og tilegnelse af Charlottenlund kan således, med et udtryk fra sociologen Thorstein Veblen, tolkes som 'iøjnefaldende forbrug.' Det vil sige, et forbrug, der har til formål at skabe afstand mellem familien og den verden af nødvendighed, der udgjorde grundlaget for deres formue. Ifølge Veblen, var denne type af forbrug af altafgørende betydning for det nyrige borgerskab. Nyrige, der, som familien Lachmann, ønskede at efterligne den landbesiddende klasse, for hvem velstand fremstod som en nedarvet og naturlig egenskab, fremfor en muligvis forbigående tilvækst.⁷⁶ Visuelle og materielle levn afspejler da også, at familien Lachmann i tiden efter købet, aktivt gjorde Charlottenlund til en del af deres selvforståelse og det billede,

---

71 Charlottenlund privatarkiv, fotografi af Clara og Olga i herregårdens store salon, omkring 1907.

72 Vammen 1986, s. 17.

73 Miller 2005, s. 8.

74 Miller 2005, s. 8. Damsholt, Gert Simonsen og Mordhorst 2009, s. 18.

75 Stockholms-Tidningen, 11.06.1902; Karlstads-Tidningen, 14.06.1902.

76 Veblen 1975 [1899], s. 33-39; 69-70; 112; Veblen udlagt af Daniel Miller (Miller 1987, s. 147-48).

Olga og Johan, 1902.
Charlottenlund privatarkiv.

de viste for omverdenen. På et fotografi af Johan og Olga, taget kort tid efter familien flyttede ind på herregården, poserer Olga med et billede af Charlottenlund i den ene hånd, vendt ud mod kameraets linse.⁷⁷ Clara fik udført et specialdesignet ekslibris i blå og sort, der viser Charlottenlund under en klar stjernehimmel og på bordkortet malede hun Charlottenlunds hovedbygning i blålige akvarelfarver.⁷⁸ Familien gjorde samtidigt sit for at sætte deres præg på herregården og gøre Charlottenlund til deres eget. Udover de førnævnte monogrammer i herregårdens store salon, fik de spisesalen prydet med speciallavede kunstværker udført af Claras gamle tegnelærer, J. F. Willumsen, under titlen *Moder og datter i tre alderstrin*.

I de efterfølgende år dannede Charlottenlund rammerne om familiens liv. Et liv, som kun var de færreste forundt. Et liv med Steinway-flygel og Stradivarius-violin; med skræddersyede italienske jakkesæt og moderne automobiler. Fotografierne og de øvrige materielle levn giver os mulighed for at studere de dele af familiens liv, de ønskede at vise for omverdenen. Men der kan også være grund til at dvæle ved dét, fotografierne og genstandene ikke viser. For eksempel datteren Olga. Omkring 1915, da

77 Charlottenlund privatarkiv, fotografi af Johan og Olga, omkring 1903.

78 Charlottenlund privatarkiv, Clara Lachmanns ekslibris; malet bordkort.

Olga er en ung kvinde i starten af 20'erne, forsvinder hun ud af familiens fotoalbums, ligesom hun også forsvinder ud af familiens officielle historie. Derfor ved vi næsten intet om Olgas liv som voksen eller omstændighederne omkring hendes tidlige død, der konsekvent har været udeladt i eksisterende fremstillinger.⁷⁹ Hendes voksne liv står i kontrast til hendes veldokumenterede barndom. Som det smukt læderindbundet fotoalbum, der bærer hendes navn trykt i guld på dets forside og gemmer på utallige fotografier af Olga. Olga, der som spæd ligger i sin vugge; Olga iført hvid kjole og silkesløjfe i håret; Olga udenfor i lang frakke med kappe og Jacobs stok i den ene hånd; Olga på picnic med Clara; Olga på Fanø iført øens traditionelle folkedragt.⁸⁰

Gennem officielle protokoller og spredte bemærkninger hist og her i familiens korrespondance kan dele af Olgas korte livshistorie stykkes sammen: I efteråret 1914 flyttede hun officielt fra Charlottenlund i Skåne til Frederiksberg i Danmark og købte året efter en stor villa på Dronningens Tværvej 9. Her boede hun sammen med en sygeplejerske og en tjenestepige.⁸¹ I folketællingen fra 1916 betegnes hun som "abnorm", men en grandkusine nævner i et senere brev, at hun led af ungdomssløvssind.⁸² Efter at have boet i villaen på Frederiksberg i fire år, døde Olga i sit hjem 8. december 1919, blot fire dage før sin 25-års fødselsdag. I dødsattesten, der klassificerer hendes død som en naturlig død, er årsagen angivet som "kronisk Sindssygdom og tilsidst Nyresygdom."⁸³ Der eksisterer imidlertid også en anden mulig forklaring på Olgas død. I 1970'erne var historiker Povl Bagge, der havde siddet i bestyrelsen for Stiftelsen Clara Lachmanns fond, ansat til at undersøge familiens historie. I den forbindelse kontaktede han overrabbineren for den jødiske menighed i Danmark for at få klarlagt omstændighederne omkring Olgas død. Overrabbineren, der ikke ville meddele ham den konkrete dødsårsag, antydede mellem linjerne, at Olga havde taget sit eget liv.⁸⁴

I forbindelse med stiftelsens 50-års jubilæum i 1973 holdt Bagge et foredrag for bestyrelsen, hvor han fremlagde rabbinerens udtalelse. Foredraget blev senere trykt i jubilæumsbogen fra 1993, men her havde man redigeret bemærkningen om selvmordet bort og ladet hendes tidlige død stå ukommenteret. Denne udeladelse af Olga – hendes voksne liv, såvel som den tidlige død – indikerer, at familien bevidst forsøgte at sløre omstændighederne omkring hendes død, hvilket også har været med til at skygge for den betydning, hendes alt for tidlige død spillede for stiftelsens tilblivelse. Olga, der var ugift og ingen børn havde, efterlod sig intet testamente og hendes sam-

79 Lindquist 1988; Bagge, Lönnroth og Weibull 1993.

80 Charlottenlund privatarkiv, Olgas Lachmanns fotoalbum.

81 Rigsarkivet i Sverige, Snårestads kyrkoarkiv, församlingsböcker, 1913-1926; Rigsarkivet i Danmark Københavns Amt, Ekstraordinære boer, Københavns Amt, Ekstraordinære boer, 1832-1934, bo. nr. 3379, skifte efter Olga Lachmann; Danmarks Statistik, folketælling 1916, København, Dronningens Tværvej 9.

82 Rigsarkivet i Danmark, Povl Bagge, Materiale vedr. Clara Lachmanns fond (1950-1970).

83 Rigsarkivet i Danmark, Sundhedsstyrelsen, dødsattester, Øerne, Københavns Amts Lægkreds 1919, Frederiksberg, 08.12.1919, Olga Lachmann.

84 Rigsarkivet i Danmark, Povl Bagge, Materiale vedr. Clara Lachmanns fond (1950-1970).

lede arv på 3.485.462 kroner tilfaldt derfor alene Clara.⁸⁵ Men Olgas død fordoblede ikke kun Claras formue. Den betød også, at hun mistede sin hovedarving kort før sin egen død i august 1920. En væsentlig del af de midler, Clara testamenterede til stiftelsen kom således fra Olga. ”Det er vel sandsynligt at fonden ikke var blevet så stor uden arven efter Olga”, skriver Bagge.⁸⁶ Man kan også spekulere i, hvorvidt stiftelsen overhovedet havde set dagens lys, hvis det ikke havde været for datterens død. Selvom Clara levede sit liv på tværs af den dansk-svenske grænse, er der ikke meget, der tyder på, at hun skulle have været særligt engageret i den skandinaviske sag. I stedet kan Clara have ønsket at give Olgas død mening ved at donere hendes arv til noget, der var større end hende selv.

Det biografiske arbejde

I *Ind i biografien* (2015) introducerer Birgitte Possing en model over det biografiske arbejde, kaldet ’den biografiske trekant’. Trekanten indeholder tre komponenter: biograf, publikum og protagonist, og visualiserer, at det er ”biografen, der som det handlende subjekt har ansvaret for hele fortællingen.”⁸⁷ Hermed understreger Possing, at den biografiske hovedperson udgør objektet, ”som hverken kan gøre fra eller til med resultatet af fortællingen.”⁸⁸ Kun i de tilfælde, hvor protagonisten har indgået en aftale med biografen, har den pågældende en indflydelse på resultatet. Men er ”hovedpersonen fortid, historisk og afdød, er vedkommende blevet til en dukke, som biografen kan flytte rundt på og forme, som han eller hun ønsker.”⁸⁹ Der er således tale om en model, der tildeler biografen rollen som den aktive dukkefører og den biografiske hovedperson rollen som den, der passivt lader sig føre.⁹⁰

På baggrund af mit eget biografiske arbejde i forbindelse med udarbejdelsen af *En kvindelig grænsegænger*, mener jeg, at der kan være grund til at nuancere relationen mellem biografen og protagonisten. Tilbage i 1987 satte historiker Natalie Zemon Davis, i det klassiske værk *Fiction in the archives*, fokus på de fiktive elementer vores arkiver rummer, som en måde at tilgå den *agens*, fortidens mennesker udøvede over deres egen livshistorie. Om end Davis fremførte denne pointe med hensyn til supplikker, er det en overvejelse, der er værd at have in mente i andre kildebaserede studier, herunder også det biografiske.⁹¹ Private og offentlige arkivers samlinger er blevet til på baggrund af en lang række valg og fravalg, der ofte er svært gennemskuelige

---

85 Rigsarkivet i Danmark Københavns Amt, Ekstraordinære boer, Københavns Amt, Ekstraordinære boer, 1832-1934, bo. nr. 3379, skifte efter Olga Lachmann.

86 Rigsarkivet i Danmark, Povl Bagge, Materiale vedr. Clara Lachmanns fond (1950-1970).

87 Possing 2015, s. 216.

88 Ibid., s. 216.

89 Possing 2015, s. 216.

90 Ibid., s. 215-217.

91 Davis 1987, s. 3; 111.

og vanskelige eller umulige at optrevle. For biografiske studier, der koncentrerer sig om det enkelte menneskes historie, kan der imidlertid være vigtige analytiske pointer gemt i kildesituationen. Både i de kilder, der findes, og de, der ikke findes. Som eksemplet med Olga illustrerer, fortæller tomrummet – de manglende skriftlige, materielle og visuelle spor – også deres egen historie om familiehemmeligheder og tabuisering. Tomrummet kan tolkes som forsøg på at kontrollere Olgas – og familiens – eftermæle. Og viser, hvordan selektion i sig selv former historien. Ved bevidst at skille sig af med kilder, der knytter sig til ubehagelige eller skamfulde dele af tilværelsen, er det afdøde menneske med til at definere, hvordan hans eller hendes livshistorie bliver fortalt. Selvom det var muligt at stykke dele af Olgas livshistorie sammen, begrænser de efterladte kilder muligheden for få klarlagt de egentlige omstændigheder omkring hendes død.

Det er derfor oplagt at gøre empiriske overvejelser til en integreret del af den biografiske metode, ligesom det kan være frugtbart at integrere materielle og visuelle kilder. Clara Lachmann udgør på mange måder et oplagt casestudie for at belyse forbindelseslinjer mellem den biografiske genre og studier i materiel og visuel kultur. Clara tilhørte samfundets øverste sociale lag, hvilket har haft betydning for mængden af de materielle og visuelle kilder, hun har efterladt sig. Samtidigt levede hun i en tid, hvor store teknologiske landvindinger fandt sted. Landvindinger, som borgerskabet i høj grad tog til sig.⁹² Samspillet mellem Claras sociale klasse og den teknologiske udvikling har været udslagsgivende for mængden og kvaliteten af de materielle og visuelle spor. Først i tiden efter 1860 slog fotografiet igennem som massemedie, og portrætter og familiefotografier blev tilgængelige for den bredere befolkning.⁹³ I mit biografiske studie har fotografiet udgjort en central kilde til Clara og hendes familiens liv. En stor del af disse kilder havde ikke eksisteret, hvis ikke familien havde haft råd til at lade sig selv og deres hjem fotografere relativt ofte og endda ejet deres egne kameraer. Før fotografiets gennembrud eksisterede der selvsagt malerier, tegninger og andre visuelle repræsentationer, men disse har i endnu højere grad end fotografiet været overklassen forundt. Det samme kan siges om familiealbummet, der blev udbredt blandt borgerskabet i 1800-tallets anden halvdel og har været en vigtig kilde til Claras private liv og sociale omgangskreds.⁹⁴ Dertil kommer, at familien Lachmann levede et materielt liv med mange ejendele, hvis kvalitet har gjort, at senere generationer har prioriteret at beholde dem. At herregården Charlottenlund fortsat er i familiens eje, har også bevirket, at materielle og visuelle kilder er blevet gemt i et relativt stort omfang.

Man kan dermed sige, at der ligger en social og tidsmæssig skævhed i den materielle og visuelle analyse, hvad angår den historiske biografi. Det er derfor en metodisk tilgang, der kan være vanskelig at overføre til studiet af de mennesker, der tilhørte

---

92 Mortensen 2004, s. 39.

93 Ibid., s. 35.

94 Ibid., s. 41-44.

samfundets nederste lag. En tendens, der forstærkes jo længere tilbage i tid, vi går. Det kan ligeledes diskuteres, i hvilket omfang særligt de opstillede, professionelle fotografier giver et indblik i Clara og hendes families historie, eller i højere grad afspejler bredere tendenser og moder i samtiden. Som afbildningen af Clara og Jacob, der sidder med henholdsvis et stykke håndarbejde og en avis mellem hænderne. Et motiv, der illustrerede den ideale kønsrollefordeling mellem mand og kvinde, og var udbredt og yndet hos tidens borgerskab.⁹⁵ Ligesom ego-dokumenter, der ofte anvendes i det biografiske arbejde, herunder breve og dagbøger, taler visuelle kilder ind i en særlig form og er produceret ud fra bestemte genreforventninger. Fotografier er viklet ind i komplicerede spørgsmål om ophav, kompositionelle konventioner og selviscenesættelse.⁹⁶ På lige fod med skriftlige kilder, kan fotografier ikke uden videre behandles som direkte afspejlinger af et givent liv. Denne type kildekritiske overvejelser på anvendelsen af materielle og visuelle kilder i biografisk øjemed bør videreudvikles i fremtidige studier.

Konklusion

”Biografien er det fortalte og det fortolkede liv, ikke det levede liv”, skriver Birgitte Possing i *Ind i biografien*.⁹⁷ Alligevel har den biografiske litteratur udvist en begrænset interesse for det konkrete grundlag – empirien –, hvorpå fortolkningen af det levede liv foretages. Formålet med denne artikel har netop været at belyse den analytiske værdi af materielle og visuelle kilder, som baggrund for en mere overordnet diskussion kildevalget i forbindelse med det biografiske forskningsfelt. Jeg har i den forbindelse taget afsæt i mit eget arbejde med at afdække Clara Lachmanns livshistorie. En kvinde, hvis eftermæle har stået i skyggen af hendes mand, desuagtet at hun ved sin død oprettede en millionstiftelse, der har eksisteret i over 100 år.

I artiklen har jeg vist, hvordan anvendelsen af ikke-skriftlige har tilføjet nye og flere perspektiver på Claras liv. Familiefotografier har givet et indblik i hendes hidtil ukendte ungdomsliv, i hendes interesser og sociale kontaktflade. I kombination med skriftlige kilder, har en illustration af en familiefødselsdag kastet lys over familiens relationer, ligesom et menukort og en skydeskive har nuanceret vores forståelse af familiens jødiske tilhørsforhold. Interiørfotografier, møbler og personlige ejendele har dannet grundlag for en analyse af familiens klassebevidsthed og den måde, hvorpå familiens sociale opstigning udmøntede sig i deres boligindretning og fysiske rammer. Herved har de ikke-skriftlige kilder gjort det muligt at tilgå spørgsmål om identitet og tilhørsforhold, og indvævet Claras personlige historie i hendes samtids forestillinger om køn og klasse. Til trods for materielle og visuelle analysers tidsmæssige og sociale

---

95 Mortensen 2004, s. 47; Magnussen, Sinclair og Sylvest 2018, s. 18-21.

96 Rose 2007, s. 15-17.

97 Possing 2015, s. 214.

begrænsninger, har integreringen af disse analyser i det biografiske arbejde været med til at afdække aspekter af individuelle liv og livshistorier, som ellers kan være svære at tilgå. Aspekter som ikke desto mindre rummer interessante perspektiver på større historiske, sociale og kulturelle bevægelser og forandringer.

Litteraturliste

- Auslander, Leora 2005: "Beyond Words". *American Historical Review* 110/4, s. 1015-45. University of Chicago Press.
- Appadurai, Arjun (red.) 1986: *The social Life of Things – Commodities in cultural perspective*. Cambridge University Press.
- Banke, Cecilie Felicia Stokholm et al. 2018: *En indvandringshistorie – Jøder i Danmark i 400 år*. Dansk Jødisk Museum.
- Banner, Lois W. 2009: "Biography as history". *AHR Roundtable – Historians and Biography*, *The American Historical Review*, 114/13, s. 579-586. The University of Chicago Press.
- Bergman, Signe og Mejlhede, Inge Bucka 2016: *Det gode selskab – jødiske indvandrere i det Kongelige Københavnske Skydeselskab og Danske Broderskab*. KLE-art.
- Bland, Lucy og Angela V. John (red.) 1990: *Gender and History*, 2/1. Blackwell Publishing.
- Burke, Peter 2008: *Eyewitnessing – The Uses of Images as Historical Evidence*. Cornell University Press.
- Caine, Barbara 2010: *Biography and history*. Palgrave Macmillan.
- Chakravarty, Dorthe og Essen, Sarah von 2019: *Nielsine Nielsen – En historisk biografi*. FADL's Forlag.
- Damsholt, Tine; Simonsen, Dorthe Gert og Mordhorst, Camilla, 2009. *Materialiseringer – Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse*. Aarhus Universitetsforlag.
- Dannehl, Karin 2009: "Object biographies – from production to consumption" I Karen Harveys (red.): *History and Material Culture*. Routledge, s. 123-138.
- Davis, Natalie Zemon 1987: *Fiction in the Archives – Pardon Tales and Their Tellers in Sixteenth-Century France*. Stanford University Press.
- Eckeryd, Robert 2017: *Acceptans eller utstötning – Ogifta mödrar i Ångermanland 1860-1940*. Umeå Universitet.
- Egeland, Marianne 2000: *Hvem bestemmer over livet? Biografien som historisk og litterær genre*. Universitetsforlaget.
- Egeland, Marianne 2002: Biografi og historieskrivning, I: *Historisk tidsskrift*, 81/2-3, s. 253-272. Universitetsforlaget.

- Fleming, Robin 2009: "Writing Biography at the Edge of History". *AHR Roundtable – Historians and Biography*, *The American Historical Review*, 114/13, s. 606-614. The University of Chicago Press.
- Hamilton, Nigel 2008: *How to do biography – A primer*. Harvard University Press.
- Hamling, Tara og Richardson, Catherine 2010: *Everyday Objects – Medieval and Early Modern Material Culture and its Meanings*. Ashgate.
- Harvey Karen (red.) 2009: *History and Material Culture – A student's guide to approaching alternative sources*. Routledge.
- Hicks, Dan & Mary C. Beaudry (red.) 2006: *The Cambridge Companion to Historical Archaeology*. Cambridge University Press.
- Hoskins, Janet 1998: *Biographical Objects – How Things Tell the Stories of People's Lives*. Routledge.
- Jordanova, Ludmilla 2012: *The look of the past – visual and material evidence in historical practice*. Cambridge University Press.
- Jølle, Harald Dag 2013: *Innledning til en historiefaglig biografi – Tillegg til Nansen. Opdageren*. Ph.d.-afhandling, Institut for historie og religionsvitenskap, Norges Arktiske Universitet.
- Kopytoff, Igor 1986: The cultural biography of things – commodization as process, I: Arjun Appadurais (red.) *The social life of things – commodities in cultural perspectives*. Cambridge University Press, s. 64-91.
- Lachmann, Bengt 2016: *Sockerkungen – Jacob Lachmann i Skånes och Danska Västindiens sockerindustrier*. Universus Academic Press, Lund.
- Lindquist, Gunnar 1988: Jacob och Clara Lachmann, I: *Ystadiana*, 33, s. 7-21.
- Lönnroth, Erik 1993: Clara Lachmann fond – Bakgrund och tillkomst, I: Povl Bagge, Erik Lönnroth & Jörgen Weibulls (red.) *Clara Lachmanns fond – En historik*. ZetterQvist Tryckeri Ab, s. 35-48.
- Magnussen, Anne; Sinclair, Kirstine og Casper Sylvest (red.) 2018: *Visuel historie – Tilgange og eksempler*. Syddansk Universitetsforlag.
- Margadant, Jo Burr (red.) 2000: *The new biography – Performing femininity in nineteenth-century France*. University of California Press.
- Miller, Daniel 1987: *Material Culture and Mass Consumption*. Basil Blackwell.
- Miller, Daniel (red.) 2005: *Materiality*. Duke University Press.
- Mirzoeff, Nicholas (red.) 2002: *The Visual Culture Reader*. Routledge.
- Mortensen, Mette 2004: "Portræt af borgerskabet – portrætkulturen 1860 – 1880". Mette Sandbyes (red.): *Dansk fotografihistorie*. Kunstbogklubben, s. 39-61.
- Nasaw, David 2009: Introduction, I: *AHR Roundtable – Historians and Biography*, *The American Historical Review*, 114/13, s. 573-578. The University of Chicago Press.
- Painter, Nell Irvin 1990: Sojourner Truth in Life and Memory – Writing the Biography of an American Exotic, I: *Gender and History*, 2/1, s. 3-16. Blackwell Publishing.

- Pedersen, Mikkel Venborg 2018: *Den perfekte gentleman – Mænd, stil og idealer i verden af i går*. Gads Forlag.
- Posing, Birgitte 1992: *Viljens styrke – Natalie Zahle, en biografi om dannelse, køn og magtfuldkommenhed*. Gyldendal.
- Posing, Birgitte 1997: Biografien – En frisk eller en skæv bølge, I: *Historisk Tidsskrift*, 97/2, s. 439-450.
- Posing, Birgitte 2007: Portrættering og omportættering – Om biografi som en dekonstruerende metode, I: Jette Koefoed & Dorthe Staunæs' (red.) *Magtballader – 14 fortællinger om magt, modstand og menneskets tilblivelse*. Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag, s. 239-251.
- Posing, Birgitte 2015: *Ind i biografien*. Gyldendal.
- Rasmussen, Leonora Lottrup 2023: *En kvindelig grænsegænger – Clara Lachmanns stiftelse i 100 år*. Makadam Förlag.
- Renders, Hans og Binne de Haan, 2013: *Theoretical discussion of biography – Approaches from History, Microhistory, and Life Writing*. The Edwin Mellen Press.
- Renders, Hans; Binne de Haan og Harsma, Jonne 2016: *The Biographical Turn – The Lives in History*. Routledge.
- Rogoff, Irit 2002: Studying Visual Culture, I: Nicholas Mirzoeffs (red.) *The Visual Culture Reader*. Routledge, s. 24-36.
- Rose, Gillian 2007: *Visual Methodologies – An Introduction to the Interpretation of Visual Materials*. Sage Publications.
- Rotberg, Robert I. og Rabb, Theodor K. (red.) 1988: *Art and History – Images and their Meaning*. Cambridge University Press.
- Rydén, Reina 2006: Hur skall vi använda bilder? Ett bidrag till diskussionen om bilder som historisk källmaterial", I: *Historisk Tidsskrift (Sverige)*, 123/3, s. 491-500.
- Sandbye, Mette 2014: Looking at the family photo album – A resumed theoretical discussion of why and how, I: *Journal of Aesthetics & Culture*, 6/1, s. 1-17.
- Schmith, Sally Schlosser 2020: *Politik og pensler – Guldalderkunstnere og politik i dansk billedkunst fra 1830'erne til 1860'erne*. Ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet.
- Smith, Robert F.W. og Watson, Gemma L. (red.) 2016: *Writing the Lives of People and Things, AD 500-1700 – A Multi-disciplinary Future for Biography*. Ashgate.
- Stoklund, Bjarne 2003: *Tingenes kulturhistorie – Etnologiske studier i den materielle kultur*. Museum Tusulanums Forlag.
- Stragers, Hanne 2022: *Skyggezone – En biografi om Inge Lehmann, kvinden, der opdagede Jordens inderste kerne*. Gyldendal.
- Thomsen, Niels 1997: Biografiens nye bølge – En skæv sø?, I: *Historisk Tidsskrift*, 97/2, s. 412-429.
- Trangbæk, Else 2000: Kvindeidrættens pionerer – Og den moderne kvinde, I: *Idrætshistorisk Årbog*, 16, s. 75-86.
- Vammen, Tinne 1986: *Rent og urent – Hovedstadens piger og fruer 1880-1920*. Gyldendal.

- Veblen, Thorstein 1975 [1899]: *Theory of the leisure class*. Kelley.
- Wagner-Martin, Linda, 1994. *Telling Women's Lives – The New Biography*. Rutgers University Press.
- Wilkie, Laurie A. 2010: *The Lost Boys of Zeta Psi – A Historical Archaeology of Masculinity at a University Fraternity*. University of California Press.
- Wilkie, Laurie A. 2021: *Unburied Lives – The Historical Archaeology of Buffalo Soldiers at Fort Davis, Texas, 1869-1875*. University of New Mexico Press.
- Yentsch, Anne Elizabeth 1994: *A Chesapeake family and their slaves – A study of historical archaeology*. Cambridge University Press.
- Zubrzycki, Geneviève (red.) 2017: *National Matters – Materiality, Culture, and Nationalism*. Stanford University Press.

Aviser

- Nationaltidende, 1919, 13. december, s. 11.
- Ukendt forfatter, 1902. *Karlstads-Tidningen*, 14. Juni, s. 3.
- Ukendt forfatter, 1914, *Nationaltidende*, 30. januar, s. 2.
- Ukendt forfatter, 1902. *Stockholms-Tidningen*, 11. juni, s. 2.

Internetmateriale

England & Wales Marriages 1837-2005, Newcastle upon Tyne, 1908 (familysearch.org)

Utrykte kilder

Charlottenlund privatarkiv

- Clara og Jacob Lachmanns bryllupsalbum, 1891.
- Brev fra Hornung & Møller til Jacob Lachmann, 7.12.1904.
- Brev til Jacob Lachmann fra Steinway & Sons, 21.03.1906.
- Fotografi af Clara som ung.
- Clara foran flygelet, 1894.
- Clara og Jacob Lachmann i deres hjem i direktørboligen, 1894.
- Clara og Olga i herregårdens store salon, omkring 1907.
- familien Lachmann, Karlsbad omkring 1902.
- initiativtagerne til Ystad Saltsjöbad, 27. Maj 1897.
- Johan og Olga, omkring 1903.
- Interiørfotografier af herregården Charlottenlund inden familien Lachmanns overtagelse.
- Menukort 13.12.1895.
- Olgas Lachmanns fotoalbum.

Jørgen Mik-Meyers privatarkiv

- Brevkort fra Clara Lachmann til Alma Sara Cohn, ca. 1915.
- Menukort fra Fromma Mik-Meyers fødselsdag, 30.01.1914.

Mindeord for Fromma Mik-Meyer, 14.12.1919.

Københavns Stadsarkiv

Københavns Politis arkiv, Københavns politis personregistrering, Registerblade for Emil Mik-Meyer; Henry Meyer; Lisa Grünh.

Landsarkivet i Lund

Köpingebro sockerbruks arkiv.

Ystads sockerfabriks arkiv.

Öja sockerbruks arkiv.

Malmö Stadsarkiv

Salomon Smith Kammarmusikförening, ämnesordnade handlingar, programblad (1910-1987), minnesskrift med anledning av Salomon Smiths Kammarmusikföreningens tjugofemåriga tillvaro.

Rigsarkivet i Danmark

A/S Plantageselskabet Dansk Vestindien, forhandlingsprotokol for forretningsudvalget 1904-19022.

— — — forhandlingsprotokol for generalforsamling og bestyrelse, 1902-1922.

Danmarks Statistik, folketælling 1916, København.

Helligånds Sogn, hovedministerialbog, 1885-1891.

Industriforeningen i København, Damernes Udstilling i Tivoli 1911, korrespondance.

— — — modtagelses- og udleveringskvitteringer.

Københavns Amt, Ekstraordinære boer, 1832-1934.

— — — Valby Sogn, kontraministerialbog, 1819-2003.

Københavns Overpræsidium, AJ-sager, 1917.

— — — OJ-journaler, 1923.

Landover- samt Hof- og Stadsretten, Københavns Skiftekommission, Forseglings- og Registreringsprotokol, 1917.

Povl Bagge, Materiale vedr. Clara Lachmanns fond (1950-1970) (NB: fejlregistreret som Materiale vedr. Clara Lehmanns fond).

Sundhedsstyrelsen, dødsattester, København, 09.07.1917, Lisa Grünh.

— — — Øerne, Københavns Amts Lægekreds 1919, Frederiksberg.

Trinitatis Sogn, Kontraministerialbog, fødte 1900-1907.

Rigsarkivet i Sverige

Snårestads kyrkoarkiv, församlingsböcker, 1913-1926.

Vemmenhögs, Ljunits och Herrestad domsagas arkiv, vol. FII: 44, 1921.

Ystads Sankta Maria kyrkoarkiv, födelse- och dopböcker, 1882-1888.

— — — död- och begravningsböcker, 1876-1884.

English Summary

Biography and its material potential

Clara Lachmann (1864-1920) as seen through family photographs, musical instruments, and menu cards

The historical biography is an increasingly popular genre and has helped shed light on otherwise forgotten or overlooked women in Danish history. However, many women only left behind few written sources, which creates certain biographical challenges. By drawing on conceptions from material and visual culture, this study suggests turning to non-scriptural sources to overcome some of these challenges. Based on my study of the Danish/Swedish socialite Clara Lachmann, I argue that including these sources in biographical research allows us to grasp the life stories of less prominent and ordinary people, especially women. While Clara may be unknown to the general public, she did in fact establish a foundation in her name, promoting “Scandinavian unity”, which celebrated its centennial in 2023. Nevertheless, most aspects of her life remained in the dark. Whereas written records provided us with enough information to outline the contours of her life, non-scriptural sources have made it possible to uncover her interests, actions, and familial relationships. Through the examination of three central aspects of Clara’s life story, the article thus illustrates how objects from the private sphere can offer new perspectives to the study of past lives and add insights to notions of gender, class, religion, and ethnicity.

Magdalena Naum is an associate professor in historical archaeology at Lund University, Sweden. Her research focuses on Swedish and Danish colonialism in early modern and modern times. The article is a result of the DFF-funded project 'Enduring Materialities of Colonialism (EMoC): temporality, spatiality and memory on St Croix, USVI.'
ORCID: 0000-0003-1679-3861

Keywords: nannies; childcare; black dolls; colonialism; museum collections; souvenir; 19th century; Danish West Indies

---

BLACK DOLLS, NANNIES AND CHILDCARE IN THE DANISH WEST INDIES

Abstract: Taking point of departure in two black dolls that once belonged to Sophie Christine Oxholm and to the family of Clara Asenath Schultz, the article explores aspects of childhood and childcare in colonial homes. Both girls grew up in the Danish West Indies in the nineteenth century and were cared for by African Caribbean nannies – the likely makers of the dolls. Drawing on historical and literary sources, I investigate the roles and responsibilities of African Caribbean nannies in white households, their perception by white parents and children and the nannies' self-representations materialized in the dolls. I also explore the dolls as biographical objects and souvenirs capturing bonds between children and nannies and privileged upbringing of the girls. The dolls are an entry point to explore aspects of childcare, domestic labor, and everyday life in colonial Danish West Indies.

Introduction

Danish archives and museums contain a wealth of materials related to the country's nearly 300-year-long colonial presence in the Caribbean. Alongside the vast volumes of legal, military, and fiscal documents, there are also materials relating to personal engagements with the islands by individuals living there for longer or shorter periods of time. They include objects, photographs, and souvenirs brought to Denmark by returning families. Due to their emotional, biographical, and representational value, they are relevant to engage with to illuminate complexities of colonial entanglements on a microscale level. Taken together as an assemblage, this collection offers entry points into colonial worlds and their material constitution. It can contribute to an understanding of intersectionality and agency in colonial societies, and it invites a critical and reflexive scrutiny of diverse experiences of colonial realities depending on the individual's gender, age, and class.

In this article, I explore examples of objects from this museum assemblage and put them in a wider socio-historical context. I focus on two handmade black dolls and highlight how they connect with the labor of enslaved and free domestic workers and with a specific gendered and racial discourse on African Caribbean women espoused by white families in the Danish West Indies. I also study how these dolls functioned as representational objects and as souvenirs collected for personal reasons for their ability to capture memories of meaningful events, emotional attachments, and experiences. My aim is to contextualize these humble objects, connect them to the experiences of childhood, childcare, and Black domestic labor in the Caribbean – themes that remain poorly, or not at all, explored in the scholarship on the Danish West Indies.

Black dolls, their owners and likely makers

In the collections of Danish museums there are several examples of black rag dolls brought from the former Danish West Indies. Among them is a doll that belonged to Sophie Christine Oxholm (nee Langhaar Smidt), who moved to St. Croix in 1799, and another doll that was either owned by Clara Asenath Schultz (nee Petit) who was born in St. Thomas in 1862 or gifted to Clara's daughter by Clara's former nanny.¹ The first doll is currently in the collections of the Museum Lolland-Falster at Guldborgsund, and the latter is at the National Museum in Copenhagen.

Both dolls are hand-sewn and individualized through facial features, dress, and ornaments, but they also show differences in the fashioning of the body. The doll

---

1 The museum's records are ambiguous on that point – the donor of the doll was uncertain about its exact history (conversation with National Museum's curator Anne-Mette M. Andersen 19.03.2024).

Ill 1. Doll that belonged to Sophie Christine Oxholm, most likely made by her enslaved nanny.

From the collections of Museum Lolland-Falster Guldborgsund, FMN00979X00000001.

Photo by Elisabeth Holm Nielsen, Museum Lolland-Falster.

owned by Sophie is beautifully crafted with attention to details revealing the maker's sewing skills (Ill. 1). The body of the doll is made of black sateen cotton. The head is proportional, with hair covered by a headwrap of pink and red checkered cotton knotted in front. The heart-shaped face has eyes sewn using white and black cotton thread, stitched eyebrows and nose, and lips made of red yarn. On the neck, the doll has three necklaces made of golden and black thread, red silk ribbon, and a metal ring. The doll is dressed in a fitted, short-sleeved top with puffed arms made of yellow, floral-patterned cotton and a full skirt made of light, printed cotton with a floral pattern and ecru cotton slip underneath. Chin, fingers, and toes are stitched to give a realistic appearance. The doll shows considerable wear, suggesting that it was played with. The fabric on the face, neck, and feet is slightly torn, revealing the material used for stuffing, and there are loose stitches in several places, while the skirt is frayed and torn in front.

III2. Black doll owned by the family of Clara Asenath Schultz made by her nanny.

From the collections of the National Museum NM1201-1205/1988. Photo by John Lee.

The second doll (Ill. 2) is also made of black sateen cotton. The facial features are stitched and articulated. The doll is dressed in a red dress with puffed arms and a white apron with embroidered details, indicating the maker's fancywork skills. The hair is made of black wool yarn that is braided and placed in a wreath, covered with an orange scarf made of shiny fabric. The doll's matching jewelry – bracelet, earrings, and headscarf decoration – are made of small white and orange beads. The doll is in very good condition.

The existing scholarship on black dolls is rather slim.² Most of it is recent and spurred by exhibitions of black dolls from the collection of Deborah Neff at the Mingei International Museum in San Diego in 2015 and La Maison Rouge in Paris in 2018, and the *Black Dolls* exhibition at the New York Historical Society in 2022.³ The asso-

2 Lavitt 1983, p. 31; Wallace-Sanders 2008, pp. 33-37, 54-57; Maresca (ed), 2015; Phillipe & Willis 2018; Jean-Louis 2022; McGreevy 2022; Mitchell, Ruffins and Tate 2022.

3 Maresca (ed), 2015; Phillipe and Willis 2018; Jean-Louis 2022; McGreevy 2022; Mitchell, Ruffins and Tate 2022.

ciated research concludes that black rag dolls were most often made by Black women for their own children as well as for the children they took care of as nannies. It is very likely, then, that the dolls studied here were also made by Sophie's and Clara's childhood caregivers. The sources researched for this study – census records capturing the structure of both households, memoirs of Clara Schultz, as well as memoirs and letters from the Danish West Indies and other Caribbean islands – provide a complex picture of reliance on nannies and domestic servants. They offer a glimpse into various tasks and expectations placed on the nannies, and possibly different reasons for taking childcare jobs by African-Caribbean women. Finally, they communicate about the types of interactions between nannies and children, including toy making.

The dolls are a particular source. They offer a very material and multidimensional entry point for investigating the dynamics of care, labor, and race. These playthings may seem unassuming, but they have biographical and representational resonances and connect to colonial practices of child-rearing, household arrangements, work, and privilege. They relate to the members of the Langhaar Smidt and Petit families and their life in the former Danish West Indies, the particularities of motherhood and childhood in the colonies, as well as the relationships between white parents, children, and African-Caribbean nannies in the Danish (and wider) colonial context before and after emancipation. They are also complex representational and symbolic objects. They were most likely made by the girls' nannies in the image of themselves and meant to be comforting objects and companions. They thus connect to the types of care expected from and provided by the nannies, as well as the attachments many nannies and children seemed to have formed with each other.

Sophie Christine Langhaar Smidt, the original owner of the first doll, was born in 1797 in Fuhr, Jutland. She moved with her parents to St. Croix in 1799, where she spent her childhood and early adult years. Her father, Claus Langhaar Smidt, was a Danish government employee in St. Croix. Her mother, Christiane (née Schouboe), assumed the typical role of a house mistress, wife, and mother, raising Sophie and her siblings in the family's home in Christiansted.

Besides the political and diplomatic engagements of Claus Langhaar Smidt, not much is known about the family's life in St. Croix.⁴ Claus was a highly positioned civil servant, and his representative West Indian home housed several enslaved domestic servants. According to the land register of 1802-04, the couple and their growing family lived in a large house at Dronningens Gade in Christiansted. In 1802, the family included Sophie and two other children under the age of six, and it was served by four enslaved staff, including two women. It is more than likely, that at least one of these women was a dedicated nanny. In 1803-04, the arrival of a new child prompted a purchase

---

4 Grove 1902.

of an additional female slave, perhaps a nanny.⁵ Considering that Christiane gave birth to two more children, the household must have expanded proportionally over the years to include additional caretakers.⁶ In 1814, when the household is reduced, as the older children move out and there is only one adolescent sibling requiring care, the composition of enslaved labor changes again to include four men and only two females.⁷

In 1813, Sophie married Jørgen Nicolay Oxholm, a pastor at the Lutheran church in Christiansted and the nephew of the Danish army officer, plantation owner and, for a brief period, governor general of the Danish West Indies, Peter Lotharius Oxholm. The couple had their first child, Clara, in 1814 and in maintaining their new household, in a house belonging to the church, they were helped by an enslaved woman.⁸ Three years later, the family grew to have three children and with that the domestic staff increased also, to now include three women and one man. At least one of these women must have been a dedicated nanny.

The Oxholms moved back to Denmark in early 1820's, where Sophie died in 1886. Among the possessions she left behind was a black doll she brought from St. Croix. The doll was kept in Sophie's family as an heirloom for another hundred years; it was donated to the museum in 1979.

The second doll is connected to Clara Asenath Petit, who was born on July 8, 1862, in Charlotte Amalie, St. Thomas to Jewish creole parents Julia Eve and Samuel Eugene Petit. The family operated mercantile and shipping businesses in the post-emancipation era. Clara was the fourth child of the couple and had five older and younger siblings. Through the series of preserved census records and Clara's memoir it is possible to reconstruct the composition of the Petit household. In 1855, the young family lived in the Estate Catherineberg, in the northern outskirts of Charlotte Amalie. The house was owned by Julia's father, Morris Benjamin Simmonds, whose family had German and English roots. At that point the Petits had a three-year old daughter and were expecting their second child. The household included a nanny – 50-year-old Hannah Marselly, as well as three domestic servants.⁹ According to Clara's memoir, Hannah was born in slavery on the plantation belonging to Clara's maternal great-grandparents. She was employed as a domestic servant in the grand-

5 Rigsarkivet, Audited Accounts, West Indian Accounts, Land register of St. Croix 1803, p. 22; <https://www.sa.dk/ao-soegesider/en/billedviser?epid=17226869#207004,39318770> (visited on 21-07-2023).

6 Two boys died in early infancy.

7 Rigsarkivet, Audited Accounts, West Indian Accounts, Land register of St. Croix 1814, p.10; <https://www.sa.dk/ao-soegesider/en/billedviser?epid=17226869#207006,39319239> (visited on 21-07-2023)

8 Rigsarkivet, Audited Accounts, West Indian Accounts, Land register of St. Croix 1814-1816, p. 16, 280; <https://www.sa.dk/ao-soegesider/en/billedviser?epid=17226869#207006,39319239>; <https://www.sa.dk/ao-soegesider/en/billedviser?epid=17226869#207006,39319503> (visited on 21-07-2023).

9 Virgin Islands US, Census Records, 1841-1911, Census of St. Thomas, Eugen Petit in entry for M B Simmonds, 1855; <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6C36-9T6Z> (visited on 16-07-2023).

father's household, worked as a nanny for Julia and her younger sibling, and took care of Clara's older sister, to retire at the old age.¹⁰ In 1857, as the family grew, the Petits employed another nanny, Mathilda Danielson born on the island of St. Croix.¹¹ Three years later, the family was living in their own house on Wimmeskafte Gade in Charlotte Amalie. Their three young children were attended to by two new nannies – 16-year-old Mary Johnson from the island of Saba and 25-year-old Jeanne Kettel from the island of St. Barthelemy.¹² The fact that the nannies came from other islands is not surprising. Throughout the nineteenth century, there was a high level of labor-related mobility across the Caribbean islands and the Petits employed servants from across the region.

Mary died in July 1861, a year before Clara's birth.¹³ There is no available information on whether the Petits hired another nanny following the death of Mary and the birth of Clara. It is therefore hard to speculate if it was Jeanne or another caretaker who made the doll. The only servant that is mentioned by name in Clara's memoir is Hannah, even if she admits that the housekeeper and other servants took care of the children in various ways.¹⁴ In 1870, now widowed Samuel Eugene Petit and his six children lived in a house on Bjerge Gade. Their domestic staff included four women: a housekeeper, washer, cook and a servant.¹⁵ None of the previously employed nannies and staff seemed to be any longer attached to the household.

Clara left St. Thomas in 1890s and arrived in Denmark with some personal possessions that included furniture, photographs, seashells, and other keepsakes from the island as well as some black rag dolls made by her nanny.¹⁶ She married navy captain Johannes Herman Schultz in 1898 and the couple had two daughters. A relative of the family recalled visits at the family home and playing with the dolls that originally belonged to Clara. One of the dolls was made of brown woolen fabric, and dressed in a "skirt with variegated colors, a white blouse with puff sleeves, a yellow little sleeveless vest, a necklace of tiny glass beads, gold earrings and black hair of yarn. The mouth and eyes were sewn on with yarn, and on the head a colorful scarf was tied in the Caribbean style."¹⁷ The doll donated to the National Museum differs from this description suggesting that there were at least two different black dolls in Clara's home.

---

10 Schultz 1955.

11 Virgin Islands US, Census Records, 1841-1911, Census of St. Thomas, Eugene Petit, 1857; <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6QDT-LM3Z> (visited on 16-07-2023).

12 Virgin Islands US, Census Records, 1841-1911, Census of St. Thomas, E Petit, 1860; <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6C5N-Q6N2> (visited on 16-07-2023).

13 Virgin Islands US, Church Records, 1765-2010, Church records of All Saints Episcopal Church, St. Thomas, Mary Johnson, 1861; <https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:Q2WF-GZX4> (visited on 22-07-2023).

14 Schultz 1955, p. 5, 8-9, 11.

15 Virgin Islands US, Census Records, 1841-1911, Census of St. Thomas, Eugene Petit, 1870; <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6CTY-CJQS> (visited on 16-07-2023).

16 Labrosse 2017, p. 28.

17 Labrosse 2017, p. 28.

The existence and survival of the dolls leads to questions about the importance of these things as symbols of relationships between Black nannies – the likely makers of these dolls – and the two girls and their families. It invites scrutiny of the role and perception of nannies in Danish Caribbean homes as well as investigations of the potency of dolls as souvenirs and memory objects.

The figure of Black nanny

In white plantocracy and civil servants' households across the Caribbean and American South, Black nannies were ubiquitous.¹⁸ Hannah Marcelly, Mathilda Danielson, Mary Johnson and Jeanne Kettel, who cared for children in the Petit household, as well as scores of recorded and anonymous nannies in other white households in the Danish West Indies, provided indispensable work. Their responsibilities and position are captured in letters, memoirs, and fictional stories. Some of the nannies were also immortalized in paintings and photographs.

In the memoir of Mary Petersen detailing her childhood and youth in St. Thomas between 1876 and 1892, two women feature prominently – Alice, a mulatto servant and Nana, a Black nanny.¹⁹ They helped her father to raise Mary after her mother's premature death. According to Mary, both were dedicated to her, gentle and loving, all-giving, all-forgiving surrogates. These "two most fateful souls" did not only assist her in everyday activities and practical aspects of life (making clothes for her and her dolls, playing with her and providing guidance, taking her to school, playdates and on walks).²⁰ They provided emotional support as well. Nana especially assumed the role of little Mary's confidant and protector, never too far from the girl, ready to console, defend and praise her, offer embrace, and listen to Mary's secrets and worries.

A picture of attachment and indispensability, like the one described by Petersen, emerges from other private and literary sources, e.g., Ingeborg Vollquartz's children's book *Glade Barndomsdage i Vestindien* (1903) and Thora Visby-Petersen's memoir *St. Thomas. Tropeminder fra de Vestindiske Øer* (1917). The former is one of the more detailed descriptions of the relationships between nannies and children. Vollquartz moved to St. Thomas with her young family at the end of the nineteenth century, and the book is a fictionalized account colored by her own experiences of the island, written from the perspective of two boys and their nannies.²¹ In the story, Annie and Consuela, accompany their charges, that conspicuously bear Vollquartz's sons middle names, from morning to night. They fulfill their every wish and provide constant en-

---

18 See, e.g. Carstens 1981, p. 79-80; Olwig 1988, p. 8-9.

19 Petersen 1954.

20 Petersen 1954, p. 4.

21 Although the book represents a different genre than the memoirs, it is written in a style closely resembling a memoir and operates with strikingly similar narrative discourse.

tertainment and supervision – from walks in the parks and along the shore, collecting seashells and feeding sea turtles to treating them with sweets, giving baths and singing night-time lullabies. The children are spoiled by the patient and loving attention of their nannies. These feelings are reciprocated, and the boys are inconsolable upon learning of their departure to Denmark without Annie and Consuela:

*the nannies cried, when they had to separate from their boys.
‘Goodbye, apple of my eye,’ they said, ‘We can never see you again!’
and they kissed the boys’ hands.
‘Goodbye, my treasure, goodbye, my heart,’ cried the poor black girls,
and the boys clung to their necks, didn’t want to separate from them and just cried,
‘Stay here, Annie, stay with us, Consuela, don’t go!’
Mother cried, and the girls kissed Mother’s hand and whispered, ‘
God bless you my white mother!’
Yes, the whole scene was just awful.²²*

Visby-Petersen’s memoir *St. Thomas. Tropeminder fra de Vestindiske Øer* (1917) recalls her stay on the island between 1880 and 1882 and is written in a condescending and patronizing tone. As a child, Thora and her siblings are surrounded by a group of servants, including her nanny Polly. They spoil them to unhealthy levels and provide attentive care from morning to night. Reflecting as an adult on the level of love and devotion given by her nanny, and more generally by Black nannies to white children, Visby-Petersen considered them to be surpassing the feelings the servants had for their own children.²³ She was not alone in espousing that view. The tropes presupposing African-Caribbean women’s lack of motherly instincts towards their own children but adoration of white charges and hence aptitude for their care were already created in the eighteenth century and lived on until the end of Danish colonial rule.²⁴ In 1880, E. V. Kolthoff described how the African Caribbeans in The Danish West Indies “distinguish themselves by their good-natured mindset and faithful devotion to those that are above them in one way or another or showed them kindness and care. A perfect example of it are ‘nurses’ or nannies, which when associated in their young age with white men’s children, often attach themselves to such ‘baby’ with a touching devotion and faithfulness lasting and undiminishing during their entire lives”.²⁵ Visby-Petersen tested that commitment herself when she requested and received a twist of hair from a servant Ruth as a departing gift.²⁶

22 Vollquartz 1903, p. 28. Similar image appears in Lucie Hørlyck’s fictional stories *Under tropesol* (1913), as well as in her letters to family back in Denmark, see Ottesen and Bach Nielsen 2020, pp. 123-124, 131.

23 Visby-Petersen, 1917, p. 25.

24 See Simonsen 2017, pp. 34, 41-42, 90; on racial discourse of gender in the Danish West Indies, see, Veisegaard Olsen 2016.

25 Kolthoff 1880, p. 70.

26 Visby-Petersen 1917, p 37.

For white Danish women access to Black servants and nannies was a matter of course, just as was the discourse presupposing the aptitude, natural devotion, and subservience of African-Caribbean women. Their narratives cement an image of faithful slave and servant without questioning the reasons of performing dedication and taking domestic jobs by these women. The decisions and circumstances to do so were in fact varied: skill and pride in one's own abilities, a calculation that this type of work could lead to manumission, or realization that it is one of the few available options to generate economic support for women and their families.

Before the abolition of slavery, dedication and well-performed domestic work could come with a reward of promotion, special privilege, and manumission. Scrutinizing court records, Marie Veisegaard Olsen and Gunvor Simonsen have found out that women, often domestics, constituted approximately 60-70% of freed enslaved adults in the district of Christiansted in St. Croix in the period of 1780-1812.²⁷ The same records also indicate dangers and strain of this type of work: verbal and physical abuse from mistresses and masters, sexual violence, grueling work hours, sacrifice of the needs of one's own children and family.²⁸ The emancipation signed into law in 1848 ended the enslavement and guaranteed personal freedom, but the labor conditions in various sectors of the islands' economy remained abusive leading to strikes and to the Fireburn Labor Riot in 1878. For African-Caribbean women the employment options were not only exploitative but also relatively limited in a colonial society operating with a particular discourse of race and gender. Domestic work was one of the avenues to secure income, even if it came with long hours, great deal of responsibility and very little privacy.

Writing in the post-emancipation era, Danish female authors did not necessarily dwell on the social and racial realities of West Indian society that pushed Black women to caretaking jobs. They remained largely silent on the issue of working conditions of female household servants. Other sensitive subjects, like the sexual exploitation of nurses and other servants in white households, were omitted as well, even if they were frequently reported to the local authorities and began to be prosecuted by the court in the nineteenth century.²⁹ The physical and emotional toll associated with nursing and taking care of white charges compromising the servant's ability to establish a family and care for their own children were largely avoided as well.³⁰

Annie and Consuela, the fictional nannies in Vollquartz's *Glade Barndomsdage i Vestindien* did not follow the family to Denmark, but many other real nannies did. Generations of families like Marstrand-Gyllich, Stakemann, and Riise, who were moving back and forth between the Danish West Indies and Copenhagen in the

---

27 Veisegaard Olsen 2016, p. 566; Simonsen 2017, p. 34.

28 Simonsen 2017.

29 Simonsen 2017, pp. 77-104.

30 Lindqvist 2014, p. 61.

nineteenth and early twentieth centuries, relied on several West Indian nannies.³¹ They traveled to provide continuous care to the children of their employers and often served as familiar company to the creole mothers. In the Danish context, the skin color and hovering presence of the nannies were visible markers of the status and identity of the white families that were employing them – an unmistakable indicator of their colonial connections. Justina Antoine, a nanny of Annie and Emily Marstrand, was painted by Wilhelm Marstrand in 1857; others were immortalized in a series of photographs.³²

The images of nannies in Danish literature and historical sources are largely similar to those in female writing from other Caribbean islands and the American South.³³ Evelyn O’Callaghan, who studied women’s writing in the British West Indies, noted the trope of biological and surrogate motherhood present there and the authors’ judgment of the indispensability of Black nannies and nurses, their great deal of responsibility for the everyday care of white children, and their accommodating nature bordering on overindulgence. Co-parenting, the socialization of privileged white creole or expatriate children by Black servant women, and the dependency on nannies and nurses throughout early phases of motherhood often led to strong bonds between women across race and class, but, as indicated by O’Callaghan’s reading of colonial literature, it also caused some frictions. She points out that some domestics “resisted the role of faithful surrogate-mother” and quickly realized “the power they held in being responsible for white children [... which they...] did not hesitate to convert [...] to improvement of status”.³⁴ In many instances, the female authors note the strong attachments and emotional reciprocity of white children towards their nannies. Both these points are evident in Alison Carmichael’s experience of Trinidadian and St. Vincent household arrangements where once a female servant was “appropriated for the children, she had twice the authority of either parent,” and the “affection of the children towards ... negro domestics was unbounded, and where they [the children] took no pains to conceal that they preferred the society of these servants to that of any white person.”³⁵

African-Caribbean perspectives on childcare

Because of very few preserved records, it is hard to understand how nannies perceived their work, including the navigation between their own motherhood and care of white children. In Ann Beaudhuy’s letters to Clara Falbe (born Rothe) written in

---

31 Nielsen 2015, pp. 140-191.

32 Nielsen 2015; Sampson 2017.

33 E.g. O’Callaghan 2004; Wallace-Sanders 2008.

34 O’Callaghan, 2004, pp. 78-81.

35 Carmichael 1834, vol. 1, p. 29, 121.

1871, Ann reminisces being a nanny to Clara and her brothers during their upbringing on St. Croix in the mid-nineteenth century. The letters are filled with language of motherly love and care, advice for Clara, now wife and mother herself, and Ann's unfulfilled wishes to act as a nanny of Clara's children. Yet, they are also saturated with disappointment and a sense of betrayal of a woman whose sacrifice and commitment to the Rothes was not appropriately recognized and rewarded.³⁶

A memoir of Alton Adams tells the story of a broken family when his grandmother left her three adolescent children on St. John and traveled as a nanny with the family Brøndsted to Copenhagen in 1883. The expanding Danish family kept her constantly occupied and she never returned to the island, maintaining contact with her family through letters, gifts, and remittance. Remarkably, Annie's daughter Henriette worked as a nanny for another Danish family, who moved back and forth between Copenhagen and the Caribbean, and for a brief period between 1883 and 1886, mother and daughter lived close to each other in the Danish capital. Similar stories of exploitation, of separation and dissolution of African Caribbean families can be traced in the census and other records and reappear in narratives of and about Black people in the Caribbean and American South.³⁷

One of the nannies in the Petit household – Mathilda Danielson – has experienced a similar separation. Prior to joining the Petits, Mathilda lived on the island of St. Croix and is listed in Christiansted's St. John Episcopal Anglican Church Records as the mother of Maria Eliza, born on 24 September 1848 and baptized five months later.³⁸ The 1857 census lists Mathilda as a nanny living with the Petits in Charlotte Amalie, St. Thomas, but her daughter is not a member of that household. The mother and her nine-year-old daughter apparently did not live together and most likely were not on the same island. One can only speculate how Mathilda felt about this separation. Perhaps she shared the emotions of Harriett Jacobs, a nanny in mid-nineteenth-century New York, who was mentally transported to her own children when caring for her charges: "I loved Mrs. Bruce's babe. When it laughed and crowed in my face, and twined its little tender arms confidingly about my neck, it made me think of the time when Benny and Ellen [Jacobs' children] were babies, and my wounded heart was soothed."³⁹ One can imagine that Mathilda dealt with the absence of her child in a similar way. Caring for the Petits' children could have provided a temporary illusion of attending to her own daughter. The census from 1880 indicates that mother and daughter reunite in the household of Eliza, now the wife of the prison inspector in

36 Halberg 2021.

37 See, e.g. Jacobs 2018 (1861); Prince, 2001 (1831); Bridges 1988, p. 50.

38 Virgin Islands US, Church Records, 1765-2010, St Croix > Christiansted > St John's Episcopal Anglican Church > Baptisms 1841-1854 > image 45 of 124; parishes, U.S. Virgin Islands; <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:939N-CJ7H-1?cc=1883386&wc=M6PL-4ZS%3A178111601%2C17811602%2C178111603%2C178111604> (visited on 20-07-2023).

39 Jacobs 2018 (1861), p. 119.

Christiansted, Bernhard Dondtler.⁴⁰ Mathilda continued to live with her family until old age, helping with housekeeping tasks and caring for her grandchildren.

The African-Caribbean women in the Danish West Indies did not produce accounts of their lives and experiences. Such biographies are found, however, in other colonial contexts. One of the most complex portraits of biological and surrogate motherhood from the perspective of a Black woman comes from Harriet Jacobs' (aka Linda Brent) autobiography *Incidents in the Life of a Slave Girl* (1861), recounting her ordeal of enslavement in North Carolina and escape to New York. The account challenges the racist assumption of Black mothers being inattentive to their own children, drawing attention to the emotional and psychological struggles of motherhood in the slavery system. It also maps the multigenerational – her own, her mother's, and grandmother's fates of complex intertwinements in their positions as children, mothers, and nannies. Jacobs' raped grandmother was simultaneously nursing her own daughter and her half-sister, the white child of the plantation owner. In the daytime, she was forced to prioritize the needs of her charges in the household and society that "seemed to think that slaves had no right to any family ties of their own; that they were created merely to wait upon the family of the mistress".⁴¹ But at night, she worked tirelessly to save money for purchasing her children's freedom. The premature death of Harriet's mother briefly reverses the roles of surrogate motherhood when the white mistress becomes Harriet's guardian indulging her in the privileges of white society but ultimately failing to grant her freedom. As an adult taking care of her 'dear little white charges', 'darling little babes that had thawed her heart', the images and concerns for the wellbeing of Harriet's own children are always on her mind and motivate her decisions.⁴²

The story of Harriet Jacobs is significant for yet another reason. While hiding in New York and working as a nanny of Imogen and Lilian Willis in the 1840s and 50s, she made three black dolls for her charges.⁴³ These might not be the first or only toys she sewed as in her autobiography she speaks about making playthings and clothes for her own children.

Dolls as playthings and (self) representations

The fictional and historical narratives paint a consistent image of attentive nannies indulging their charges and forming mutual affective bonds with them. The dolls that belonged to Sophie and Clara, just like the dolls made by Harriet Jacobs for Imogen

---

40 Virgin Islands US, Census Records, 1841-1911, Census for St. Thomas, 1880; <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QHV-R32S-WSQK-S?cc=4109619> (visited on 20-07-2023)

41 Jacobs, 2018 (1861), p. 26.

42 Jacobs 2018 (1861), p. 119, 121-122, 128, 132, 134.

43 Wallace-Sanders 2008, p. 54, fig. 15. The dolls are exhibited by the New York Historical Society.

and Lilian Willis, indicate that some nannies not only played with but also created toys for the children they cared for.

The paucity of direct historical sources about the nannies that took care of Sophie and Clara means that the dolls are rare testimonies of their otherwise rather anonymous lives. It is tempting to regard these dolls as created in the image of their makers and informed by self-conceptualization, active decision making about how to appear as miniaturized selves. Unlike the most typical dolls of the time, these two represent adult women, not babies or children. The dolls are individualized and represent Black bodies in two very different ways. Clara's doll is well made with stitched and realistically articulated facial elements and a somewhat fuller body. With its neat uniform consisting of a white apron covering the doll's blouse and skirt, and headscarf tied at the nape, it is an unmistakable image of a domestic servant. Sophie's doll is crafted with attention to details, especially in fashioning the head and face. The symmetrically stitched eyebrows, large eyes, small mouth, and the articulated small nose and chin give the doll a youthful appearance. The hair is covered in the West African way with a headwrap tied in front made of fabric resembling the style of 'guinea cloth', check cotton popular in West Africa and the Caribbean.⁴⁴ The slender body is neatly dressed in a colorful and well-fitted outfit, a top with a low-cut neckline and full skirt, and decorated with a set of necklaces. It lacks any obvious references to the servant's outfit and subverts the norms for the dress of enslaved and freed women determined by the colonial laws.⁴⁵ These dolls thus present two different visual statements: one that conforms to and one that escapes stereotypical categorizations of African-Caribbean women as domestics; one that is perhaps visually more familiar to a child being taken care of, and one that prioritizes a dignified self-image of the doll maker.

The enslaved and emancipated African-Caribbean women used clothing as conduits of personal stories, aspirations, identities, as "a world of social relations put upon" their bodies.⁴⁶ Worn clothing demonstrated and advertised sewing skills, access to textiles and accessories, as well as availability of tailored dress. One can extend these observations to the dolls made by these women. Fashioning the toys, like dressing oneself, would variously figure as a way of codifying gender roles and forms of power, or contesting, reclaiming Black bodies and freeing the representation from stereotypes.

The makers of both dolls were proficient with needle and thread. The dolls are naturalistic, artistically stitched and their clothes are well-made out of several types of fabric. Many domestic servants were required to be able to mend and sew clothing for the employers and other staff, and a considerable group of freed African-Carib-

---

44 Kriger 2005; Skeeahan 2015, p. 107-110.

45 Hall 1992, p. 58, 59-60, 94, 145-149.

46 Stallybrass and Jones 2000, p. 3; for Danish West Indies, see Simonsen 2017, p. 114-121, for other Caribbean islands, see e.g., Buckridge 2004, 2006; DuPlessis 2023.

bean women took dressmaking as a profession.⁴⁷ Memoirs and historical documents from the Danish West Indies provide glimpses into African-Caribbean practices of acquiring textiles through barter, purchases, and gifting.⁴⁸ Mary Petersen, for example, recounts how servants in her house would purchase fine cottons and obtain fabric samples to make clothing, patchwork coverlets, toys, and dresses for her dolls.⁴⁹ Similar work was done in Clara's household.⁵⁰

The dolls are capturing the idealized/stylized appearance of the maker or her model and materializing sewing skills, but they have another function as well. They are toys belonging to the realm of children and play. Unlike other playthings, dolls are special as they are made in our image, "the only human-like creatures children are given dominion over".⁵¹ They are "scripted things", objects whose use is both prescribed and improvised.⁵² A part of the child's "miniature kingdom that can imitate or disrupt the logic of your everyday life, the life conceived of and run by adults."⁵³ That 'alive' nature of dolls and agency of children playing with dolls is captured in Mary Petersen's memoir. She recalls that she would take her doll to kindergarten, undoubtedly to help her through the hours spent with a stern teacher, but she would not let the other kids touch it as she regarded the doll as a living being. That privilege belonged only to her, her nanny and housekeeper, people she felt comfortable with. The dolls were companions and confidants, washed and dressed for special occasions.⁵⁴ Used for reenacting and improving moments from daily life, playing out fantasies; they were spoken to and for. Dolls made by and representing nannies were intended and accepted as avatars, extensions of the caretakers' bodies to provide comfort in moments when nannies were not physically available to attend to their charges. In appearance, the dolls resembled the caretakers, the cotton surface and stuffing made them soft and huggable, their size – portable. These qualities of the dolls guaranteed a sense of perpetual, reassuring presence of the nannies.⁵⁵

Sophie and Clara were brought up on different islands and in different socio-cultural and historical contexts. Sophie grew up and raised her own family in pre-emancipation settings. Their domestic staff, including nannies, were enslaved. It is there-

---

47 Based on census records, Marie Veisegaard Olsen (2016, p. 574-575) calculated that about half of free African-Caribbean women in the early nineteenth-century Christiansted were seamstresses. See also Weaver 2012; Mitchell, Ruffins and Tate 2022.

48 Hall 1992, p. 94; Veisegaard Olsen 2016; see also Skeehan 2015.

49 Petersen 1954, p. 2, 94.

50 Schultz 1955.

51 Jefferson 2015.

52 Bernstein 2011.

53 Jefferson 2015; see also Stewart 1993, p. 57.

54 Petersen 1954.

55 Miriam Formanek-Brunell (1998, p. 28) notes how in the late nineteenth century black rag dolls were favored by American girls attributing this affection to African-American nannies who took care of these children. She quotes a white mother stating that the affections of her daughter were centered on a black doll: "never going to bed without Dinah in her arms, and crying for 'di' if the nurse had forgotten to put her in the crib". She also quotes a case of a girl feeding only tasty foods to her black doll.

fore hard not to reflect on what it meant for an enslaved woman to care for white children and make a doll for them in a household, which not only embraced slavery as a system but was directly involved in the wielding of power in the Danish West Indies; a household that was raising their children to live up to and perpetuate gender, racial and social roles dictated by that system. What was the significance of enabling and seeing the children play with a black doll in a context that treated Africans and African Caribbeans as property? Did the power over an inanimate but animable doll provide an exercise in future dynamics between white and Black women? Did it figure in racial fantasies and the reenactment of scenes of racialized violence and forced labor?⁵⁶ Did it strengthen the sense of a constant presence and accessibility of Black bodies through dolls as their proxies? Could it have been used by the nannies as a didactical tool to instill gentleness and care? To teach the children to see the humanity of Black body? The tears on the face and body of Sophie's doll could be traces of frequent caressing and a sign of continual companionship and inseparability between the girl and her doll. But they could also be signs of violent play and doled out punishments.

The appearance of Clara's doll is an invitation to another type of play. Anthony Martin noted how in nineteenth and early twentieth-century commercially made dolls advertised in mail-order catalogs and newspapers "reinforced the practice of using Black dolls as servants for White dolls" through scene staging, props, and appearance.⁵⁷ The particularly popular character was that of the nanny. These black nanny dolls, like their handmade predecessors intended for use by white children, are seen as "important loci for learning about race and imposing racial hierarchies".⁵⁸ They represented symbiotic relationships between the two cultures, but also the separate and uneven worlds the nannies and children lived in.

Kimberly Wallace-Sanders in her study of Black nannies in the American South suggested that handmade dolls, especially the topsy-turvy, two-sided type of white and black dolls joined together, were intended as playthings for both white and Black children. The former perhaps were meant to see it as a representation of a bond between themselves and African-American nannies; the latter, as suggested by Mildred Jailer and Wallace-Sanders, perhaps desired the dolls because it represented "a baby like the ones their mother cared for".⁵⁹ In reality, and as doll representations, the bodies of the nannies served as "a tendon between the races, connecting the muscle of African American" labor with the skeletal power structure of white plantocracy, nurturing both their biological and surrogate children. They stand as a representation of the inextricability of whiteness from its black counterpart (and vice-versa) in the co-

---

56 Such uses of black dolls were found in the 2011 study of Robin Bernstein. On racial dimensions of dolls and play, see Mitchell, Ruffins and Tate 2022.

57 Martin 2014, pp. 142-143; see also Formanek-Brunell 1998.

58 Brandon 2004, p. 197.

59 Wallace-Sanders 2008, p. 34.

lonial Caribbean and American society.⁶⁰ In the Danish context, there is an example of such a two-sided doll representing a Black nanny at one end and a white, blue-eyed, and blond-haired child on the other – each of the busts hiding in the shared skirt of the doll’s outfit. That doll was made on St. Thomas and bought by Jens Høeg, a chief physician at Ørsted Hospital, during his visit to the island in 1908. Currently, it is in the collections of Museum Østjylland in Randers (KHM/52:0215).⁶¹

Dolls as souvenirs

Before the dolls were donated to the museums, they were kept as souvenirs and heirlooms. That Sophie and Clara made a conscious choice as adults to keep them as souvenirs and bring them to Denmark suggests a special aura of the dolls as biographical tokens connected to the memories of childhood and unusual upbringing. The signs of wear on Sophie’s doll, and the recollections of playing with Clara’s dolls indicate that these objects were played with, engaged with as a source of stories and memories in multigenerational settings.

The conceptual exploration of souvenir as a category of material culture stresses their specific aura and agency: an uncanny ability to trigger ‘looking back’ and collapsing time and space, stir up a sensation of “temporal proximity, a fleeting moment in which the trace of an unconscious past is actualized”.⁶² Most research on souvenirs highlights their biographical and referential qualities. Some scholars point out that souvenirs are objects participating in the constructions of the self, used reflexively as touchstones of memory.⁶³ The autobiographical character of the souvenir makes it, according to Susan Stewart, a ‘textured’ object that is “emblematic of the worth of that life and of the self’s capacity to generate worthiness”.⁶⁴ They exist as impoverished and partial samples of a unique life experience, which gives them a particular strength and potency. As they “can only evoke and resonate to, and can never entirely recoup” those experiences, they provide a vehicle, a prompt for a narrative discourse, retelling an episode from a personal experience and reimagining that experience. The material concreteness of souvenirs allows for grounding and structuring memories.⁶⁵

Dolls, playthings, and miniaturized objects are special types of souvenirs connecting in real and imaginary sense to childhood. Stewart observed that “the miniature, linked to nostalgic versions of childhood and history, presents a diminutive, and thereby manipulable, version of experience, a version which is domesticated and pro-

---

60 Chinn 2012, p. 873.

61 <https://www.kulturarv.dk/mussam/VisGenstand.action?genstandId=2179591>.

62 Goss 2004, p. 331; see also Stewart 1993, Potts 2018.

63 Stewart 1993; Love and Kohn 2001; Morgan and Pritchard 2005.

64 Stewart 1993, p. 139; Pearce 1994, pp. 195-196.

65 Stewart 1993, p. 136.

tected from contamination.”⁶⁶ Sophie’s and Clara’s childhoods spent in the privileged household in the West Indies, surrounded by an army of indulging servants was blissful and carefree, easy to romanticize and feel nostalgic about.⁶⁷ The doll would have emotional connotations, not only to the childhood idyll as such but also to the caretaker who enabled such an experience. We can imagine the doll, both as a plaything in the hands of young Sophie or Clara and as a souvenir regarded by the grown-up women, as a stage of projecting an intentional series of actions and fantasies animating the object. If we accept the mutual devotion and attachment between nannies and children, so often quoted in historical and fictional narratives, and assume that Sophie, Clara and their respective caregivers shared such strong emotional ties, the doll as a ‘stand-in’ for the actual nanny would have had a significant meaning for both. The interchangeability of the real person and the doll would assure constant presence of the nanny in the vicinity of the child to provide comfort and company, to be hugged, loved and to confide in. As a souvenir of a grown-up Sophie/Clara, it would have continued to carry emotional resonance of a biographical love-object associated with a memory of childhood and the care of their nannies, attachments remembered and retold in the act of playing with the dolls with their own children and relatives.

There is a possibility that Clara’s doll was a gift sent to her daughter by Clara’s former nanny. The gift has sent a dual message – a plaything for a little girl and a memory thing for Clara, nudging her to revisit her time as a child and relationship with her caretaker. Its emotional potency was undoubtedly recognized by both women, Clara and her former nanny.

Conclusion

Sophie’s and Clara’s rag dolls made by their African-Caribbean caretakers are enduring material objects that relate to everyday colonial realities, cultures, and landscapes of motherhood, childhood, and care in pre- and post-emancipation Danish West Indies. Behind their modest façade there are layers of meanings. They are textured and complex things materializing nannies’ self-expression and artistic skills; objects of affective bonds between nannies and children they took care of; artifacts that arose from a socio-cultural and historical context of white privilege predicated on the system of racialized inequality and exploitative labor conditions; memory objects allowing nostalgic daydreaming and revisiting moments of childhood. They are evocative objects. The yarn eyes of the dolls hold the spectator’s gaze. Their undeniably individualized appearance and wear from play invite questions about the makers, the users, and the realms of domestic work and care. The range of historical and literary sources

---

66 Stewart 1993, p. 69.

67 Schultz 1955.

investigated here – documents related to the families and households the dolls belonged to, the memoirs and other accounts of childhood, childcare, and caregiving – afford at least partial answers to those questions and provide important contextualization. They inform about the domestic arrangements, shared parenthood, and childhood. They also shed light on the experiences, actions, and decision-making of African-Caribbean women as individuals and as a group, as they navigated racial and gender stereotypes in and outside of the white households they worked for.

The existing scholarship on the history of Danish West Indies rarely, if ever, considers the experiences of motherhood and childhood, the roles and positions of domestic servants, and the dynamics of care in colonial settings. Even rarer is the attention to museum collections as sources. These collections, which include photographs, souvenirs, and various objects brought by returning families or sent back to relatives in Denmark, are important material testimonies of intersectional experiences and subjectivities in the evolving colonial context. The collections, just like historical documents, privilege the perspectives of white residents of the islands, but occasionally – as is the case with the studied dolls – they afford a glimpse into personal, intimate worlds of African-Caribbean people. They are material, tangible remnants of their skills, imagination, and self-perceptions.

The dolls are just two objects out of rich colonial collections held by Danish museums. These collections are offering an invitation to be scrutinized and contextualized for the sake of writing a nuanced social history of the Danish West Indies and its various residents.

Acknowledgments

I would like to thank Elisabeth Holm Nielsen from Museum Lolland-Falster for information about and photographs of the doll that belonged to Sophie Christine Oxholm and Anne-Mette Marchen Andersen from the National Museum of Denmark for access to the NIHA archives and information about the doll from Clara Schultz donation. Thanks to Laura McAtackney for the opportunity to do this research within ‘Enduring Materialities of Colonialism (EMoC)’ project. I am grateful to the anonymous reviewers for their comments on an earlier draft of the text and to the editorial team at *Kulturstudier* for their careful reading and editing of the article.

Bibliography

Adams, A. Alton 2008: *The memoirs of Alton Augustus Adams, Sr. First Black Bandmaster of the United States Navy*. University of California Press. DOI: <https://doi.org/10.1525/9780520933811>

- Bernstein, Robin 2011: "Children's Books, Dolls, and the Performance of Race; or, The Possibility of Children's Literature". *pmla* 126:1, pp. 160–169. <https://doi.org/10.1632/pmla.2011.126.1.160>
- Brandon, C. Jamie 2004: "Reconstructing Domesticity and Segregating Households: The Intersections of Gender and Race in the Postbellum South". Kerri S. Barile and Jamie C. Brandon (eds.): *Household Chores and Household Choice: Theorizing the Domestic Sphere in Historical Archaeology*, pp. 197–209. University of Alabama Press.
- Bridges, Yseult: 1988: *Child of the Tropics. Victorian Memoirs*. Aquarela Galleries.
- Buckridge, Steeve 2004: *The Language of Dress: Resistance and Accommodation in Jamaica, 1760–1890*. University of the West Indies Press.
- Buckridge, Steeve 2006: "Dress: From Slavery to Freedom among Jamaican Colonised Women, 1790–1890". Marc Kleijwegt (ed.): *The Faces of Freedom*, pp. 233–263. Brill.
- Carmichael, C. Alison 1834: *Domestic manners and social condition of the white, coloured, and negro population of the West Indies*. Whittaker, Treacher, and Co.
- Carstens, J. L. 1981: *En almindelig Beskrivelse om alle de Danske, Americanske eller West-Indiske Eylande: Dansk Vestindien for 250 år siden*. Dansk Vestindisk Forlag.
- Chinn, E. Sarah 2012: "Racialized Things". *American Quarterly* 64:4, pp. 873–883. DOI: <https://doi.org/10.1353/aq.2012.0047>.
- DuPlessis, S. Robert 2023: "A Few Shreds of Rough Linen" and "a Certain Degree of Elegance". Beatriz Marín-Aguilera and Stefan Hanß (eds.): *In-Between Textiles, 1400-1800. Weaving Subjectivities and Encounters*, pp. 95–112. Amsterdam University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/9789048556960.004>.
- Formanek-Brunell, Miriam 1998 (1993): *Made to Play House: Dolls and the Commercialization of American Girlhood, 1830–1930*. Johns Hopkins University Press.
- Goss, Jon 2004: "The Souvenir: Conceptualizing the Object(s) of Tourist Consumption". Alan A. Lew, Michael C. Hall, and Allan M. Williams (eds.): *A Companion to Tourism*, pp. 327–336. Blackwell. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470752272.ch26>.
- Grove, G. L. 1902: "Optegnelser af Regeringsraad C. L. Smidt". *Personahistorisk Tidsskrift*, 4:5, pp. 80–88.
- Halberg, Rikke Lie 2021: "En caribisk barnepiges breve, 1871". *Historisk Tidsskrift* 141:3, pp. 510–522.
- Hall, Neville 1992: *Slave Society in the Danish West Indies: St. Thomas, St. John and St. Croix*. University of the West Indies Press.
- Hørlyk, Lucie 1913: *Under Tropesol: Fortællinger fra Dansk Vestindien*. Schönberg.
- Jacobs, Harriet 2018 (1861): *Incidents in the Life of a Slave Girl*. Global Grey Ebooks. https://www.globalgreybooks.com/online-ebooks/harriet-jacobs_incidents-in-the-life-of-a-slave-girl_complete-text.html.

- Jefferson, Margo 2015: "Black dolls". Maresca, Frank (ed.): *Black Dolls. Unique African American Dolls, 1850–1930 From the Collection of Deborah Neff*, np. Radius Books.
- Labrosse, Anne 2017: "Tre danske jøder fra Sankt Thomas". *Rambam* 26, pp. 19–33.
- Lavitt, Wendy 1983: *Dolls*. Knopf
- Love, Lisa and Nathaniel Kohn 2001: "This, That, and the Other: Fraught Possibilities of the Souvenir". *Text and Performance Quarterly* 21:1, pp. 47–63. DOI: <https://doi.org/10.1080/10462930128121>
- Maresca, Frank (ed), 2015: *Black Dolls. Unique African American Dolls, 1850–1930 From the Collection of Deborah Neff*. Radius Books.
- Martin, Anthony 2014: "Toys with Professions: Racialized Black Dolls, 1850–1940". *Journal of African Diaspora Archaeology and Heritage*, 3:2, pp. 137–158. DOI: <https://doi.org/10.1179/2161944114Z.00000000016>
- McGreevy, Nora 2022: "Black Dolls Tell a Story of Play—and Resistance—in America". *Smithsonian Magazine*, 16/02 2022.
- Morgan, Nigel and Annette Pritchard 2005: "On Souvenirs and Metonymy. Narratives of Memory, Metaphor and Materiality". *Tourist Studies* 5:1, pp. 29–53. DOI: <https://doi.org/10.1177/1468797605062714>.
- Nielsen, Per 2016: *Fru Jensen og andre vestindiske danskere. Dansk-vestindiske sømænd, tjenestefolk og arbejdere i Danmark 1880–1920*. Nationalmuseet.
- O’Callaghan, Evelyn 2004: *Women Writing the West Indies, 1804–1939: ‘A Hot Place, Belonging To Us’*. Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203633779>.
- Olsen, Marie Veisegaard 2016: "Sexual relationships and working lives of free Afro-Caribbean women". *Scandinavian Journal of History* 41:4–5, pp. 565–585. DOI: <https://doi.org/10.1080/03468755.2016.1210895>.
- Olwig, F. Karen 1988: "Danish Perceptions and West Indian Realities: Slavery in the Danish West Indies". *The Bridge* 11:2, pp. 5–21.
- Ottesen, Doris and Bach-Nielsen, Carsten 2020: *Vestindiske spor. Dansk Vestindien i den koloniale og efterkoloniale litteraturhistorie*. Syddansk Universitetsforlag.
- Pearce, Susan 1994: "Collecting Reconsidered". Susan Pearce (ed.): *Interpreting Objects and Collections*, pp. 193–204. Routledge.
- Philippe, Nora and Willis, Deborah 2018: "Black Dolls." *La collection Deborah Neff*. Fage Éditions.
- Potts, Rolf 2018: *Souvenir*. Bloomsbury.
- Prince, Mary 1831 (2001): *The History of Mary Prince, a West Indian Slave. Related by Herself. With a Supplement by the Editor. To Which Is Added, the Narrative of Asa-Asa, a Captured African*. Electronic edition. <https://docsouth.unc.edu/neh/prince/prince.html>
- Sampson, Philip 2017: "Bag sin Herskerindes Stol". *Pov. International* 28/05 2017.
- Simonsen, Gunvor 2017: *Slave Stories: Law, Representation, and Gender in the Danish West Indies*. Aarhus Universitetsforlag. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv62hgnq>

- Skeehan, Danielle C. 2015: "Caribbean Women, Creole Fashioning, and the Fabric of Black Atlantic Writing". *The Eighteenth Century* 56:1, pp. 105–123. DOI: <https://doi.org/10.1353/ecy.2015.0000>
- Stallybrass, Peter and Jones, Ann Rosalind 2000: *Renaissance Clothing and the Materials of Memory*. Cambridge University Press.
- Stewart, Susan 1993: *On Longing: Of the Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection*. Duke University Press.
- Vollquartz, Ingeborg 1903: *Glade Barndomsdage i Vestindien*. Jens Møllers Forlag.
- Visby-Petersen, Thora 1917: *St. Thomas. Trepeminder fra de Vestindiske Øer*. Erik H. Jungs Forlag.
- Wallace-Sanders, Kimberly 2008: *Mammy: A Century of Race, Gender, and Southern Memory*. University of Michigan Press. DOI: <https://doi.org/10.3998/mpub.170676>

Archival sources

- Petersen, Mary 1954: "Embedsmansdatters barndom på St. Thomas, 1876-1892". NIHA 2516, Dansk-Vestindien. National Museum of Copenhagen.
- Rigsarkivet, Audited Accounts, West Indian Accounts, Land register of St. Croix 1803-1804, 1814-1816.
- Schultz, Clara 1955: "Barndom og ungdom i en gammel vestindisk familie". NIHA 2519, Dansk-Vestindien. National Museum of Copenhagen.
- Virgin Islands US, Census Records, 1841-1911, Census for St. Thomas, 1880; <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QHV-R32S-WSQK-S?cc=4109619> (visited on 20/07 2023).
- Virgin Islands US, Church Records, 1765-2010, St Croix, Christiansted, St John's Episcopal Anglican Church, Baptisms 1841-1854; <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:939N-CJ7H-1?cc=1883386&wc=M6PL-4ZS%3A178111601%2C17811602%2C178111603%2C178111604> (visited on 20/07 2023).

Webpages

- Jean-Louis, Dominique 2022: *If These Dolls Could Talk: The Hidden History of Black Dolls*, <https://www.nyhistory.org/video/the-hidden-history-of-black-dolls> (visited on 18/4 2024).
- Mitchell, Michele, Ruffins, Fath Davis and Angela Tate 2022: *Crafting Black Dolls: The Women Behind the Needle*, https://www.youtube.com/watch?v=SkaR6-RCd_k (visited on 18/4 2024).

Resume

Denne artikel udforsker eksempler på håndlavede sorte dukker, specifikt en dukke lavet i begyndelsen af 1800-tallet af en sort barnepige af Sophie Christine Oxholm (f. Langhaar Smidt) og en dukke, der højst sandsynligt tilhørte Clara Asenath Schulz (født Petit), født i St. Thomas i 1862. Med udgangspunkt i historiske og litterære kilder kontekstualiserer jeg dukkerne inden for slave- og frie hjemmehjælperes arbejdsregimer i de koloniale kontekster, og opfattelserne, forventningerne, race- og kønsbaserede relationer mellem afrocaribiske kvinder og hvide familier i Dansk Vestindien. Jeg studerer også, hvordan disse dukker fungerede som selvrepræsentative og symbolske genstande. Hvordan de udtrykte færdigheder og handlefrihed hos skaberne, tilpassede sig og modarbejdede stereotype og reductive forestillinger om de sorte kroppe. Til sidst undersøger jeg deres rolle som souvenirs, der fangede minder om båndet mellem Sophie, Clara og deres barnepige og om den privilegerede barndom i Dansk Vestindien. Det overordnede formål med artiklen er at forbinde disse ydmyge genstande med oplevelser af barndom, hvide privilegier, arbejde og uligheder i det koloniale Caribien samt at gøre opmærksom på de historiske og narrative potentialer i kolonisamlinger på danske museer.